

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Rzeszów, dnia 30 kwietnia 2024 r.

Poz. 2314

UCHWAŁA NR LXXIX/480/2024 RADY MIEJSKIEJ W KOŁACZYCACH

z dnia 5 marca 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Kołaczyce na lata 2024-2027”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zm.), po uzyskaniu opinii Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miejska w Kołaczycach uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Kołaczyce na lata 2024-2027”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Kołaczyc.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady

Edward Zbylut

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KOŁACZYCE NA LATA 2024 – 2027

Gmina Kołaczyce
Kołaczyce, wrzesień 2023 r.

Spis treści

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.	6
3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.	6
3.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.....	6
3.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. - o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40).	10
3.4. Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 977).....	11
3.5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 682).	11
3.6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 z późn. zm.).....	12
3.7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. - o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1336). .	12
3.8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. - o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r. poz. 344.) .	12
3.9. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. - o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70.).....	13
3.10. Inne akty prawne.	13
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	15
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami....	15
4.1.1. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami.....	15
4.1.2. Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.	16
4.1.3. Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020.....	17
4.1.4. Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.....	18
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	19
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2030. Podkarpackie 2030.	19
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030.....	21
4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022-2025.....	23
4.2.4. Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego 2016-2022.	25
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	26
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	26
5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Kołaczyce do 2030 r.....	26
5.1.2. Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Kołaczyce na lata 2016-2023.....	29
5.1.3. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Gminy Kołaczyce.	30
5.1.4. Miejskowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kołaczyce.	34
5.1.5. Strategia Rozwoju Ponadlokalnego „Dorzecza Wisłoki” na lata 2022-2030.	35
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy .	35
5.2.1. Charakterystyka dziedzictwa kulturowego na tle zarysu historii miasta.	35

5.2.2. Krajobraz kulturowy.....	44
5.2.3. Zabytki o największym znaczeniu dla gminy.....	45
• Architektura sakralna.....	46
• Historyczne zespoły rezydencjonalne.....	49
• Zieleń komponowana.....	53
• Cmentarze.....	53
• Cmentarze wojenne i mogiły wojenne.....	55
• Cmentarze choleryczne.....	57
• Domy mieszkalne.....	58
• Mała architektura – kapliczki i figury przydrożne.....	59
• Zespół małomiasteczkowy Kołaczyc.....	62
• Zabytki ruchome.....	62
• Zabytki archeologiczne.....	65
5.2.4. Dziedzictwo niematerialne.....	71
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	74
5.3.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków.....	74
Zabytki nieruchome.....	74
Zabytki ruchome.....	75
Zabytki archeologiczne.....	75
Pomniki historii.....	75
Park kulturowy.....	75
Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy.....	76
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	76
6. Ocena Stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	78
7. Założenia programowe.....	80
7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami.....	80
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	85
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	86
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	87
ANEKS NR 1 - WYKAZ OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW GMINY KOŁACZYCE.....	88
ANEKS NR 2 - WYKAZ ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW.....	91
ANEKS NR 3 - WYKAZ ZABYTEKÓW RUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW.....	92
ANEKS NR 4 - WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH.....	95
ANEKS 5 - WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH NIEUJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW.....	98

1. Wstęp.

Szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe stanowi jeden z istotnych aspektów życia człowieka. Niezwykle ważną częścią dziedzictwa kulturowego są zabytki będące wytworem działalności człowieka. Są one także elementem kultury w której funkcjonuje człowiek. Zabytki jako materialne nośniki minionych wydarzeń wpływają na kształtowanie się tożsamości i świadomości społeczeństw. Współtworzą wraz z naturą otaczającą człowieka krajobraz kulturowy.

Po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Dostrzeżono, iż dziedzictwo kulturowe stanowi jedną z gałęzi życia społeczno-kulturowego. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa w art. 87 zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku jak również jest wyrazem troski władz gminy o zachowanie dziedzictwa kulturowego. Głównym beneficjentem realizacji programu opieki nad zabytkami jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrożenia. Odnosi się to nie tylko do właścicieli obiektów zabytkowych ale do wszystkich mieszkańców gminy.

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Kołaczyce jest problematyka związana z ochroną dziedzictwa kulturowego. Celem tego opracowania jest nakreślenie zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Będzie on służył podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania i wspierania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego występującego w granicach administracyjnych Gminy Kołaczyce. Gminny program opieki nad zabytkami powinien również służyć, przez wskazanie na działania edukacyjne, wzmocnieniu u lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej, poczucia posiadania wspólnych wartości i korzeni.

Założenie Gminnej Ewidencji Zabytków dało organom gminy jak i społeczeństwu pogląd na potrzeby w zakresie zachowania tego, co jeszcze posiadamy.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Burmistrza Kołaczyce, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz Kołaczyce przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania Programu. Kolejne sporządzone programy opieki powinny uwzględniać zmieniające się uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze, kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego. Nie jest on aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający do przyjętych dotychczas aktów planowania w Gminie.

Struktura niniejszego opracowania oparta została o wytyczne Narodowego Instytutu Dziedzictwa, przedstawione w publikacji: „Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny”.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawę prawną do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.). Ustawa ta w art. 87 określa m.in. kto zobligowany jest do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami oraz cele jakie powinien on zawierać.

W myśl art. 87 ust. 1 tejże ustawy: Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza ponadto, cele opracowania programu opieki nad zabytkami, które mają na celu, w szczególności:

1. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
2. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
3. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
4. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

Art. 87 ust. 3: Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 87 ust. 4: Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Art. 87 ust. 5: Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Obiekty zabytkowe – zabytki nieruchome i ruchome, podlegają na terytorium Polski ochronie prawnej na mocy wielu aktów prawnych:

3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.

Obiekty zabytkowe są objęte ochroną prawną określoną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela do przekazania ich kolejnym pokoleniom. Obowiązek ten został wyartykułowany w Preambule Konstytucji RP, dodatkowo dokument ten stanowi:

Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Dodatkowo w Art. 86 zawarto zapis, iż: Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa zasadnicza.

3.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.). Dla niniejszego programu zasadne jest przywołanie poniższych artykułów tej ustawy:

Art. 3. definiuje szereg pojęć użytych w ustawie:

1. zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
2. zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
3. zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
4. zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
5. instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
6. prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
7. prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
8. roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9. badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
10. badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
11. badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
12. historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
13. historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
14. krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
15. otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

W ustawie wyróżnione zostały dwa podstawowe pojęcia: ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Zgodnie z artykułem 4: Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z artykułem 5 ustawy opieka nad zabytkami pozostaje w obowiązku właściciela lub posiadacza zabytku i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 6. klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty podlegające ochronie i opiece. Bez względu na stan zachowania są nimi:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi;
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi;
 - c) dziełami architektury i budownictwa;

- d) dziełami budownictwa obronnego;
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi;
 - f) cmentarzami;
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni;
 - h) miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393 z późn. zm.),
 - f) instrumentami muzycznymi;
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
 - b) cmentarzyskami;
 - c) kurhanami;
 - d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7 wymienia formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16 ust. 1: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

Art. 17, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej

lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18¹ Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnić się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19² który wskazuje, że: 1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

¹Zmiana weszła w życie z dniem 24.09.2023 r. ze względu na nowelizację ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

²Zmiana weszła w życie z dniem 24.09.2023 r. ze względu na nowelizację ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Art. 20, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

Art. 21: Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22, mówiący o tym, że:

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) ³ inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych³.
7. Ewidencje, o których mowa w ust. 1, 2, 4 i 6, mogą zawierać dane osobowe obejmujące:
 - 1) imię, nazwisko i adres zamieszkania lub nazwę i adres siedziby właściciela lub użytkownika zabytku;
 - 2) imię, nazwisko i podpis autora karty ewidencyjnej lub adresowej lub imię i nazwisko osoby, która wypełniła kartę ewidencyjną;
 - 3) imię i nazwisko lub nazwę wykonawcy prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich lub badań archeologicznych przy zabytku.

Art. 89, który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

3.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. - o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40).

W ustawie tej ustawodawca określił zakres działania i zadania gminy do których za art. 7 ust. 1. należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. W szczególności zadania własne obejmują

³(Art. 22 forma i treść ewidencji zabytków ust. 1 pkt 3 - w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia – został uznany za niezgodny z Konstytucją RP wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2023 r. r. (sygn. akt P 12/18) i z dniem 18 maja 2023 r. utracił moc w tym zakresie (Dz. U. z 2023 r. poz.951.)

sprawy związane z kulturą, w tym sprawy „bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami” (art. 7 ust. 1 pkt. 9). Ponadto, do ochrony zabytków pośrednio odnoszą się zadania, które obejmują kwestie ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, a także promocji gminy. Takie holistyczne podejście do kwestii związanych z ochroną zabytków pozwala lepiej wykorzystywać, chronić i gospodarować dziedzictwem kulturowym gminy a pośrednio może także wpływać na inne dziedziny istotne dla życia lokalnej społeczności.

3.4. Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 977).

Ustawa ta jest ważnym narzędziem jakie gmina winna wykorzystać w kształtowaniu krajobrazu kulturowego. Zakres przedmiotowy ustawy określony w art. 1 ust. 2 pkt. 4 mówi o tym, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Jej zapisy pozwalają realnie wpływać na zasób zabytkowy gminy poprzez sprecyzowanie konkretnych zapisów odnoszących się do dokumentów planistycznych gminy takich jak plan ogólny oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Art. 13a mówi o tym, iż dla terenu całej gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych, rada gminy uchwała plan ogólny, natomiast w art. 13b określono ustalenia planu ogólnego, który uwzględniać zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 oraz z 2023 r. poz. 951 i 1688), lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej. Art. 15 mówi natomiast o tym, że obligatoryjnym elementem miejscowych planów... są zasady określające ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawodawca, nałożył w procesie planistycznym obowiązek uzgodnienia planu ogólnego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do wskaźników i parametrów zabudowy i zagospodarowania terenu, o których mowa w art. 13e gminne standardy urbanistyczne ust. 2 i 3, w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Również w stosunku do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego nałożony został obowiązek uzgadniania projektów planów miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zaznaczyć należy, iż w dniu 24 września 2023 r. weszła w życie nowelizacja ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Dotychczas jednym z dokumentów planistycznych gminy było studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które w znowelizowanej wersji ustawy zastąpił plan ogólny. Ze względu na to, iż w zakresie studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin dotychczasowe studia... zachowują moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego gminy w danej gminie, jednak nie dłużej niż do dnia 31 grudnia 2025 r., w dalszej części opracowania omówione zostało obowiązujące Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Gminy Kołaczyce.

3.5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 682).

Przedmiotem regulacji prawa budowlanego jest działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określenia zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów

objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Dzięki zapisom ustawy w procesie projektowania należy uwzględnić ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską. Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 tej teżej artykułu wskazuje, że obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymać w należyłym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczać do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Katalog działań budowlanych w stosunku do których należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają art. 29, 29a, 30 i 31 ustawy. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ww. ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m. in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ust.1 mówi o tym, że prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ust 2. tegoż art. stwierdza, że pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków. Natomiast ust. 3 mówi o tym, że w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

3.6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 z późn. zm.).

Ustawa ta mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, że prognoza oddziaływania na środowisko powinna określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

3.7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. - o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1336).

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki Konserwator Zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

3.8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. - o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r. poz. 344.).

Ustawa reguluje m. in. zasady zmiany własności obiektów zabytkowych. Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie

tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 13 ust. 4). Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 13 ust. 5). Ponadto, jeżeli przedmiotem decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu lub umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Podział nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział. W odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa powyżej wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości (art. 96 ust 1 i 1a). Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

3.9. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. - o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70.).

Zgodnie z ustawą zwalnia się od podatku od nieruchomości grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej (art. 7 ust. 1 pkt 6).

3.10. Inne akty prawne.

- ⑩ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.);
- ⑩ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571);
- ⑩ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- ⑩ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- ⑩ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1388);
- ⑩ Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub

restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 731);

- Ⓜ Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (t.j. Dz. U. z 2004 r. poz. 1304);
- Ⓜ Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (t.j. Dz. U. z 2004 r., poz. 2153);
- Ⓜ Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (t.j. Dz. U. z 2004 r., poz. 259);
- Ⓜ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- Ⓜ Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (t.j. Dz. U. z 2004 r., poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- Ⓜ Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- Ⓜ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2012 r. poz. 2393).

Przy planowaniu i wykonywaniu prac konserwatorskich przy zabytkach, należy brać pod uwagę następujące zasady współczesnej doktryny konserwatorskiej, których stosowanie powinno również obowiązywać władze samorządowe:

1. *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić),
2. maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymanie się od działań niekoniecznych),
4. zasada, zgodnie z którą należy usuwać to (i tylko to, co na oryginał działa niszcząco),
5. zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. zasada odwracalności metod i materiałów,
7. zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Powyższe zasady dotyczą m. in. konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów, jak również pracowników samorządowych zajmujących się ochroną zabytków, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

4.1.1. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami.

Najważniejszym i dedykowanym wprost ochronie zabytków i opiece nad zabytkami krajowym dokumentem strategicznym jest obecnie *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022*. Sygnalizowane są prace nad kolejnym dokumentem na lata 2023 – 2026, jednak do czasu opracowania niniejszego dokumentu (wrzesień 2023 r.) nie jest on znany i nie ma charakteru obowiązującego, więc w niniejszym dokumencie poprzestano na analizie dotychczas obowiązującego.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P. z 2019 r. poz. 808). Biorąc pod uwagę wnioski płynące z realizacji i ewaluacji Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 a także zmianę systemu ochrony zabytków wprowadzoną ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, sformułowano główny cel Programu. Było nim stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego. Cel ten realizowany jest w okresie 4 lat we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

- Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego. Podzielony jest na kierunki działań:

Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym;
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach;

- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich;
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich;
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego;
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

- Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami. Podzielony jest na kierunki działań:

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

- Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Podzielony jest na kierunki działań:

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami;
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.2. Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

Opracowane w 2004 r. przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami mają wyjątkowe znaczenie w kwestii ochrony polskich zabytków. W opracowaniu tym zawarto cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „*celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce*”. Przypomniano podstawowe zasady konserwatorskie porządkujące sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych. Podstawowe zasady konserwatorskie:

1. Zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);

3. Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
4. Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
5. Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
6. Zasady odwracalności metod i materiałów;
7. Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- ⑩ Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych;
- ⑩ Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;
- ⑩ Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;
- ⑩ Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;
- ⑩ Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;
- ⑩ Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

4.1.3. Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020.

Dokument o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 został przyjęty przez Radę Ministrów dnia 21 września 2004 r., a jego uszczegółowienie przyjęto w 2005 r. pod nazwą Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020 (do chwili obecnej wrzesień 2023 r. nie przyjęto nowej wersji dokumentu). Do czasu wypracowania nowych, zaktualizowanych dokumentów w tym obszarze, przytoczone strategie, mimo zamknięcia okresu obowiązywania, mogą być traktowane jako wytyczne i inspiracje dla tworzenia dokumentów strategicznych na niższych szczeblach). Dokumenty te powstały w wyniku zmienienia sytuacji politycznej po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Głównym celem narodowej strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. Opisuje ona nowoczesny mecenat państwa wobec szeroko pojętej kultury, w oparciu o mechanizmy rynkowe, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii.

Wśród priorytetów uwzględniono:

1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe. Celem jest materialna poprawa stanu zabytków, ich adaptacja i rewitalizacja oraz zwiększenie ich dostępności dla mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja poniższych działań pozwoli na zwiększenie

atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym:

- ⑩ Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno – finansowych w sferze ochrony zabytków;
- ⑩ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- ⑩ Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego:

- ⑩ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- ⑩ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 zawiera opis Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”.

Jako priorytet została uznana:

- ⑩ Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych, której celem jest:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

4.1.4. Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 została przyjęta uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 roku. Jest najważniejszym dokumentem dotyczącym ładu przestrzennego kraju. Zgodnie z koncepcją zabytki powinny podlegać badaniom i ochronie, nawet jeśli na powierzchni ziemi – jak w wypadku wielu stanowisk archeologicznych – nie ma śladów pozwalających na ich eksponowanie. W dokumencie zapisano, iż „odziedziczone” obiekty muszą pełnić funkcje użytkowe współcześnie nadane, zgodne z ich potencjałem i wymogami ochrony. W przeciwnym wypadku niszczeją, giną, tracą wartość, nieodwracalnie zubożając potencjał rozwojowy i obraz dziedzictwa narodowego. Dokument postuluje zatem adaptowanie zabytków do nowych funkcji. Koncepcja przewiduje, że w perspektywie najbliższych lat rola ochrony zabytków i zainteresowanie nimi społeczeństwa będzie rosło. Ich lokalizacja i umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej oraz rangę kultury i turystyki. Ochrona przestrzeni o charakterze symbolicznym, posiadającej ponadprzeciętne walory i znaczny potencjał rozwojowy będzie stopniowo zwiększana poprzez powoływanie kolejnych miejsc o charakterze promocji dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. Rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2030. Podkarpackie 2030.

Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030 została przyjęta przez Sejmik Województwa Podkarpackiego w dniu 28.09.2020 r. uchwałą Nr XXVII/458/20. Dokument ten jest istotny dla samorządu województwa ze względu na to, że określa kierunki rozwoju, cele oraz główne działania zmierzające do ich osiągnięcia w określonym horyzoncie czasowym.

Zapisy Strategii zostały ujęte w kilka obszarów tematycznych:

Obszar tematyczny 1 – Gospodarka i nauka – ujęcie zagadnień kultury innowacyjności, rozwoju Regionalnych Inteligentnych Specjalizacji, wzmocnienia powiązań nauki i gospodarki, gospodarki bezodpadowej, Przemysłu 4.0, sektorów gospodarki – rolnictwo i turystyka.

Obszar tematyczny 2 – Kapitał ludzki i społeczny – zawiera zagadnienia w ujęciu horyzontalnym, z ujęciem sektora organizacji pozarządowych i Regionalnej Polityki Imigracyjnej.

Obszar tematyczny 3 - Infrastruktura dla zrównoważonego rozwoju i środowiska – dostrzega obecny stan infrastruktury komunikacyjnej oraz konieczność wzmocnienia dostępności w ujęciu zewnętrznym i wewnętrznym, obejmuje zagadnienia elektromobilności, gospodarki wodnej w tym zapewnienie dostępu do wody, retencji i zapobiegania powodziom, gospodarki wodno-ściekowej, przeciwdziałanie zmianom klimatycznym.

Obszar tematyczny 4 - Dostępność usług – zagadnienia dostępności do e-usług, bezpieczeństwa, współpracy regionalnej, ponadregionalnej i transgranicznej, jak również kompleksowe wsparcie obszarów w planowaniu przestrzennym.

Obszar horyzontalny - Terytorialny Wymiar Strategii – obejmuje działania w zakresie równoważenia procesów rozwoju poprzez przedstawienie Regionalnej Polityki Miejskiej w oparciu o bieguny wzrostu i hierarchiczny układ miast, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, oraz wskazanie obszarów wymagających szczególnego wsparcia dla pobudzania procesów rozwojowych.

W obszarze tematycznym Kapitał ludzki i społeczny wprowadzono rozdział *Kultura i dziedzictwo kulturowe*, w którym znalazły się zapisy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określone w trzy główne obszary działania:

1. Tworzenie warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców,
2. Wzmacnianie współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego,
3. Infrastruktura kultury i zwiększenie atrakcyjności dziedzictwa kulturowego

Stwierdzono, iż kultura jest bardzo ważnym aspektem życia, kreującym postawy społeczne, normy estetyczne, moralne i etyczne wartości. Priorytetowe są działania kreujące markę kulturową województwa w oparciu o potencjał instytucjonalny, wydarzenia o randze regionalnej i ponadregionalnej oraz promocji obiektów zabytkowych. Bogata baza zasobów dziedzictwa umożliwi tworzenie innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych, wzrost kompetencji kulturowych oraz artystycznych mieszkańców regionu, a także będzie miała wpływ na poprawę dostępności do ofert tego obszaru. Stworzenie atrakcyjnego wizerunku naszego województwa będzie opierać się na produktach, które będą innowacyjne i unikalne, a także konkurencyjne w przestrzeni publicznej, tj. Portal Muzeum Dziedzictwa Kresów Dawnej Rzeczypospolitej czy Podkarpacki Szlak Filmowy. W Strategii zauważono także, że innowacyjne wykorzystanie dóbr kulturowych generuje impulsy do rozwoju gospodarczego regionu. Tworzenie aktywizującej oferty kulturowej będzie realizowane poprzez projekty o randze ponadregionalnej i międzynarodowej, integrację dziedzin z zakresu kultury, sieciowanie podmiotów związanych z kulturą i dziedzictwem oraz utrzymanie cykliczności wydarzeń tj. Indeks Kultury, Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych, Festiwal Dziedzictwa Kresów. Wzrost dostępności i jakości zasobów kulturowych wzmocni promocję regionu oraz tożsamość regionalną. W Strategii ustalono, że Województwo Podkarpackie wyróżnia bogate dziedzictwo kulturowe regionu, które należy objąć należyłą ochroną i racjonalnie wykorzystywać zasoby dla rozwoju województwa i budowania kapitału społecznego. Wskazano, że konieczne jest podejmowanie przedsięwzięć z zakresu ochrona obiektów zabytkowych (wagę ochrony zabytków oraz opieki nad zabytkami i ujęcia tych aspektów w strategii regionalnej wskazuje ustawa kierunkowa) i miejsc cennych kulturowo, nowych inwestycji infrastrukturalnych (tj. Podkarpacka Galeria Słowa i Obrazu, Podkarpackie Centrum Nauki) i modernizacji istniejących. Należy również podejmować adaptacje obiektów w celu tworzenia nowoczesnych produktów kulturowych i turystycznych z wykorzystaniem form cyfrowych i wirtualnych.

Zakładane efekty realizowanych działań w dziedzinie ochrony, promocji i zarządzania dziedzictwem kulturowym regionu to: - ochrona obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo, jako element działań prorozwojowych i prospołecznych; - restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym przemysłowego, w celu tworzenia innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych; - poprawa jakości, poszerzanie i budowa nowej infrastruktury kultury, m.in. poprzez realizację projektów adaptacyjnych, modernizacyjnych i technologicznych w instytucjach kultury; - realizacja projektów digitalizacyjnych oraz informatycznych mających na celu ułatwienie i poszerzenie dostępu do kultury; - realizacja programów (m.in. „Pociąg do kultury”) mających na celu tworzenie ułatwień w dostępie i promocji zasobów kulturowych regionu; - budowa Podkarpackiej Galerii Słowa i Obrazu (nowej siedziby biblioteki wojewódzkiej w Rzeszowie) w celu podniesienia efektywności edukacji kulturowej i poziomu kształcenia ustawicznego oraz zwiększenia potencjału funkcjonalnego samorządowych instytucji kultury, a także artystycznego i architektonicznego potencjału regionu; - utworzenie Podkarpackiego Centrum Nauki, jako przestrzeni kooperacji nauki z kulturą i dziedzictwem oraz wiodącego ośrodka budowy kapitału ludzkiego i społecznego; - ochrona i promowanie pomników historii, jako elementu dziedzictwa kulturowego regionu, m.in. zespół staromiejski w Przemyślu i Twierdza Przemyśl.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030 uchwalony uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego nr LIX/930/18 z dnia 27 sierpnia 2018 r. zmieniającą uchwałę w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego z dnia 18 września 2018r. poz. 3937 obowiązuje od dnia 3 października 2018r.

Plan jest podstawowym narzędziem prowadzenia przez władze samorządowe województwa polityki regionalnej, w tym kształtowania i utrzymania ładu przestrzennego.

Autorzy Planu wskazują, że Województwo Podkarpackie charakteryzuje się bogactwem i różnorodnością zasobów kulturowych, co w połączeniu z wysokimi walorami przyrodniczymi daje możliwość rozwoju turystyki jako ważnej gałęzi gospodarki regionu. Wśród cech wyróżniających region wskazać należy przede wszystkim: dawną wielokulturowość i wielowyznaniowość, bogactwo zasobów architektury drewnianej w tym cerkiewnej, dziedzictwo Żydów polskich, dziedzictwo Centralnego Okręgu Przemysłowego, przemysłu naftowego oraz zabytki zespołu Twierdzy Przemyśl. Do najważniejszych materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego twórcy Planu zaliczyli m. in. wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO: drewniane kościoły gotyckie w Bliznem i Haczowie, drewniane cerkwie w Chotyńcu, Radrużu, Smolniku i Turzańsku oraz uznane za pomniki historii: zespół pałacowo-parkowy w Łańcucie, zespół klasztoru oo. Bernardynów w Leżajsku, cerkwie w Radrużu oraz zespół zamkowo - parkowy w Krasicy. Wskazano także, że na terenie województwa zachowało się wiele wartościowych historycznych układów urbanistycznych z pochodzącą z różnych epok zabudową, w tym: małomiasteczkową zabudową drewnianą, historyczną zabudowę uzdrowisk, a także układy przestrzenne związane z tworzeniem Centralnego Okręgu Przemysłowego. Za wyjątkowo cenne należy uznać też zachowane na terenie województwa stanowiska archeologiczne o własnej formie terenowej. W Planie zauważono również, że zjawiskiem negatywnie wpływającym na jakość krajobrazu kulturowego jest pogłębiający się brak ładu przestrzennego, objawiający się m. in. rozproszaniem zabudowy oraz jej przypadkowością i bezstylowością. Istotnym problemem jest zły stan wielu obiektów i założeń, niedostateczna ochrona

zabytków znajdujących się poza rejestrem często skutkująca utratą ich walorów bądź zniszczeniem, a także niska świadomość wartości zabytków techniki, tradycyjnego wiejskiego budownictwa drewnianego, obiektów i założeń architektury modernistycznej, socrealistycznej oraz współczesnej, w tym dóbr kultury współczesnej.

Przyjęta polityka przestrzenna ma na celu ochronę cennych zasobów dziedzictwa kulturowego. W Planie nakreślone zostały kierunki służące zachowaniu i ochronie zabytkowych obiektów oraz założeń programowych, koniecznych do zrealizowania przez:

1. zachowanie zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych. Zwrócono tutaj uwagę na następujące obszary:

- a. rewitalizację historycznych układów urbanistycznych i innych założeń przestrzennych, w tym ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru zabytków jak i pozostających poza nim,
 - b. podejmowanie działań służących rewitalizacji założeń przestrzennych z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich, lokalnego charakteru i specyfiki zabudowy, w sytuacji nagromadzenia negatywnych zjawisk o charakterze nie tylko przestrzennym, ale również społeczno-gospodarczym;
 - c. utrzymanie obiektów zabytkowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi, dbałość o stan techniczny, estetykę ich oraz ich otoczenia;
 - d. nadawanie nieużytkowanym obiektom zabytkowym nowych funkcji i dostosowywanie ich do aktualnych potrzeb, w tym między innymi do celów turystycznych, w sposób nie pomniejszający ich wartości zabytkowej, historycznej i kulturowej;
 - e. zachowanie i ochrona zabytków architektury cmentarnej, w szczególności cmentarzy z I wojny światowej, a także cmentarzy oraz pozostałości cmentarzy dawnych mniejszości etnicznych i wyznaniowych;
 - f. zachowanie i ochrona budownictwa drewnianego, poprzez utrzymanie wartościowych obiektów in situ, przenoszenie obiektów, które tego wymagają do skansenów, a także tworzenie nowych założeń o charakterze skansenów;
 - g. zachowanie i ochrona zabytków techniki oraz zabytkowych obiektów i założeń przemysłowych;
10. zachowanie i ochrona dziedzictwa archeologicznego, poprzez ochronę stanowisk archeologicznych, zagospodarowanie i eksponowanie stanowisk o własnej czytelnej formie krajobrazowej w celach turystycznych, kulturowych i edukacyjnych, w tym tworzenie parków kulturowych dziedzictwa archeologicznego.

2. Zachowanie i ochrona walorów przestrzeni w tym walorów krajobrazu kulturowego. Uznano tutaj za istotne utrzymanie parku kulturowego Zespołu Staromiejskiego i Zespołu Klasztornego oo. Dominikanów w Jarosławiu; utworzenie nowych parków kulturowych jako formy ochrony krajobrazu kulturowego o ponadprzeciętnych walorach oraz wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi; zachowanie kulturowych i przyrodniczych elementów przestrzeni w istotny sposób wpływających na kształt krajobrazu kulturowego oraz eksponowanie wartościowych obiektów w strukturze przestrzennej, w tym w panoramach i sylwetach miejscowości.

3. Zachowanie i ochrona współczesnego materialnego dziedzictwa kulturowego. Istotne tutaj jest objęcie ochroną dóbr kultury współczesnej, a także innych obiektów spełniających ustawowe kryteria dóbr kultury współczesnej; wpisanie najcenniejszych obiektów, zespołów zabudowy i założeń przestrzennych, w tym również tych stanowiących dobra kultury współczesnej do rejestru zabytków w celu objęcia ochroną konserwatorską; objęcie ochroną wartościowych obiektów i założeń związanych z powstaniem Centralnego Okręgu Przemysłowego i rozwijanych po II Wojnie Światowej w ramach urbanizacji i industrializacji regionu.

4. Rozwijanie sieci szlaków kulturowych, jako istotnego elementu spajającego zasoby kulturowe województwa. Ich rozwój miał zostać zrealizowany przez: utrzymanie wytyczonych i funkcjonujących szlaków kulturowych; powiązanie istniejących szlaków architektury drewnianej województwa podkarpackiego, małopolskiego i świętokrzyskiego; przedłużenie na teren województwa podkarpackiego istniejących szlaków kulturowych biegnących przez województwa sąsiednie; tworzenie nowych szlaków kulturowych rowerowych, pieszych, samochodowych i wodnych, w tym również szlaków międzyregionalnych i transgranicznych;
5. Ochrona pozostałych zasobów i elementów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów niematerialnych.

W niniejszym Planie Gmina Kołaczyce została wspomniana kilkakrotnie. Nadmieniono, że strukturę funkcjonalno-przestrzenną województwa tworzą obszary zurbanizowane, leśne, rolne i wody otwarte wraz z elementami infrastruktury technicznej. Miasta województwa ze względu na sytuację społeczno-ekonomiczną podzielono na kilka typów z czego miasto Kołaczyce uwzględniono pośród miast o dobrych podstawach rozwoju. Kołaczyce zostały także wspomniane w części Planu, który realizację ochrony zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych realizować będzie poprzez rewaloryzację historycznych układów urbanistycznych i innych założeń przestrzennych, w tym ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru zabytków jak i pozostających poza nim. Kołaczyce znalazły się tutaj pośród miast oraz dawnych ośrodków miejskich z zachowaną drewnianą zabudową małomiasteczkową. Ponadto, Gmina Kołaczyce wskazana została jako jedna z gmin tworzących Obszar Funkcjonalny Pogórzy Karpackich (OFPK).

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022-2025.

Jednym z najważniejszych dokumentów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim. Obecnie obowiązujący dokument został przyjęty w dniu 28 grudnia 2022 r. przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą Nr LVI/972/22. Jest to kolejna edycja Programu. Jako główny cel strategiczny uznano wzmocnienie systemu ochrony zabytków w celu kształtowania pamięci i szacunku dla przeszłości jako siły budującej więź społeczną i otwierającej nowe perspektywy rozwoju w przyszłości.

Służyć temu mają następujące priorytety:

PRIORYTET I - Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju - budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego / działania badawcze, edukacyjne, promocyjne/

PRIORYTET II - Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa /działania w sferze materialnej ochrony oraz użytkowania zasobu zabytkowego/.

PRIORYTET III - Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego /działania organizacyjne i zarządcze, koordynacja i współpraca, dążenie do efektu synergii działań/

Program został podzielony na kilka części, które omawiają i prezentują uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków, charakterystykę zasobów dziedzictwa kulturowego (zabytki nieruchome, zabytki ruchome, dziedzictwo archeologiczne, krajobraz kulturowy, niematerialne dziedzictwo kulturowe). Program przedstawia także ocenę stanu zachowania i stanu ochrony dziedzictwa kulturowego wykonanej przy pomocy analizy SWOT, założenia programowe w tym wspomniane priorytety oraz kierunki działań, omawia zadania programu opieki, instrumenty wdrażania i oceny wyników wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami oraz źródła finansowania wojewódzkiego programu opieki.

Omawiany dokument w kilku miejscach odnosi się do Gminy Kołaczyce a także do obiektów zlokalizowanych na jej terenie. Kołaczyce zostały wymienione jako jedno z miast należących do grupy miast z najcenniejszymi układami urbanistycznymi odznaczającymi się średniowieczną genezą. W Programie wskazano, że o wysokiej wartości zabytkowej tychże miast stanowią czytelne historyczne rozplanowania przestrzenne i w różnym stopniu zachowana zabytkowa struktura zabudowy. Zwrócono uwagę na to, iż Kołaczyce należą do nielicznych już dzisiaj miejscowości, które zachowały swój dawny charakter małomiasteczkowy, a którego wyznacznikiem była niska, na ogół drewniana, stypizowana zabudowa skoncentrowana głównie wokół prostokątnego placu rynkowego. Zaznaczono także, że Kołaczyce są jednym z miast, które utraciły prawa miejskie po II wojnie światowej i odzyskały je w ostatnich latach.

W kontekście architektury sakralnej wspomniano, że na terenie Podkarpacia bogato prezentuje się zasób świątyń gotyckich, wśród których do najwybitniejszych przykładów należy kościół parafialny w Bieździedzy.

Kolejno przy analizie architektury sakralnej zwrócono również uwagę na działania inwestycyjne w zakresie budownictwa sakralnego gdzie bardzo liczne są kościoły pochodzące z przełomu XIX i XX w. i z początku XX w. nie tylko projektów znanych architektów ze środowiska krakowskiego czy lwowskiego ale też wartościowe dzieła znaczących architektów miejscowych, np. niezwykle płodnego, związanego z Przemysłem Stanisława Majerskiego, autora projektu kościoła pw. św. Anny w Kołaczycach. Wspomniano także, iż wyposażenie ruchome neogotyckiego kościoła w Kołaczycach nawiązuje do dominującej wówczas stylistyki pozostawionej w drewnie, ewentualnie pokrytej mazerunkami a nie jak wcześniej z barwnymi polichromiami. Zwrócono uwagę na to, że obiekty XIX-wieczne i z I poł. XX w. noszą cechy historyzmu i eklektyzmu, jaki zagościł w architekturze. Dalej analizując zabytki ruchome wspomniany został instrument organowy z kościoła parafialnego w Bieździedzy pochodzący z pocz. XX w. W kontekście zabytkowych założeń ogrodowych wymieniono Bieździadkę jako przykład parku dworskiego w miarę dobrze zachowanego.

Analizując zabytki archeologiczne wspomniano o Krajowicach i Sieklówce jako o miejscach gdzie spotykane są charakterystyczne pośród ludów pasterskich, występujących na tym obszarze ok. 2800-2300 p.n.e., kopce ziemne (kurhany) przykrywające jamy grobowe ważne w kulturze ceramiki sznurowej, której nazwa pochodzi od sposobu zdobienia naczyń – odciskiem sznura.

Jako przykład osiedli mieszkaniowych budowanych przede wszystkim w ramach inwestycji związanych z Centralnym Okręgiem Przemysłowym wymieniono osiedle w Krajewicach (zrealizowane częściowo, przy Państwowej Wytwórni Amunicji). Kolejno analizując budownictwo przemysłowe wspomniano o budynkach związanych z przemysłem naftowym, które zachowały swoje wyposażenie.

W kontekście małej architektury sakralnej, jaką są kapliczki, wymieniono kapliczkę św. Franciszka z Nawisia Kołaczyckiego, jako przykład kapliczki słupowej z figurą świętego pochodzącej z 4 ćw. XIX w. Istotne jest także wspomnienie w Programie Kołaczycach w kontekście garncarstwa

jako dziedzictwa niematerialnego związanego ze stale żywymi przejawami dziedzictwa odziedziczonego po przodkach i przekazywanego kolejnym pokoleniom jako umiejętności tradycyjnego rzemiosła ludowego.

4.2.4. Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego 2016-2022.

Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2016-2022 została przyjęta Uchwałą Nr XXI/138/2016 Rady Powiatu w Jaśle z dnia 28 stycznia 2016 r. (do września 2023 r. nie opracowano aktualizacji Strategii).

Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2016-2022 określa cele rozwojowe powiatu, uwzględniając przy tym różnorakie uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne. Ujęte w Strategii zapisy są odpowiedzią na najważniejsze problemy i wyzwania rozwojowe powiatu jasielskiego. Opracowując Strategię starano się uwzględnić zmiany jakie zaszły w ostatnich latach w powiecie oraz zmiany w dokumentach programowych na poziomie krajowym i regionalnym.

W Strategii wykonano diagnozę społeczno-gospodarczą z uwzględnieniem podstawy funkcjonowania powiatu; charakterystyką gmin, podziałem administracyjnym i historią powiatu; charakterystyką ludności, strukturą bezrobocia, gospodarką, usługami publicznymi, potencjałem i spójnością powiatu, ochroną środowiska. Przeprowadzono analizę SWOT. Analiza ta została wykonana w celu określenia szans oraz zagrożeń hamujących rozwój powiatu, jak również w celu określenia jego słabych i mocnych stron, w celu zdefiniowania elementów potencjalnej przewagi strategicznej w regionie. Jej uwagi zostały omówione w 3 głównych obszarach rozwojowych: gospodarka, sfera społeczna i sfera instytucjonalna.

Określone zostały pola strategiczne rozwoju powiatu jasielskiego zgrupowane w czterech polach strategii jego rozwoju, w których zawarte są cele służące realizacji wizji rozwoju powiatu:

- Pole strategiczne 1. Zrównoważony rozwój gospodarczy powiatu w oparciu o inteligentne specjalizacje Podkarpacia,
- Pole strategiczne 2. Poprawa jakości i dostępności usług publicznych,
- Pole strategiczne 3. Poprawa spójności i rozwijanie potencjału powiatu,
- Pole strategiczne 4. Racjonalne wykorzystanie środowiska naturalnego.

W polu strategicznym 2 uwzględniono 6 priorytetów.

- Priorytet 1. Poprawa jakości infrastruktury usług publicznych,
- Priorytet 2. Poprawa dostępności usług zdrowotnych i pomocy społecznej,
- Priorytet 3. Rozwój usług edukacyjnych dla wszystkich grup wiekowych,
- Priorytet 4. Wykorzystanie usług kulturalnych dla rozwoju społeczno- gospodarczego. Cel 2 tegoż priorytetu określa zadania z zakresu ochrony kultury i dziedzictwa kulturowego związane z ochroną zabytków, podejmowaniem działań w zakresie mecenatu nad lokalnymi twórcami kultury i rzemiosła tradycyjnego; wspieraniem instytucji i organizacji chroniących i promujących dziedzictwo kulturowe,
- Priorytet 5. Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańców,
- Priorytet 6. Rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Kołaczyce do 2030 r.

Strategia Rozwoju Gminy Kołaczyce do 2030 roku jest podstawowym i najważniejszym dokumentem, diagnozującym uwarunkowania i potrzeby rozwojowe oraz potencjał gminy i na tej podstawie wskazującym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju w perspektywie najbliższych lat. Przyjęta została Uchwałą Nr L/304/2022 Rady Miejskiej w Kołaczycach z dnia 20 maja 2022 r. Obejmuje ona obszar gminy w jej administracyjnych granicach. Potrzeba opracowania Strategii Rozwoju Gminy Kołaczyce do 2030 roku wynikała z wielu przesłanek wewnętrznych i zewnętrznych. Podstawowe przesłanki opracowania strategii stanowiły:

- nowe potrzeby, problemy, oczekiwania i aspiracje mieszkańców,
- potrzeba dostosowania kierunków rozwoju gminy do zmieniających się uwarunkowań, w tym zmian społecznych, gospodarczych, środowiskowych, technologicznych i cywilizacyjnych zachodzących w otoczeniu gminy, zmian prawnych oraz nowych założeń krajowej i regionalnej polityki rozwoju oraz dokumentów strategicznych wyższego rzędu;
- dostępność środków zewnętrznych (głównie w ramach nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027) i niewystarczające własne zasoby finansowe;
- zabezpieczenie średnio i długookresowych ustaleń na podstawie kompromisu wśród interesariuszy lokalnych;
- mobilizacja społeczności gminy do współrealizacji strategii.

Omawiając ten dokument z punktu widzenia ochrony zabytków Gminy Kołaczyce, należy zwrócić uwagę na te elementy, które odnoszą się do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego.

W pierwszej kolejności, w części związanej z przedstawieniem wyników diagnozy społecznej, gospodarczej i przestrzennej gminy Kołaczyce, został skrótowo omówiony zasób dziedzictwa kulturowego wraz ze sposobami spędzania wolnego czasu. Wspomniano tutaj o podstawowych instytucjach działających w sferze szeroko pojętej kultury, które prowadzone są przez samorząd gminny – Gminny Ośrodek Kultury w Kołaczycach (z siedzibą w Bieździedzy) oraz Gminna Biblioteka Publiczna w Kołaczycach. Nadmieniono, że we współpracy z Gminnym Ośrodkiem Kultury działa kilka zespołów, grup nieformalnych oraz stowarzyszeń prowadzących działalność wokół szeroko pojętej kultury. Zauważono, że na tym polu wyróżnia się przede wszystkim Stowarzyszenie Miłośników Kołaczyc, prowadzące w mieście izbę muzealną, dokumentującą historię ziemi kołaczyckiej. Prezentując zasób zabytkowy Gminy, w tym miejscu wspomniano jedynie o ruinach zamku „Golesz” w Krajowicach, który położony jest na obszarze rezerwatu przyrody o tej samej nazwie. Zaznaczono, że na miejscu zamczyska prowadzone są prace archeologiczne i konserwatorskie. Autor opracowania zaznaczył, w części związanej z określeniem konsekwencji i wyzwań tejże diagnozy, że *„potencjał zabytków gminy Kołaczyce wydaje się być zbyt mały na stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej, jednak istnieje możliwość udziału w projektach zakładających współpracę większej liczby samorządów (np. szlaki tematyczne obejmujące cmentarze z I wojny światowej, gry i questy w skali całego powiatu)”*. Ponadto dodał, że odrębną kwestię stanowi turystyczne zainteresowanie ruinami zamku „Golesz”. Zaznaczono, że miejsce to znajduje się na terenie rezerwatu przyrody, co wydaje się być – poza finansami – największą trudnością w jego szerszym wykorzystaniu.

Następnie w części określonej jako „Wizja i misja rozwoju gminy Kołaczyce” wskazano, iż kreowanie trwałego rozwoju gminy Kołaczyce ma zapewnić wysoki standard życia oraz

wszechstronne możliwości samorealizacji swoich mieszkańców jak również, że Gmina jest przychylna ludzkiej pracy i przedsiębiorczości, a jednocześnie dba o lokalne zasoby środowiskowe i kulturowe.

W części Strategii, która omawia „Obszary, cele i kierunki działań Strategii Rozwoju Gminy Kołaczyce do 2030 roku oraz oczekiwane efekty jej realizacji” wskazano trzy podstawowe obszary strategiczne, które wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Są to:

1. Infrastruktura, przestrzeń i środowisko;
2. Mieszkańcy i ich potrzeby’;
3. Gospodarka lokalna, turystyka i rolnictwo.

W ramach każdego z obszarów zdefiniowano: „Cele strategiczne” mające charakter długofalowy wskazujący generalny kierunek postępowania w realizacji założonej wizji rozwoju gminy, „Cele operacyjne” dotyczące średniego horyzontu czasowego, które określają narzędzia i sposoby realizacji celów strategicznych oraz kierunki działań, które wskazują przyjętą strategię postępowania, służą realizacji założonych celów, a tym samym stanowią podstawę wdrażania strategii.

Obszar strategiczny nr 1 *Infrastruktura, przestrzeń i środowisko* koncentruje się wokół polityki środowiskowej gminy. Podzielony został na 4 cele operacyjne:

1. upowszechnienie dostępu do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej przy wykorzystaniu technologii uwzględniających lokalne aspekty przyrodnicze i osadnicze;
2. kształtowanie ładu przestrzennego, ochrona środowiska oraz ograniczenie i adaptacja do zmian klimatu;
3. doskonalenie dostępności komunikacyjnej gminy, zwiększenie mobilności mieszkańców i poprawa bezpieczeństwa wszystkich uczestników ruchu;
4. zagwarantowanie wysokiego poziomu bezpieczeństwa publicznego.

Obszar strategiczny nr 2 *Mieszkańcy i ich potrzeby* związany jest z rozwojem kapitału ludzkiego i społecznego. Podzielony został na 5 celów operacyjnych:

1. zapewnienie dostępności wysokiej jakości usług społecznych i zdrowotnych;
2. rozwój włączającego i wzmacniającego kompetencje przyszłości systemu oświaty i wychowania;
3. budowanie integracji i aktywizacji lokalnej w oparciu o lokalną ofertę spędzania wolnego czasu;
4. poprawa atrakcyjności gminy jako miejsca do życia dla młodych osób;
5. sprawna administracja lokalna i wysokiej jakości zarządzanie publiczne służące zrównoważonemu rozwojowi gminy.

Sprecyzować należy tutaj, że w 3 celu operacyjnym wprowadzono zapisy związane z realizacją zadań z zakresu ochrony i opieka nad zabytkami ruchomymi i nieruchomymi, w tym podejmowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach o wartościach historycznych oraz przywracanie ich do obiegu społecznego i gospodarczego. Oczekiwane rezultaty planowanych działań w tym obszarze mają objąć

- poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych i ewentualne nadanie im nowych funkcji;
- zwiększenie dostępności zabytków dla mieszkańców, jak również turystów i gości;
- ochrona krajobrazu kulturowego gminy.

Obszar strategiczny nr 3 *Gospodarka lokalna, turystyka i rolnictwo* określony został jako konkurencyjna i różnicowana gospodarka, czerpiąca z lokalnych zasobów i tradycji oraz aktywizująca i wykorzystująca przedsiębiorczość mieszkańców. Podzielony został na 2 cele operacyjne:

1. wsparcie rozwoju inwestycji oraz różnorodnych form działalności gospodarczej i rolniczej na terenie gminy;
2. rozwój infrastruktury i oferty czasu wolnego, wykorzystującej zasoby środowiskowe i kulturowe gminy.

Dodać należy, że w 2 celu operacyjnym wskazano, że wykreowanie wyróżników turystycznych gminy, związane ma być w szczególności z oparciem tychże działań o lokalne zasoby przyrodniczo – krajobrazowe i kulturowo – historyczne. Stwierdzono, iż kluczowe będzie wykorzystanie rozwojowe potencjału pozostałości średniowiecznego zamku „Golesz” w Krajowicach, w tym m.in. prace podejmowane przy obiekcie oraz budowa ścieżki historyczno-przyrodniczej „Golesz”.

W kolejnej części Strategii omawiającej *Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Kołaczyce wraz z ustaleniami i rekomendacjami w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie* wprowadzono zapisy związane z rozmieszczeniem planowanych inwestycji. Jedną z takich inwestycji ma być budowa ścieżki na wzgórze „Golesz”, która podniesie atrakcyjność turystyczną gminy. Następnie zgodnie z ustaleniami rekomendacjami w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie, podzielono ją na dwie główne strefy: którym przypisano kierunki rozwoju funkcjonalnego, tj. strefę wzmożonej aktywności gospodarczej i osadniczej oraz strefę przyrodniczo-turystyczną. Istotnie jest tutaj zwrócenie uwagi na to, iż jednym z kierunków rozwoju gminy ma być ochrona krajobrazu oraz rozwój mieszkalnictwa i infrastruktury społecznej. Ustalono tutaj, że jednym z najważniejszych kierunków kształtowania polityki przestrzennej gminy ma być utworzenie strefy ekspozycji mającej na celu utrzymanie walorów widokowych sylwety założenia małomiasteczkowego Kołaczyce, organizacja punktów widokowych w celu wyeksponowania najpiękniejszych widoków i panoram oraz kształtowanie zabudowy tak, aby nie dominowała nad i w krajobrazie, a budynki i budowle były wpisane poziomo w krajobraz oraz zgodnie z formami architektury nawiązującymi do form architektury tradycyjnej regionalnej dla tego terenu.

Następnie w dokumencie wprowadzono część, która omawia *System realizacji Strategii Rozwoju Gminy Kołaczyce do 2030 roku*. Omówiono w nim system wdrażania, który podzielono na kilka zagadnień związanych z zasadami realizacji strategii, organizacją i podmiotami zaangażowanymi w realizację strategii, mechanizmami i instrumentami realizacji strategii oraz poziomem społecznym. Dla zagadnień związanych z ochroną i opieką zabytków istotne są wytyczne do sporządzenia dokumentów wykonawczych. W obszarze tematycznym *Ochrona i opieka nad zabytkami oraz zarządzanie dziedzictwem* wskazano, iż dokumentem tym winien być Gminny Program Opieki nad Zabytkami sporządzony Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Opracowanie programu winno zachować spójności z założeniami strategii, w szczególności celem 2.3. Budowanie integracji i aktywizacji lokalnej w oparciu o lokalną ofertę spędzania wolnego czasu.

Reasumując, w powyższej *Strategii* zostały zaakcentowane problemy związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym, które winno zostać wykorzystane w procesie rozwojowym Gminy Kołaczyce. Niemniej jednak wydaje się, że kwestie ochrony dziedzictwa kulturowego głównie skupiły się w obszarze związanym z zamkiem „Golesz” w Krajowicach oraz wykorzystaniem jego potencjału do promocji turystycznej Gminy, dlatego można stwierdzić, iż prawidłowe zagospodarowanie obiektów zabytkowych mogłoby zostać mocniej zaakcentowane.

5.1.2. Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Kołaczyce na lata 2016-2023.

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Kołaczyce na lata 2016-2023 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVI/204/2017 Rady Miejskiej w Kołaczycach z dnia 31 sierpnia 2017 r. Jest on dokumentem strategicznym, opracowywanym na poziomie samorządu, który w swoim zakresie ma przeciw działać zdegradowaniu gminy.

Jak zaznaczono na wstępie opracowania rewitalizację należy rozumieć jako: wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji. Rewitalizacja zakłada optymalne wykorzystanie specyficznych uwarunkowań danego obszaru oraz wzmacnianie jego lokalnych potencjałów (w tym także kulturowych) i jest procesem wieloletnim, prowadzonym przez interesariuszy tego procesu, w tym przede wszystkim we współpracy z lokalną społecznością.

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Kołaczyce na lata 2016-2023 został opracowany w celu identyfikacji potrzeb w zakresie rewitalizacji obszarów kryzysowych w sferach: gospodarczej, środowiskowej, przestrzennej i technicznej oraz w celu rozwiązywania problemów tam występujących.

W tym miejscu zaznaczyć należy, że w części omawiające problemy techniczne wspomniano, iż w gminie miejsko-wiejskiej Kołaczyce (stan na 31 marca 2016 r.) w czterech miejscowościach znajdują się następujące zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków:

1. Bieżdziadka - zespół dworski, nr rej.: A-382 z 3.09.1968 r., którego stan techniczny określono jako bardzo zły;
2. Bieżdziedza - zespół kościoła parafialnego, nr rej.: A-79 z 25.05.1954 r.;
3. Bieżdziedza - zespół pałacowy, nr rej.: A-352/96 z 6.05.1996 r.;
4. Kołaczyce - kościół parafialny pw. św. Anny, 1903-06, nr rej.: A-890 z 26.11.1990 r.;
5. Kołaczyce - dom, Rynek 62, I poł. XIX, nr rej.: A-222 z 9.10.1959 r.;
6. Krajowice - ruiny zamku Golez, XIV, nr rej.: A-156 z 27.09.1934 r.

Z istniejących zabytków w najgorszym stanie technicznym jest zespół dworski w Bieżdziadce.

Wytypowano sołectwa, w których występuje kumulacja negatywnych zjawisk. Są nimi Sowina, Bieżdziadka i Sieklówka. Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego wybranie obszaru, na którym położony jest zespół dworsko-parkowy w Bieżdziadce jest niezwykle istotne. Autorzy opracowania wskazali, że w zakresie rewitalizacji jedną z ważnych potrzeb jest „poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych, a także ich adaptacja i przystosowanie do pełnienia nowych funkcji społecznych oraz gospodarczych, w tym Dworu Romerów i przydworskiego zespołu parkowego w Bieżdziadce”. Zauważono, że obiekty zabytkowe po przeprowadzonych pracach związanych z ich remontem mogą przyczynić się do rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych oraz integracji społecznej, w ramach prowadzonych działań o charakterze aktywizującym, w tym dla osób niepełnosprawnych.

Dla dokładniejszego określenia kierunków działania rewitalizacji zespołu dworsko-parkowego w Bieżdziadce opracowano kartę podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych - „Odbudowa zabytkowego Dworu Romerów z uporządkowaniem przydworskiego zespołu parkowego w Bieżdziadce dla potrzeb wprowadzenia nowej funkcji turystyczno – hotelarsko – gastronomicznej”. Wspomniano w niej, że dwór z zespołem parkowym jest zabytkiem, który wymaga szybkiego zabezpieczenia oraz odbudowy. Niezabezpieczenie zabytku może skutkować nieodwracalnym procesem całkowitego zniszczenia. Inwestycje będą uwzględniały dostosowanie infrastruktury i wyposażenia do potrzeb osób niepełnosprawnych. W celu realizacji zamierzenia określono, że ważna jest:

- odbudowa dworu;
- uporządkowanie terenu wokół zabytkowego obiektu;
- odrestaurowanie zespołu parkowego;
- zabezpieczenie pozostałych obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- dostosowanie obiektu dworu do potrzeb funkcji turystyczno – hotelarsko – gastronomicznych;
- dostosowanie obiektów i infrastruktury do potrzeb osób niepełnosprawnych.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na fakt, iż *Program rewitalizacji* wymaga zaopiniowania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie form ochrony zabytków, w przypadku gdy jest to uzasadnione specyfiką obszaru rewitalizacji (podstawa prawna: art. 17, ust. 2, pkt. 4, lit. b ustawy z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji, j. t. Dz. U. z 2021, poz. 485).

5.1.3. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Gminy Kołaczyce.

Studium stanowiło⁴ podstawowy dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona miała być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kołaczyce przyjęte zostało Uchwałą nr XXXIX/243/01 Rady Gminy Kołaczyce z dnia 12 grudnia 2001 r. Pierwsza Zmiana Studium została przeprowadzona w oparciu o Uchwałę Nr X/42/2011 Rady Miejskiej w Kołaczycach z dnia 27 maja 2011 r. Drugą Zmianę przyjęto Uchwałą Nr XXXV/222/2013 Rady Miejskiej w Kołaczycach z dnia 27 czerwca 2013 r. Podstawą przystąpienia do trzeciej Zmiany Studium była Uchwała Nr XXV/142/2012 Rady Miejskiej w Kołaczycach z dnia 27 września 2012 r.

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Kołaczyce, wspomniano na wstępie, że wykorzystano materiały z zatwierdzonej: „*Strategii rozwoju gminy Kołaczyce na lata 1998 – 2007*”. Zaznaczono, że celem *Studium...* jest określenie podstaw dla formułowania zasad przestrzennego zagospodarowania gminy Kołaczyce. Stwierdzono także, że powinno ono służyć jako merytoryczna podstawa do planów miejscowych i decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, opracowywanych poza terenami objętymi planami.

W *Studium...* w części związanej z uwarunkowaniami przedstawiono problemy rozwoju związane z kilkoma obszarami jakimi są: środowisko naturalne (m.in. zauważono, że istotnym problemem jest postępująca degradacja krajobrazowa terenów zurbanizowanych związana z rozproszaniem zabudowy, małą dbałością o ład i porządek obejścia i występowaniem wielu obiektów szpecących), leśnictwo, rolnictwo, usługi, rynek pracy, mieszkalnictwo, infrastruktura techniczna. Następnie zwrócono uwagę na szanse i zagrożenia związane z wewnętrznymi i zewnętrznymi uwarunkowaniami gminy. W tym miejscu istotne jest stwierdzenie, że do szans rozwojowych należą wysokie walory środowiska naturalnego w skali krajowej, terenów atrakcyjnych dla turystyki sobotnio-niedzielnej i agroturystyki oraz piękne krajobrazy.

W następnej części związanej z celami i kierunkami rozwoju gminy, po przeprowadzeniu analizy uwarunkowań, określono możliwości i bariery rozwojowe gminy Kołaczyce. Biorąc pod uwagę aspekty zawarte również we wspomnianej „*Strategii rozwoju gminy Kołaczyce*”

⁴ustawa dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która znolizowana została w dniu 24.09.2023 r. W zakresie studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin to zachowują one moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego gminy w danej gminie, jednak nie dłużej niż do dnia 31 grudnia 2025 r.

sformułowano zapis głównego celu rozwoju gminy Kołaczyce – za misję rozwoju po roku 1998 uznano zapis : „*Podniesienie poziomu życia mieszkańców Gminy Kołaczyce*”. Sformułowano także priorytetowe kierunki rozwoju gminy i cele strategiczne, oraz sposoby działania. Tymi priorytetami są:

- A. Rozwój małej i średniej przedsiębiorczości.
- B. Rozwój rolnictwa.
- C. Rozwój turystyki i agroturystyki.

W zakresie rozwoju przedsiębiorczości zaznaczono, że jednym z celów strategicznych ma być promocja gospodarcza i kulturalna gminy związana z opracowaniem ofert inwestycyjnych i turystycznych i „Programu promocji Gminy Kołaczyce” oraz stwarzanie warunków i stymulowanie rozwoju kultury: rozwijanie bazy, szukanie wsparcia finansowego, zapewnienie kadry i zwiększanie ilości i różnorodności imprez kulturalnych. Kolejnym z celów strategicznych priorytetu rozwoju turystyki i agroturystyki ma być ochrona środowiska naturalnego oraz walorów krajobrazowo-kulturowych realizowana poprzez rozwijanie szeroko rozumianej bazy turystycznej i noclegowej, gastronomicznej i towarzyszącej oraz zagospodarowywanie zaplecza (szlaki piesze, konne, rowerowe, kąpieliska, wyciągi narciarskie, zorganizowane rozrywki, itp.), a tym samym wydłużenie sezonu turystycznego, zorganizowanie spójnego systemu informacji turystycznej gmin sąsiednich oferujących określony wachlarz form i możliwości spędzania wolnego czasu – co wydłuża czas pobytu turysty oraz stworzenie nowych kierunków edukacji dorosłych i młodzieży (przy szkołach zajęcia ukierunkowane na zagadnienia podnoszenia kwalifikacji z zakresu obsługi ruchu turystycznego i agroturystyki).

Kolejną część *Studium...* omawia strukturę funkcjonalno- przestrzenną gminy. Gmina Kołaczyce scharakteryzowana została jako gmina leżąca w zachodnio-południowej części województwa podkarpackiego, w powiecie jasielskim, która składa się z 8 sołectw. Zauważono, że jej położenie przy drodze krajowej i charakter zainwestowania – pozwalają na wyodrębnienie 2 jednostek o zdecydowanie innych możliwościach rozwojowych. Jednostkami tymi są:

1. Jednostka A – strefa wzmożonej aktywności gospodarczej leżąca w zachodniej części gminy, która obejmuje tereny w sąsiedztwie drogi krajowej relacji Pilzno – Kołaczyce – Jasło i drogi powiatowej relacji Kołaczyce – Sieklówka – Lubla;
2. Jednostka B – strefa przyrodniczo-turystyczna leżąca w północno-wschodniej i południowo-wschodniej części gminy.

Następnie sprecyzowano główne zasady i kierunki działań w tychże jednostkach. Istotne jest tutaj zwrócenie uwagi na:

- konieczność porządkowania i uzupełniania istniejącej zabudowy ze zwróceniem uwagi na jej formę (nawiązanie do form historycznych – tradycyjnych);
- zabezpieczenie odpowiedniej ilości terenów dla funkcji mieszkaniowej, usługowej, turystyczno-rekreacyjnej i gospodarczej w obszarach szczególnie predysponowanych dla tych funkcji, które jednocześnie nie będą kolidować ze środowiskiem naturalnym i zasobami krajobrazowo – kulturowymi;
- ochronę walorów i zasobów przyrodniczych;
- ochronę walorów i zasobów krajobrazowo – kulturowych.

Część *Studium...* związana z kierunkami ochrony wartości i zasobów środowiska przyrodniczego określono, że kształtowanie form ochrony systemu ekologicznego na terenie gminy Kołaczyce ma na celu zachowanie i ochronę istniejących walorów i zasobów przyrodniczych w dotychczasowej formie, oraz ochronę układu ciągów i węzłów ekologicznych wraz z korytarzami ekologicznymi - przyjmując zasady zrównoważonego rozwoju terenu. W miejscu tym, ważne jest

zwrócenie uwagi na rezerwat przyrody „Golesz”, utworzony w 2000 r., gdzie przedmiotem ochrony są wychodnie skalne piaskowca ciężkowickiego wraz z otaczającym lasem grądowym i śladami grodziska wczesnośredniowiecznego oraz ruinami średniowiecznego zamku obronnego. Wprowadzono tutaj zapisy związane z udostępnieniem rezerwatu dla turystyki wyłącznie po wyznaczonych szlakach pieszych, konnych i ścieżkach dydaktycznych.

Z punktu widzenia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami najważniejszą częścią *Studium...* jest rozdział związany z „kierunkami i zasadami ochrony dóbr kultury i krajobrazu”. Podzielony został ona na 3 części:

1. ochrona dóbr kultury;
2. kierunki i rodzaje ochrony dóbr kultury;
3. ochrona krajobrazu i zasady jego kształtowania.

W części pierwszej „*Ochrona dóbr kultury*” zbiorczo podano w liczbach ilość zabytków występujących na obszarze gminy. Zanotowano, że są 64 zabytki architektury, z których 13 wpisanych jest w rejestr zabytków. Są to kościoły, dzwonnice i ogrodzenia kościelne, kapliczki, ruiny zamku obronnego, budynki mieszkalne i gospodarze itp. Są 4 parki podworskie, w tym 3 zabytkowe. Jest 16 cmentarzy zabytkowych, z których 3 są czynne. Zestawienie to wykonano na podstawie przesłanego przez działający wówczas Wojewódzki Oddział Służby Ochrony Zabytków Delegaturę w Krośnie. Należy tutaj zaznaczyć, iż wykaz ten nie jest obecnie aktualny.

Podano także, że „*pod względem archeologicznym teren jest rozpoznany. Występuje tu 20 stanowisk archeologicznych, z których 3 wpisane są w rejestr zabytków.*”

Wprowadzono także jeden z najważniejszych zapisów związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, który stwierdza, że obiekty zabytkowe podlegają i będą podlegać opiece konserwatorskiej wg „Ustawy o ochronie dóbr kultury”, która straciła moc z dniem wejścia w życie obecnie obowiązującej ustawy z dnia 23 lipca 2023 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Kolejną ważną informacją zawartą w tej części *Studium...* jest stwierdzenie, że na terenie gminy nie obowiązują żadne strefy ochrony konserwatorskiej wpisane do rejestru zabytków, nie ustanowiono również stref ochrony krajobrazu kulturowego. Autorzy opracowania wprowadzili także zapis o możliwości rozważenia utworzenia strefy ekspozycji mającej na celu utrzymanie walorów widokowych sylwety założenia małomiasteczkowego Kołaczyc.

W części drugiej „*Kierunki i rodzaje ochrony dóbr kultury*”, po przeprowadzeniu analizy zawartej w uwarunkowaniach, przyjęto kierunki i rodzaje ochrony zwięźle stwierdzając, że ochrona zabytków ma być zgodna z wykazem Wojewódzkiego Oddziału Służby Ochrony Zabytków Województwa Podkarpackiego, Delegatura w Krośnie. Również niezwykle zwięźle stwierdzono także, że opieka i porządkowanie wszystkich cmentarzy i parków podworskich ma być prowadzona w granicach opracowania. Ponadto, po raz kolejny zaproponowano utworzenie strefy ekspozycji mającej na celu utrzymanie walorów widokowych sylwety założenia małomiasteczkowego Kołaczyc, która ma być zgodna z rysunkiem *Studium...*

Ostatnia, trzecia część „*Ochrona krajobrazu i zasady jego kształtowania*” na wstępie podaje, że cały obszar Gminy Kołaczycy charakteryzuje się pełną gamą wspaniałych krajobrazów i widoków. Zaproponowano, aby zasady kształtowania terenu i zabudowy przeprowadzać w taki sposób, by zachować piękno i walory widokowe terenu. Zalecono w tym miejscu:

- kształtowanie zabudowy tak, aby nie dominowała nad i w krajobrazie, a budynki i budowle były wpisane poziomo w krajobraz;
- formy architektury mają nawiązywać do form architektury tradycyjnej regionalnej dla tego terenu (ganki, okna, okapy, spadki dachu, materiały wykończeniowe, itp.).

Zwrócono także uwagę na estetykę małej architektury ład i porządek w obejściach oraz wprowadzanie elementów zieleni towarzyszącej, izolacyjnej i maskującej na działkach. Słusznie zauważono, że należy dążyć do przebudowy istniejącej architektury, która szpeci krajobraz, na zasadach identycznych jak dla nowych obiektów budowlanych. Ukierunkowano tutaj charakter nowej zabudowy na zabudowę niską, o dachach spadzistych (35% - 45%), kolorach neutralnych, z elementami wykończenia w drewnie, o wysokich walorach estetycznych co jest niezwykle istotne dla wprowadzenia ład przestrzenny w krajobrazie kulturowym gminy. Dla ochrony krajobrazu ważne są również zapisy zalecające wykonanie połączeń energetycznych, telekomunikacyjne lub innych sieciowych z unikaniem rozwiązań naziemnych i napowietrznych. Przewidziano organizację punktów widokowych w celu wyeksponowania najpiękniejszych widoków i panoram.

Kolejna część *Studium...* związana z kierunkami i zasadami rozwoju turystyki i rekreacji pośrednio nawiązuje do dziedzictwa kulturowego Gminy Kołaczyce. Zauważono tutaj, że rozwój turystyki i wypoczynku powinien nastąpić poprzez organizację i wyposażenie terenu m.in. w wyeksponowanie głównych atrakcji terenowych, w tym małomiasteczkowego założenia urbanistycznego w Kołaczycach, które powinno zostać poszerzone o bazę noclegowo – gastronomiczną. W celu rozwoju turystyki istotne jest także zapewnienie tras turystyki pieszej, rowerowej wraz z zapleczem. Przebieg orientacyjny tychże tras zaprezentowano na rysunku *Studium...* Stwierdzono, że zostały one poprowadzone tak, aby udostępnić atrakcje terenowe (punkty i trasy widokowe, zabytki architektury, osobliwości przyrody) i utworzyć wspólny system z tego typu szlakami w gminach sąsiednich.

Następna część *Studium...* omawia kierunki rozwoju i zasady gospodarki przestrzennej obszarów zainwestowania. Znalazły się w niej zapisy, które pośrednio wpływają na kształt krajobrazu gminy. Określono, że preferowana jest architektura nawiązująca do form tradycyjnych i historycznych występujących na tym terenie, budynki powinny być wpisane w krajobraz bez dominacji nad nim (za wyjątkiem wież kaplic, kościołów i przekazników). Zalecono, aby zabudowa była niska o bryle horyzontalnej a wysokość budynków mieszkalnych jednorodzinnych nie powinna przekraczać 2-ch kondygnacji naziemnych licząc od najniższego punktu terenu do okapu dachu + 1 poziom poddasza użytkowego. Ponownie powtórzono, że wykończenie elewacji powinny być wykonane materiałami naturalnymi, z kolorystyką pastelową lub neutralną.

W *Studium...* określono także, iż konieczne jest opracowanie Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla rezerwatu Goleisz. Zauważyć należy, iż działanie takie istotne jest również ze względu na położenie na tym obszarze ruin zamku Goleisz.

W części graficznej *Studium...* oznaczono punktowo obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz, jak zapisano w legendzie, zabytki wg listy konserwatora zabytków. Stopień ochrony został rozróżniony jedynie kolorem oznaczenia na rysunku a oznaczenia te są mało czytelne. Zabrakło także pełnego oznaczenia zasięgu ochrony konserwatorskiej wyznaczonej na podstawie decyzji o wpisie danego zabytku do rejestru w przypadku zespołu dworsko-parkowego w Bieździedzy i zespołu kościelnego w Bieździedzy. Z racji czasu w którym powstało *Studium...* autorzy opracowania posługiwali się listą zabytków przesłaną przez ówczesny urząd ochrony zabytków. Obecnie Gmina posiada Gminną Ewidencję Zabytków przyjętą Zarządzeniem nr 42/2018 Burmistrza Kołaczyc z dnia 25 kwietnia 2018 r. W *Studium...* wprowadzono jedynie punkty widokowe, które nie korespondują z zabytkami. Na rysunku *Studium...* wyznaczona została jedynie strefa ekspozycji układu urbanistycznego małomiasteczkowego Kołaczyc. Stwierdzić można, że *Studium...* zostało opracowane na w miarę dostatecznym poziomie z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego, które traktuje dosyć ogólnie.

5.1.4. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kołaczyce.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią akty prawa miejscowego przyjmowane w formie uchwał przez Radę Miejską, określające przeznaczenie oraz warunki zagospodarowania i zabudowy terenów. MPZP uwzględniają również ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków poprzez określenie obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską.

Na obszarze Gminy Kołaczyce obowiązuje 20 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Stwierdzić można, iż w skali powierzchni całej Gminy opracowane zostały one dla niewielkich powierzchniowo terenów. Większość z nich obejmuje obszary, na których nie stwierdzono występowania obiektów zabytkowych. Spośród wszystkich MPZP jedynie dwa z nich swoim zasięgiem obejmują tereny na których zlokalizowane są zabytki. Są to:

1. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego "KOŁACZYCE 1" przyjęty Uchwałą XLVII/233/06 z dnia 8 sierpnia 2006 r. - na obszarze Planu znajduje się cmentarz rzymskokatolicki, ob. komunalny (ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Kołaczyce), dla którego ustalono obszar ochrony konserwatorskiej, o zasięgu zgodnym z oznaczeniami na rysunku planu. Obszar ten, jak wskazano w treści *Planu*, został ustalony „*celem ochrony obiektów zabytkowych: starych nagrobków i grobowców, mogących być ujętych w ewidencji zabytków oraz wskazanej na rysunku planu zabytkowej kaplicy murowanej z 1910 r. ujętej w ewidencji zabytków*”. Doprecyzowano także, że na obszarze ochrony konserwatorskiej nie dopuszcza się wyburzenia, rozbudowy i nadbudowy, zmiany formy dachu i elewacji istniejącej kaplicy oraz wyburzenia lub zmiany formy i niszczenia substancji zabytkowej starych nagrobków i grobowców. Zauważyć tutaj należy, że na obszarze cmentarza położony jest także cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej nr 39. Ze względu na lokalizację na terenie cmentarza objętego ochroną konserwatorską, wojenna nekropolia również podlega ochronie konserwatorskiej.

2. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kołaczyce "BIEŹDZIEDZA – CMENTARZ" przyjęty Uchwałą XXIV/166/2020 z dnia 25 września 2020 r. - na obszarze *Planu* znajdują się cmentarz rzymskokatolicki, ob. komunalny z I poł. XIX w. na terenie, którego położone są kaplica cmentarna hr. Prospery Zborowskiego z I poł. XIX w. oraz cmentarz wojenny nr 40 z czasów I wojny światowej ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków. Obiekty te zostały prawidłowo oznaczone na rysunku *Planu*. Celem ochrony w treści *Planu* wprowadzono zapis nakazujący ich zachowanie. Dodatkowo na obszarze starej części cmentarza komunalnego wprowadzono warunek związany z koniecznością utrzymania istniejącego układu przestrzennego kwater grzebalnych i alejek cmentarnych.

Ponadto dodać należy, że Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kołaczyce "BIEŹDZIEDZA – CMENTARZ" pośrednio wpływa także na wnętrze krajobrazowe w jakim znajduje się kościół pw. Trójcy Świętej w Bieździedzy wpisany do rejestru zabytków nieruchomych. Ze względu na zachowanie dominanty przestrzennej jaką jest świątynia w *Planie* wprowadzono zapis związany z maksymalną wysokością zabudowy zlokalizowanej na obszarze, który oznaczony został na rysunku Planu jako 1U/MN (tereny zabudowy usługowo-mieszaniowej), tj. nie większej niż 6,0 m dla wszystkich budynków.

5.1.5. Strategia Rozwoju Ponadlokalnego „Dorzecza Wisłoki” na lata 2022-2030.

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego „Dorzecza Wisłoki” na lata 2022-2030 została przyjęta uchwałą Nr LXVIII/412/2023 Rady Miejskiej w Kołaczycach z dnia 31 maja 2023 r. Dokument ten powstał z inicjatywy 35 samorządów i jest wyjątkowy w skali kraju ze względu na kooperację i wspólne planowanie rozwoju w obrębie wielu jednostek samorządu terytorialnego z terenu dwóch

województw – podkarpackiego i małopolskiego. W dokumencie opracowane zostały cele i kierunki działań. Jednym z celów jest „*bardziej konkurencyjna gospodarka wykorzystująca endogeniczny potencjał obszaru, w szczególności walory turystyczne Dorzecza Wisłoki*”. W celu tym określono, że jeden z kierunków działań stanowi rozwój ponadlokalnych produktów i usług turystycznych „Dorzecza Wisłoki”. Zaznaczono tutaj, iż „Dorzecze Wisłoki” posiada znaczny potencjał do rozwoju turystyki, która to powinna stanowić jeden z filarów jej trwałego rozwoju. Na terenie „Dorzecza Wisłoki” znajdują się zarówno obszary o szczególnych walorach przyrodniczych, jak i liczne obiekty historyczne świadczące o jego bogatym dziedzictwie materialnym. Zaznaczono, że w pierwszej kolejności należy dążyć do renowacji istniejących zabytków i to zarówno pojedynczych budynków/budowli, jak i całych założeń urbanistycznych, tak aby podnieść ich atrakcyjność dla turystów. Stwierdzono, że powinny powstać nowe, ponadlokalne trasy np. rowerowe łączące zabytki kultury materialnej i miejsca o szczególnych walorach przyrodniczych, a istniejące trasy winny być w miarę potrzeb modernizowane.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka dziedzictwa kulturowego na tle zarysu historii miasta.

Gmina Kołaczyce usytuowana jest w południowej części Polski, na południowo-zachodnim krańcu województwa podkarpackiego oraz w północno-wschodniej części powiatu jasielskiego. Sąsiaduje od północy z gminą Brzostek, od północnego - wschodu z gminą Frysztak, od południowego - wschodu z Miastem Jasło, a od zachodu z gminą Brzyska.

Gmina położona jest na prawym brzegu Wisłoki u podnóża góry Liwocz. Oddalona jest o około 10 km od najbliższego większego miasta tj. Jasła. Ukształtowanie powierzchni gminy jest zróżnicowane, 60 % stanowią tereny Pogórza Strzyżowskiego o rzeźbie wysokofalistej i różnej wysokości względnej, natomiast 40 % to płaskorówniny obszaru Doliny Wisłoki.

Miejscowość Kołaczyce od 2010 roku stała się miastem, które pełni funkcję siedziby gminy miejsko-wiejskiej oraz centrum administracyjno-gospodarczego. Na terenie gminy oprócz miasta Kołaczyce, znajdują się następujące miejscowości: Bieździadka, Bieździedza, Krajowice, Lublica, Nawsie Kołaczyckie, Sieklówka oraz Sowina.

Kołaczyce na kartach historii pojawiają się w XIII wieku. Były wówczas własnością klasztoru tynieckiego jednak nie wiadomo dokładnie od jakiego czasu ze względu na znikome wzmianki w dokumentach źródłowych. Rejestr wsi benedyktynów z 1288 r. nie wymienia jeszcze Kołaczyc jako własności benedyktynów natomiast akt królewski z 1354 r. mówi, że Kołaczyce wraz z paroma wsiami, do których pretendował klasztor tyniecki, znajdowały się w rzeczywistym posiadaniu Ostasza, kasztelana lubelskiego. Dokument ten oraz świadectwa opola, prawdopodobnie lubelskiego, stwierdzają, że miejscowość powinna należeć do klasztoru, jednak benedyktyni nie potrafili należycie udokumentować swoich praw, a Ostasz nie był chętny do odstąpienia swoich dóbr. Dodać tutaj można, że za klasztorem przemawia także przebieg akcji kolonizacyjnej w XIII w. i XIV w., która objęła kolejne tereny podgórskie, dna dolin i bocznych rzek. Z kolonizacji korzystali właściciele dóbr, którzy mieli zyski z gospodarki czynszowej. Z tego nowego prawa skorzystali również benedyktyni tynieccy, którzy łączyli swe posiadłości w większe klucze majątkowe. Ze względu na prawo mówiące o niezbywalności majątków, instytucja kościelna w XII w. i XIII w. zgromadziła, największy po książęcych, obszar posiadłości ziemskich. Benedyktyni nad Wisłoką swoje centrum początkowo mieli w Pilźnie jednak w 1340 r. klasztor utracił miejscowość na rzecz króla Kazimierza Wielkiego. Wówczas to Kołaczyce stały się ośrodkiem klucza ich posiadłości.

W dokumencie Kazimierza Wielkiego pochodzącym z 1354 roku, dotyczącym rewindykacji, Kołaczyce występują jako „oppidum” a w drugim akcie Królewskim, który pochodzi z tego samego roku i zatwierdza wszystkie posiadłości klasztorne, określane są jako „civitas”. Zatem przypuszczać można, że już przed rokiem 1354 Kołaczyce uzyskały prawa miejskie. Od tego czasu stanowią własność benedyktynów tynieckich aż do pierwszego rozbioru polski. Nie wiadomo jednak dokładnie kto i kiedy nadał Kołaczycy prawa miejskie. Zaznaczyć należy, iż nie występują one w spisie posiadłości klasztornej opata Idziego pochodzącym z 1123-1125 r., jak również w immunitacie Leszka Czarnego z 1288 r. Ze sporów i procesów pochodzących z 1319 i 1354 r. wynika, że zamek Golesz i okoliczne miejscowości stanowiły własność rodziny Bogoriów a później Ostasza, kasztelana lubelskiego. Nie wiadomo jakie pretensje wysuwał w stosunku do Kołaczyce klasztor tyniecki, ponieważ ze wspomnianego dokumentu Kazimierza Wielkiego z 1354 r. nie wynika jasno czy nastąpiła rewindykacja kołaczyckich dóbr na rzecz klasztoru, czy jedynie zamiana.

Prawdopodobnie po nadaniu praw miejskich Kołaczyce otrzymały również herb – w polu herbowym znajdują się klucz świętego Piotra oraz miecz, co jest właściwie herb klasztoru tynieckiego.

Jednym z ważnych elementów procesu tworzenia się ośrodka miejskiego w Kołaczycach było ich dogodne położenie na przestrzeni otwartej z wszystkich stron, co utrudniało niespodziewany atak na miasto. Ważnym czynnikiem było także położenie na szlaku komunikacyjnym, który łączył północne ziemie Polski z Węgrami, a na odcinku Dębowiec, Osiek, Żmigród z Rusią. Kolejnym czynnikiem istotnym dla kształtowania się Kołaczyce była budowa kościoła, o którym pierwsze wzmianki pochodzą z 1339 r. Fundatorem pierwszej świątyni miał być opat Henryk II lub opat Michał II. Parafia zaś w Kołaczycach powstała później, w każdym razie istniała w drugiej połowie XV wieku. W 1542 r. wybudowano nowy kościół. Następnie w 1615 r. poświęcono kolejną drewnianą świątynię rozebraną ze względu na zły stan techniczny przed 1903 r.

Jak podaje Długosz Kołaczyce założono na 9 łanach, czyli ok. 120 ha. Gminie przysługiwało prawo posiadania gruntów na pastwiska i ogrody. Na czele miasta stał wójt, który sądził w imieniu opata tynieckiego sprawy kryminalne i zbierał dla niego czynsze dzierżawne. Uposażenie wójtostwa stanowiły 2 łany, młyn i łaźnia miejska.

Wójtowie zatwierdzani byli przez opata tynieckiego a mieszkańcy podlegali wyłącznie sądownictwu wójta i ławy. Mieszczanom przysługiwało prawo odwołania się do pana miasta, czyli opata tynieckiego, wójt natomiast mógł być pozwany pisemnie i sądzony tylko przez opata. Sądy dla mieszkańców wszystkich okolicznych posiadłości odbywały się zawsze w Kołaczycach. W Bieczu, na sądzie grodzkim, natomiast rozstrzygano sprawy sądowe z posiadłości królewskich lub prywatnych osadzonych na prawie niemieckim. Władzę administracyjną miasta stanowili burmistrz i rajcy (siedmiu), którzy wybierani byli corocznie w pierwszy poniedziałek po święcie Trzech Króli. Dokument królewski pochodzący z 1456 r. potwierdza że Kołaczyce były nadal własnością benedyktynów tynieckich.

Istniejąca od 1339 roku parafia została ponownie zatwierdzona w roku 1466. Uposażenie proboszcza w Kołaczycach, według kroniki Długosza, stanowiły wówczas 2 łany, z których dawano dziesięcinę Kościołowi w Kołaczycach.

Zabudowa miasta prawdopodobnie niewiele różniła się od dzisiejszej ponieważ jest typowa dla małych miasteczek średniowiecznych. Rynek, nieproporcjonalnie duży otoczony był drewnianymi domami i z dużym prawdopodobieństwem znajdował się w miejscu obecnego placu rynkowego. Na przedmieściu Wygoda i Nawsie znajdowały się karczmy i zajazdy a na rzece Bieździadce, młyn.

W 1514 roku mieszczanie sprzedali część roli zwanej Ilisep Janowi Sękowskiemu za 150 grzywien. Kwota ta miała być zużyta na budowę nowego ratusza ze względu na splonięcie w czasie

pożaru miasta, poprzedniego. Nie wiadomo, w którym miejscu stał ratusz. W czasach późniejszych zlokalizowany był z boku rynku. Miasto już w tym czasie posiadało nazwy ulic takie jak Przeczna, Tylna, Walna. Ta ostatnia, biegnąca równolegle do rynku od strony zachodniej, prawdopodobnie nazwę swoją wzięła od umocnień, które chroniły dostęp do miasta od strony Błoń i Wisłoki.

Ważnym wydarzeniem dla miasta było złupienie i spalenie przez wojska króla węgierskiego Macieja Korwina dowodzone przez Tomasza z Lipian, w II poł. XV w. co miało miejsce podczas walk o koronę węgierską.

W 1574 roku na mocy prawa magdeburgskiego opactwo nadaje mieszczanom puste pole (tzw. Błonie) na pastwiska dla bydła rogatego i nierogacizny. Prawo pozwala też na łowienie ryb w Wisłoce, nadaje targi tygodniowe (każdy wtorek), oraz na wolny handel wina węgierskiego i miodu własnej produkcji. W lesie dopuszczono rąbanie drzewa i wypas trzody. W XVI w. Kołaczyce dobrze się rozwijały, miały organizację miejską, jej mieszkańcy nie odrabiali pańszczyzny i nie podlegali sądom patrymonialnym. Niezależnie od tego szlachecy wójtowie chcieli siłą zmusić mieszczan do powinności pańszczyźnianych czego dowodem jest zaskarżenie do sądu w Bieczu w 1579 roku wójta Jakuba Baranowskiego.

Miasteczka nad górną Wisłoką przeżywały okres swej świetności i dobrobytu w okresie odrodzenia. Kołaczyce były wówczas ośrodkiem rzemiosła tkackiego, obuwniczego i garncarskiego. Dodać należy, że rozwoju miasta nie zahamowały pożary, które je nawiedziły w 1535 r., 1540 i 1598 r. Ten ostatni został spowodowany przez Jakuba ze Żmigrodu - pastucha pana Stadnickiego, który zemścił się w ten sposób za krzywdę wyrządzoną stryjowi przez mieszczanina kołaczyckiego - Paska. W czasie pożaru spaliły się akta wójtowskie i ławnicze. Kołaczyce po pożarach odbudowywały się dość szybko o czym świadczy wzrost liczby mieszkańców.

Kołaczyce nie ominęły także wojny jakie prowadziła Rzeczpospolita w XVII wieku. Zostały one spustoszone przez chorągiew wojsk polskich pod wodzą Aleksandra Bałabana, rotmistrza Władysława IV; w czasie wojen szwedzkich miasto było nękane kontrybucjami i przemarszami wojsk polskich, szwedzkich i partyzanckich oddziałów Stefana Piotrowskiego. W 1657 r. miasto zniszczyły wojska Jerzego II Rakoczego, księcia siedmiogrodzkiego. Mimo tego nadal trwał rozwój Kołaczyce.

W XVII w. nadal istniały próby dalszego ograniczenia praw miejskich, które wywołały ostrą walkę między klasztorem tynieckim a miasteczkiem. Kołaczyce, oprócz sporów z dzierżawcami którzy w 1691 roku chcieli wprowadzić do miasta Żydów do palenia gorzałki, musiały bronić się przed uciskiem ze strony plebana.

W Kołaczycach w XVII w. istniał dom ubogich zwany szpitalem. Był to przytułek dla biednych, starych ludzi, do obowiązków których należało sprzątanie i obsługiwanie kościoła. W tym czasie istniała także szkoła, która wg kroniki szkolnej założona została w 1600 r. W przeciwieństwie do innych miejscowości, gdzie w szkołach uczuli duchowni albo oficjaliści dworscy, nauczyciel kołaczycki pełnił także funkcję notariusza.

Po pierwszym rozbiórze Polski Kołaczyce znalazły się pod panowaniem austriackim. Ziemie zaborów podzielono na 6 cyrkułów i 59 dystryktów. Na czele całej prowincji stał gubernator, który siedzibę miał we Lwowie. Sąsiednie Jasło stało się siedzibą jednego z cyrkułów. Rząd austriacki zniósł opactwo w Tyńcu, a jego dobra wydzierżawił osobom prywatnym. Od tego czasu Kołaczyce często zmieniały właścicieli. Pierwszym z nich był Paweł Kmita Charzewski, podstolicy braclawski. Następnie w 1779 r. Kołaczyce sprzedano Karolowi Ederowi, Janowi Jakubowi baronowi Boesner Friesowi i Spółce. Towarzystwo to sprzedało Kołaczyce wraz z Nawsiem Kołaczyckim Achillesowi Johannotowi i w ten sposób w 1811 r. stały się one miastem prywatnym.

Pierwszy rozbiór Polski nie spowodował poważniejszych zmian w życiu gospodarczym Kołaczyc. Regres nastąpił pod koniec XVIII w. i spowodowany był walkami konfederatów barskich z Rosjanami. W pierwszej poł. XIX w. nadal miasto słynęło z rozwoju rzemiosła: szewstwa, garniarstwa, tkactwa płócien i koców wełnianych. Również powstania listopadowe, styczniowe i rzeź galicyjska nie przeszły bez echa w okolicy. W czasie rzezi galicyjskiej w Kołaczycach schronienie znalazł poeta, Wincenty Pol. W poł. XIX w. Kołaczycy i okoliczne miejscowości nawiedziła epidemia cholery, której przyczyną był głód i klęski żywiołowe. Świadectwem epidemii są cmentarze choleryczne znajdujące się na obszarze Gminy Kołaczycy.

Od poł. XIX w. zaczyna się powolny upadek Kołaczyc spowodowany m.in. brakiem linii kolejowej, upadkiem rzemiosła, które nie wytrzymało konkurencji z artykułami przemysłowymi sprowadzanymi z Czech i Austrii oraz emigracją mieszkańców za ocean w poszukiwaniu pracy.

W czasie I wojny światowej Kołaczycy były miejscem przemaszów wojsk Rosyjskich, które zatrzymywały się w mieście i zajmowały ważniejsze budynki oraz rekwirowały żywność i paszę dla bydła. Ważnym wydarzeniem była ofensywa wojsk niemiecko – austriackich z 1915 r., która zmusiła Rosjan do okopania się pod Kołaczycami a następnie do wycofania w kierunku miasta, co doprowadziło do ściągnięcia ognia niemieckiej artylerii. Okres międzywojenny nie był łaskawy dla miasteczka, które nadal było miejscowością rolniczą. Doprowadziło to do degradacji i utraty praw miejskich w 1939 r. oraz wejścia, wraz z 15 innymi gromadami, w skład gminy Kołaczycy.

Pierwsze lata II wojny światowej przeszły w rejonie dosyć spokojnie jednak w 1942 r. dokonano egzekucji 200 Żydów w lesie na Podzamczu, a w 1944 r. ze względu na zbliżający się front, do walki przeciw wojskom okupanta wystąpiły oddziały partyzanckie rekrutując się z członków Armii Krajowej. W sierpniu tegoż roku Kołaczycy znalazły się w pasie frontu a we wrześniu przeprowadzono ewakuację całej ludności. Od września do stycznia 1945 r. Niemcy spalili lub rozebrali wiele domów, zdemolowali gmachy użyteczności publicznej, mienie zniszczyli lub rozgrabili a pola i drogi zaminowali. Po przełamaniu frontu w styczniu 1945 r. kołaczanie mogli powrócić z wysiedlenia.

Bieździadka - położona jest na wschód od Kołaczyc w odległości 4 km, przy drodze Kołaczycy - Frysztak, na krańcach pogórza strzyżowskiego. Na północ od wsi rozciąga się lesisty wał górski oddzielający dolinę od Dołów Jasielsko - Sanockich. Wzniesienia w najwyższych partiach osiągają 404 m n.p.m. Na tych terenach można napotkać enklawy leśne.

Miejscowość ta posiada bogatą historię. Bieździadka powstała z rozdzielenia tzw. "Starej Bieździedzy" na trzech braci. W XVI w. zarówno Bieździadka, jak i Bieździedza były w dziedzicznym władaniu Broniowskich. Od końca XVI w. majątek w Bieździadce stanowił własność rodu Romerów. aż do wywłaszczenia w 1945 roku. Rodzina ta, w przeszłości osiadła na ziemiach polskich, przybywając z Saksonii i uległa spolszczeniu. Nobilitowana została w 1543 i otrzymała herb Jelita. Potomkowie, tego zasłużonego dla Polski rodu, zamieszkiwali zarówno we dworze w Bieździadce, jak i we dworze w Bieździedzy. Wieś znana była z manufaktury tapiserii (szpalerów, ornatów) czynnej w II poł. XVIII w. Ówczesny właściciel wsi Aleksander Romer po dłuższym pobycie w Warszawie powrócił do wsi wraz z instruktorem-tkaczem Pawłem i założył warsztat tkacki. Wytworzone w Bieździadce ornaty opisywali historycy sztuki, m.in. Stanisław Tomkowicz, Julian Pagaczewski, Tadeusz Mańkowski oraz Agnieszka Bender. W literaturze podaje się różne okresy w jakich działał zakład. Zdaniem Agnieszki Bender były to lata ok. 1760-1772, natomiast Andrzej Kozioł Lechowski twierdzi, że zakład produkował ornaty w latach 1760-1780. W manufakturze wykonano ornaty dla kościołów, m.in.: w Krakowie, Jarosławiu, Krośnie, Jaśle, i Bieździedzy. W II poł. XIX w. właścicielem dóbr był Stanisław Romer, który przyczynił się do rozbudowy rodzinnego

dworu w Bieździadce. Pełnił funkcję kolatora kościoła w sąsiedniej Bieździedzy. Miał on syna, również o imieniu Stanisław.

W Bieździadce znajdował się dwór obronny, swymi początkami sięgający XV w. Usytuowany był na pograniczu Bieździedzy i Bieździadki, na podmokłej, bagnistej równinie. W rejonie Bieździadki przez wieki eksploatowano kamieniołomy, o dawności ich istnienia świadczy fakt, że w czasach, gdy w okolicy tej wznoszono drewniane kościoły, świątynię w Bieździedzy wybudowano z kamienia.

Na początku XX w. zarówno Bieździedza, jak i Bieździadka posiadały już szkoły, kasy pożyczkowe, kółka rolnicze, czytelnie i straż pożarną. Rozwijał się również ruch ludowy.

W maju 1915 roku na terenie wsi miały miejsce walki, o czym świadczą cmentarze żołnierskie. Okres międzywojenny to zdecydowany rozwój tego regionu - rozwijała się działalność kółek rolniczych, organizacji społecznych SL i "Wici", a także "Związku Strzeleckiego". W okresie II wojny światowej na terenie wsi (przysiółek Łazy), wyznaczono zasadnicze zrzutowisko „Jaskółka” dla samolotów alianckich (zapasowe k. Żmigrodu).

Bieździedza - miejscowość ta położona jest na wschód od Kołaczyc w odległości 2 km, przy drodze Kołaczyce - Frysztak, na krańcach pogórza strzyżowskiego. W kierunku od wsi wznosi się lesisty wał górski oddzielający dolinę od Dolów Jasielsko - Sanockich. W pasie wyróżniają się wzniesienia Partyi (338 m n.p.m.) i Babiej Góry (387 m n.p.m.). W kierunku południowym od Bieździedzy, pod lasem jest przysiółek Łazy. Na północ od Bieździedzy zlokalizowana jest bezleśna kulminacja dochodząca w najwyższych miejscach do 374 m n.p.m. Na terenach wśród pól można napotkać enklawy leśne, a na ich skraju przysiółki: Chrzanowa i Bieździeckie Rzeki.

Pierwsze wzmianki o Bieździedzy odnotowane zostały w dokumencie benedyktynów z Tyńca koło Krakowa w 1123 roku, jako własność tego klasztoru a następnie w dokumentach pochodzących z XIII w. Na przełomie XIV i XV stulecia prawdopodobnie była to już wieś rycerska. O tym, że dolina ta zamieszkiwana była już 3000 lat p.n.e. świadczą pobliskie cmentarze kurhanowe oraz znaleziska z epok brązu i żelaza. Na pocz. XIV w. ok. 1312 r. król Władysław Łokietek odebrał Bieździedzę Benedyktynom i przekazał rycerzom Helwigiuszom herbu Grzymała. Helwigiusze przystosowali Bieździedzę dla potrzeb rycerstwa, wybudowali drewniany kościół i doprowadzili ok. 1320 r. do powstania parafii. Obszar parafii Bieździedza, wedle danych z 1347 roku, wynosił 30 km i miał 45 mieszkańców. Majątek dziedziczony przez trzech braci – rycerzy Krzesława, Erazma i Jana, był w ten sposób, że duży obszar, nazywany w dokumencie lokacyjnym "Nowa Bieździedza", przyznano braciom w częściach. Z ówczesnej Bieździedzy wydzielono teren, który nazwano "Bieździadka" i przyznano go drugiemu z braci, trzeci zaś otrzymał osady: Sowina i Lublica wraz z późniejszą Sieklówką. W ten sposób przestała istnieć "Stara Bieździedza", którą podzielono na trzy małe wsie. W XVI w. Bieździedza, jak i Bieździadka, były w dziedzicznym władaniu Broniowskich. Jeden z dziedziców, Stanisław Broniowski, chorąży przemyski, służył na dworze Zygmunta Starego i w 1546 r. wysłany został jako poseł Rzeczypospolitej do Konstantynopola na dwór sułtana w celu załatwienia pokoju z Turcją. Był podróżnikiem i twórcą pierwszego opisu ówczesnego Krymu w języku łacińskim i zarazem pierwszej informacji o żyjącym tam ludzie. Sporządził unikalne mapy północnych wybrzeży Morza Czarnego.

W XVI w. właścicielem majątku był Marcin Broniowski, dworzanin królewski na dworach Zygmunta Augusta i Stefana Batorego, dyplomata, poseł na Krym, autor książek o Tatrach i kartografii.

Parafia Bieździedza, będąc w rękach Broniowskich, rycerskiego herbu Tarnowa przeżywała najznakomitszy okres. W latach 1513 - 1529 miała zawsze wikariuszy, prebendę i prebendarusza,

nauczyciela i lektora oraz stypendystów z Krakowa. Parafia była dobrze zagospodarowana i zasobna. Innym właścicielem z rodu Broniowskich był Piotr, studiował w Padwie i był inicjatorem utworzenia wśród studentów polskich wspólnej kasy "Nacja Polska".

Pod koniec XVI w. Bieździedza wraz z Bieździadką przeszły na własność Romerów. Romerowie, herbu Jelita, kontynuowali chlubną kartę swoich poprzedników. Do kościoła dobudowali kaplicę pod wezwaniem Zwiastowania NMP, którą 1615 r. poświęcił biskup krakowski P. Tylicki, nazywaną później kaplicą MB Różańcowej. Przy kościele działało bractwo Trójcy Przenajświętszej. W 1787 roku parafia miała własny szpital, w 1797 r. wybudowano drewnianą szkołę, w której uczył organista. Parafia należała do diecezji przemyskiej i miała 1400 mieszkańców katolików i 24 Żydów. 31 sierpnia 1879 r. w czasie pożaru spłonęły ołtarze, obrazy, archiwum, chór sięgający do połowy nawy, ambona, gobeliny, chorągwie oraz wszystko co mógł strawić ogień. Dzięki nadzwyczajnej ofiarności parafian zdołano od nowa wyposażać kościół. Bieździedza przeszła na własność Bobrowskich, a później Zborowskich. We wsi wzniesiono klasycystyczny, murowany dwór, wokół którego założono park. Następnie Zborowscy sprzedali posiadłość doktorowi Antoniemu Lisowieckiemu z pobliskich Niegłowic. Stefan Jan Romer odkupił od Lisowieckiego majątek w 1908 r., który do Romerów należał aż do 1945 r.

Na początku XX wieku w Bieździedzy istniała już szkoła, kasa pożyczkowa, kółko rolnicze, czytelnia i straż pożarna. Rozwijał się również ruch ludowy. W czasie działań wojennych w maju 1915 roku miały tu miejsce walki, śladem których jest cmentarz żołnierski. Okres międzywojenny zaznaczył się w historii tamtejszej parafii wybudowaniem wikarówki oraz wzmocnieniem murów kościelnych i odświeżeniem wnętrza. W latach międzywojennych rozwijała się również działalność kółek rolniczych, organizacji społecznych SL i "Wici", a także "Związku Strzeleckiego".

Krajowice – miejscowość leży w odległości 5 km od centrum Jasła. Sąsiaduje ona od południa z jasielskimi dzielnicami Bryły i Krajowice, ta druga, włączona do miasta, stanowiła dawniej południowe tereny lesistych gruntów Kołaczyc. Krajowice położone są na prawym brzegu Wisłoki, natomiast po lewej stronie rozpościera się wieś Wróblowa.

Krajowice początkami osadnictwa na tym terenie sięgają ok. 4000 lat wstecz. Odkryte i przebadane mogiły kurhanowe w lesie, na wschód od wsi, z okresu kultury sznurkowej świadczą o tych początkach. Tereny, na których leżą dzisiaj Krajowice, już w XII w. należały do rycerskiego rodu Bogoriów. Po nich właścicielami było opactwo benedyktynów z Tyńca, co potwierdził w 1319 roku król Władysław Łokietek.

Na terenie Krajowic znajdował się zamek Golesz, o którym najstarszy zapis historyczny mówi, że wraz z Krajowicami i okolicznymi wsiami, został w 1319 r. podporządkowany klasztorowi. Zapis ten łączy się ze sporem pomiędzy Jakub Bogoria, podkomorzym sandomierskim, a opatem tynieckim o zajęcie przez Jakuba, gródka Golesz, leżącego koło Kołaczyc z całym kluczem posiadłości do których opactwo rościło sobie pretensje. Władysław Łokietek przysądził, wyrokiem z dnia 9 lutego 1319 r. wydanym w Trzebini, zamek Golesz z okolicznymi wioskami opatowi tynieckiemu (Jakub Bogoria na rozprawę nie przybył). Z materiałów dotyczących tej sprawy dowiadujemy się, że przed 1319 r. Golesz wraz z wsiami Krajowice, Warzyce, Ujazd, Łęgosz, Cieklin, Siepietnica, Zagórzany i Stróże miał należeć do klasztoru. Były to niegdyś, jak podają zapisy, posiadłości rodowe Bogoriów. Z wyroku królewskiego wynika, że wszystkie posiadłości oprócz grodu Golesz, Krajowic i Warzyce miały powrócić do klasztoru. Te trzy pozostawiono w rękach Jakuba Bogorii. Prawdopodobnie wtedy, jak podaje profesor Węgrzyński z Jasła, nastąpiła budowa nowego murowanego zamku, w miejsce starego, drewnianego. Wsie Krajowice i Warzyce Jakub Bogoria winien był zmeliorować, a gród

Golesz odbudować. Musiał to więc być gród stary, najpewniej jeszcze z czasów władztwa Bogoriów, zwłaszcza jeśli uznać, że Jakub Bogoria zajął go prawem retraktu.

Już w ostatniej ćwierci XIII w. dobra te były we władaniu klasztoru tynieckiego, o czym świadczy przywilej Leszka Czarnego z 1288 roku. Nie wiadomo jaką rolę odgrywał Golesz pierwotnie. Czy powstał wcześniej od Kołaczyc, czy też odwrotnie. Wydaje się, że Kołaczycy jako osada powstały wcześniej. Można się domyślać, że gród był czołem opola obejmującego najbliższe posiadłości rodowe Bogoriów. W 1320 r. Golesz był rewindykowany na rzecz klasztoru. Zamek jak wspomina Jan Długosz, za rządów opata Macieja, był mocno zniszczony i dopiero za czasów opata Andrzeja Oszka, tj. po 1477 roku został odbudowany. Istnieją jednak przesłanki, że podczas najazdu na Polskę Rakoczego w 1657 r. zamek Golesz został zdobyty i spalony, jak również, że od tego czasu nie odbudowywany zaczął popadać w ruinę.

Krajowice na prawie polskim były do roku 1456, w którym to Kazimierz Jagiellończyk przeniósł wieś na prawo niemieckie. Wówczas znajdowały się tam: folwark klasztorny, młyn i karczma; świadczy to o dobrym zagospodarowaniu osady. Krajowice tak jak większości miejscowości na tych terenach, nie ominęły wojny. Zniszczył je najazd węgierski w 1474 roku, później szwedzki i Siedmiogrodzianie w latach 1655 - 1657. Terenom tym nieobce były również klęski żywiołowe. W posiadaniu opactwa Krajowice były do 1796 roku. Spółka Friese i Eder stała się posiadaczem tych terenów po sprzedaniu ich przez rząd austriacki.

Dwa cmentarze wojskowe na terenie wsi i przysiółka Podzamecze świadczą o walkach, jakie miały tu miejsce w czasach I wojny światowej. W latach międzywojennych w południowej części wsi zbudowano zakłady zbrojeniowe COP, dzisiejsze Zakłady Tworzyw Sztucznych "GAMRAT", włączone do Jasła. W latach okupacji działała konspiracja zbrojna Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa (ZWZ/AK), wchodząca w skład placówki Kołaczycy. Krajowice wyzwolone zostały 17 stycznia 1945 roku.

Lublica - wieś powstała dopiero w XV w. Wcześniej stanowiła, wraz z obecną Lublą, jedną całość /Lubia/. Nazwa wsi pochodzi od imienia męskiego Lubla, w jego skróconej, zdrobniającej postaci. Zdrobnienie dotyczyło miało dwuczłonowego imienia staropolskiego typu Lubomir, Lubosław czy Lubowid.

Obszar parafii Bieździedza, wedle danych z 1347 roku, w skład której wchodziła wieś, wynosił 30 km² i miał 45 mieszkańców. Lublica była własnością rycerskiego ród Helwigów herbu Grzymała. W roku 1357 rok, w wyniku aktu lokacyjnego Kazimierza Wielkiego nadanego braciom: Krzesławowi, Erazmowi i Janowi majątek dziedziczny braci podzielono w ten sposób, że duży obszar, nazywany w dokumencie lokacyjnym „Nowa Bieździedza”, przyznano braciom w częściach. Z ówczesnej Bieździedzy wydzielono teren, który nazwano „Bieździadka” i przyznano go drugiemu z braci, trzeci zaś otrzymał osady: Sowina i Lublica wraz z późniejszą Sieklówką. W ten sposób przestała istnieć „Stara Bieździedza”, którą podzielono na trzy małe wioski. Dopiero założenie wsi Sieklówka przez osadnika Sieklucha spowodowało rozłączenie się od swej wsi macierzystej. Wieś w roku 1480 przeszła na własność Weroniki Czarnowieckiej. Początek XX wieku to fala emigracji zarobkowej do USA, związana z tzw. biedą galicyjską. Potomkowie emigrantów wspomagali potem niezwykle hojnie budowę parafialnego kościoła w Lublicy, m.in. ufundowali witraże okienne. Wieś została w czasie II wojny światowej przesiedlona, zaś żydowska rodzina Chaberów rozstrzelana w Kołaczycach.

Nawsie Kołaczyckie leży na prawym brzegu Wisłoki, w malowniczej dolinie, otoczonej górami, 0,9 km od Kołaczycy po stronie południowej. Nawsie zawdzięcza swoje powstanie Benedyktynom

tynieckim. Długosz nie wspomina nic o Nawsiu, natomiast wspomina o Zantkowej, wsi należącej do Kołaczyc, za jego czasów opuszczonej. Nawsie Kołaczyckie zasłynęło na większą skalę dopiero, gdy powstała tam fabryka cennych, podobnych do indyjskiej bawełny, perkali, prowadzona przez Achillesa Johannota. Właściciela i zarządcę fabryki sprowadzonego do Kołaczyc w 1800 roku. Fabryka była znakomitym, nowoczesnym, jak na owe czasy, przedsięwzięciem w tym rejonie. Tkala nie tylko sukno ale również bieliznę stołową. Skąpe informacje podają, że zatrudniała "dziennie 541 osób", a rocznie "(...) wyrabiano 6 tys. tuzinów chustek, wielką ilość sztuk płócienek, 500 sztuk obrusów i do 15 tysięcy sztuk nankinu. Większość produkowano na rynki wschodnie (Rosja). Oprócz fabryki Achilles Johannot wybudował w Nawsiu Kołaczyckim piękny dwór a wokół pałacu założył park i zwierzyńiec. Uruchomił turecką farbiarnię, w której barwiono perkal na piękny, czerwony kolor.

Kiedy popyt na perkal znacznie spadł, A. Johannot wystawił fabrykę na sprzedaż. W sierpniu 1827 roku, fabryka a także inne własności Johannot'a, sprzedano w drodze licytacji. Mimo, że fabrykę zlicytowano produkcja perkali odbywała się tam jeszcze cały XIX wiek, pod nadzorem byłych pracowników Achillesa. Przestała funkcjonować z powodu braku wykwalifikowanych tkaczy.

W tym miejscu warto dodać, że w Nawsiu Kołaczyckim znajdował się barokowy dwór (według tradycji dawny zbór ariański), zapewne z XVII w., jednak został on rozebrany. Obecnie nie zachowały się jego ślady.

Sieklówka leży we wschodniej części Gminy Kołaczyce, na wschód od Lublicy. Na północ od wsi położony jest przysiółek Sieklówka Górna. U schyłku epoki kamienia (ok. 2900-2300 lat p.n.e.) tereny Sieklówki Dolnej zamieszkiwała pasterska ludność kultury ceramiki sznurkowej, co zostało potwierdzone badaniami i odkryciami archeologicznymi prowadzonymi przez krakowskich archeologów.

Według jednej z hipotez, na terenie miejscowości osiedlił się w VI wieku Siekluch pochodzący ze szczepu lechickiego. Wyjaśniałoby to genezę nazwy wsi (wskazuje się także na związek z wyrazem siekluka - nazwa ryb i imieniem osobowym Siekluk, znanym w XV wieku). Po raz pierwszy miejscowość ta pojawiła się w dokumentach z roku 1474, była to wieś rycerska. Na prośbę dziedzica Jakuba Siekluckiego została przeniesiona z prawa polskiego na niemieckie przez króla Kazimierza Jagiellończyka. Mieszkańcy wsi należeli prawie do końca XV wieku do parafii w Warzycach. W tym okresie został wybudowany kościółek, a wieś przyłączona do parafii w Lubli.

Po śmierci Jakuba Siekluckiego w 1512 roku, dobra Sieklówki i Sowiny przeszły kolejno w ręce Reginy Filipowskiej (siostra Jakuba Siekluckiego) oraz Mikołaja a następnie Jakuba Filipowskiego (burgrabia krakowski). Od 1581 roku osada należała do Jana Gnoińskiego, a następnie Jordana z Zakliczyna herbu Trąby.

W XVI wieku Sieklówka, należąca do parafii w Lubli, stała się ośrodkiem kalwinizmu, a później arianizmu za sprawą Jordanów, żarliwych stronników reformacji na tych terenach. Niejaki Tebertius Borisorius był ministrem miejscowego zboru, brał udział w synodzie pińczowskim w 1652 roku. Właścicielami wschodniej połowy dawnej Sieklówki już podzielonej po zamieszkach religijnych, czyli Sieklówki Dolnej byli Ramułtowie. Od Anny Ramułtowej Sieklówkę Dolną kupił Stanisław Piliński, po którym dziedziczył syn Konstanty. Później majątek nabył Józef Przyłęcki dla syna Stanisława. Po Stanisławie Przyłęckim dziedziczyła jego córka Michalina z Przyłęckich Adamska – posiadała majątek do czasów II wojny światowej. Natomiast zachodnią część Sieklówki, czyli Sieklówkę Górną nabył około roku 1780 Michał Wilusz. Po jego śmierci dziedziczyła córka – Antolina z Wiluszów Biesiadecka. Rodzina Biesiadeckich cieszyła się szacunkiem i przywiązaniem mieszkańców wsi, o czym świadczy fakt obronienia jej w 1846 roku (w czasie rzezi galicyjskiej) przed napastnikami z Gogołowa. Biesiadecka sprzedała Sieklówkę Górną Adamowi i Henryce

Jakubowskim. Od roku 1881 właścicielami wsi byli Kazimierz i Maria Horodyńscy. Po nich dziedziczył syn Władysław Horodyński, który wraz z żoną Marią gospodarował w Sieklówce Górnej w dworze Horodyńskich do czasów okupacji niemieckiej.

Głównym zajęciem miejscowej ludności do ostatnich dziesięcioleci była uprawa roli. W 1860 roku zorganizowana została szkoła, która miała swoją siedzibę w drewnianym budynku w Sieklówce Dolnej. W 1888 roku została przeniesiona do murowanego budynku w Sieklówce Górnej. Również w 1888 roku zostało założone Kółko Rolnicze. Około 1893 roku powstało tzw. Wiejskie Pogotowie Ogniowe, które po sformalizowaniu działalności i reorganizacji zostało zarejestrowane jako Ochotnicza Straż Pożarna w 1900 roku.

Działania wojenne przyniosły ogromne straty materialne: zniszczono 168 budynków mieszkalnych (ocalało 18), wycięto 610 drzew owocowych, pola zostały zaminowane, a we wsi znajdowało się 220 bunkrów i ponad 12 km okopów. Konieczne jest podkreślenie, że w czasie okupacji hitlerowskiej wieś była jednym z najaktywniejszych ośrodków konspiracyjnego ruchu oporu AK w okolicy. Niemalę zasługi mieli w tych antyhitlerowskich akcjach miejscowi księża. Wojna pochłonęła wiele ofiar. 6 lipca 1940 roku w lesie na pograniczu Sieklówki rozstrzelano 87 polskich żołnierzy i oficerów oraz kilku przewodników. W lutym 1945 roku Jan Wojaczyński uzyskał pozwolenie na zorganizowanie szkoły. Pierwsze zajęcia odbyły się 10 kwietnia 1945 roku w 2 wyremontowanych salach dworu Władysława Horodyńskiego.

Wieś została zelektryfikowana w 1965 roku. W roku 1975 miejscowość znalazła się w województwie krośnieńskim. W 1992 roku nastąpiło administracyjne połączenie Sieklówki Górnej i Dolnej. W nocy z 7 na 8 kwietnia 1993 roku spłonął kościół parafialny, liczący ponad 150 lat.

W tym samym roku mieszkańcy wsi wybudowali z własnych funduszy i własnymi rękoma nową świątynię w ciągu 80 dni, pracując dosłownie od świtu do nocy.

Sowina leży w zlewni Wisłoki (potok Bieździada) na Pogórzu Strzyżowskim. Od północy sąsiaduje z Januszkowicami i Gogołowem, od zachodu z Kołaczycami i Nawsiem Kołaczyckim, od południa z Bieździedzą i Bieździadką, a od wschodu z Lublicą.

W X wieku Sowina, jako osada, była wymieniona w posiadłościach wsi parafialnej Bieździedzy, jako własność benedyktynów z Tyńca. Nazwa wsi kształtowała się od wczesnego średniowiecza i mogła wywodzić się od jej założyciela, osadnika o imieniu "Sowa". Napotykaną są także w dokumentach nazwy pochodne o brzmieniu: Szowyna (1430); Sowyna – wydzielone przysiółki: Sowina Dolna i Sowina Górna Syowyna; Syowyna (1474); Osowina (1503); Sobyňa (1537); Szowna (XV w.).

W 1311 roku właścicielem wsi Bieździedzy (w jej składzie występuje osada Sowina) jest rycerski ród Helwigów herbu Grzymała. W roku 1357 rok, w wyniku aktu lokacyjnego Kazimierza Wielkiego nadanego braciom: Krzesławowi, Erazmowi i Janowi osadę Sowina przyznano temu ostatniemu. W 1454 r. sołtys Jan Nałęcz herbu Nałęcz sprzedał Sowinę Jakubowi Czeklińskiemu (vel Cieklińskiemu) za 110 grzywien. Następnie właścicielami Sowiny byli kolejno Stanisław Żarnowiecki herbu Grzymała, Jakub Sieklucki herbu Trzaska, Jakub Filipowski, rycerski ród Broniewskich herbu Tarnawa, ród Kowalewskich (właściciele wsi Kowalowy koło Jasła), Andrzej Krassowski herbu Jastrzębiec. Po powstaniu styczniowym Sowina należy do powiatu brzosteckiego. Kolejnymi właścicielami wsi są: Jan Oberlander, Leopold Kazimierz Lasocki, Teobald Semilski.

W 1860 roku powstała w Sowinie szkoła trywialna z inicjatywy ówczesnych właścicieli wsi, Ignacego i Jana Oberlanderów. W 1911 roku, Michał Kopeć (wójt gminy), Wojciech Rozpara (kierownik szkoły powszechnej), Stanisław Jachym (późniejszy pierwszy komendant OSP) oraz Jan Kopeć (żołnierz Armii Hallera) - utworzyli i zarejestrowali w Zwierzchności Gminnej w Sowinie, straż ogniową (pożarną). Około 1920 roku wybudowano we wsi pierwszy Dom Ludowy, gdzie

zaczęło się rozwijać życie kulturalne. Prowadzono prelekcje na tematy: sytuacji w kraju, uprawy roli, prowadzenia pasiek pszczelich, hodowli bydła i trzody oraz członkostwa w spółdzielni spóżywców "Społem". Działał w nim chór wiejski (członkowie OSP i Koła Młodzieży Wiejskiej). Organizowano festyny wiejskie i przedstawienia teatralne np.: Jasełka, Mundur swatem, Ułan i młynareczka, Wesele staropolskie. Kilkunastu mężczyzn należało do Oddziału Kosynierów z Bieździedzy i stanowili tzw. "straż grobową". W 1945 roku powstał Klub Rolnika.

5.2.2. Krajobraz kulturowy.

W rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „*krajobraz kulturowy to przestrzeń, historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze*”. Dlatego stwierdzić można, że krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów społeczno-gospodarczych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona tego krajobrazu polega na ochronie najcenniejszych obiektów, zespołów, obszarów i świadomym ich przekształcaniu w taki sposób, by tworząc nowe wartości, unikać deformacji istniejącego, historycznie ukształtowanego dziedzictwa. Chronić należy więc nie tylko obiekty architektury, kapliczki i figury przydrożne, ale także krajobraz ukształtowany ludzką ręką. Ważne jest również zauważenie, że jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Teren Gminy Kołaczyce rozciąga się na obszarze Pogórza Strzyżowskiego, w mniejszym stopniu Pogórza Ciężkowickiego oraz Doliny Wisłoki. Należą one wraz z Pogórzem Rożnowskim, Pogórzem Dynowskim, Pogórzem Przemyskim oraz Kotliną Jasielsko-Krośnieńską do Pogórza Środkowobeskidzkiego, które zaliczane jest do Zewnętrznych Karpat Zachodnich. Pogórze Środkowobeskidzie topograficznie tworzy pasma wzgórz i kotlin śródgórskich o szerokości kilkudziesięciu kilometrów i wysokościach od 300 do 500 m n.p.m. z kilkoma wyższymi pasmami.

W południowej części gminy znajduje się rezerwat przyrody Goleśz (geologiczny), który zajmuje 27,45 ha, tj. 0,44% powierzchni gminy. Porównywalnie, w województwie podkarpackim rezerwaty przyrody zajmują 0,62% powierzchni województwa i 0,32% obszaru powiatu jasielskiego. Przedmiotem ochrony w rezerwacie są wychodnie skał piaskowca ciężkowickiego wraz z otaczającym lasem grądowym, ze stanowiskami rzadkich i chronionych gatunków roślin w runie, a także śladami grodziska wczesnośredniowiecznego i ruinami średniowiecznego zamku obronnego Goleśz. Ponadto, na terenie wsi Krajowice, w przysiółku Podzamcze, znajduje się obszar Natura 2000 „Goleśz”. Na rzece Wisłoce i dopływach funkcjonuje obszar Natura 2000 „Wisłoka z dopływami”.

W tak ukształtowany krajobraz naturalny wpisała się rozwijająca się przez wieki działalność człowieka zauważalna w lokowaniu osad, rozwoju szlaków komunikacyjnych, zakładaniu pól uprawnych oraz rozwoju budownictwa. Zauważyć należy, że wsie należące do Gminy Kołaczyce położone są w niezwykle malowniczym terenie – leżą one głównie na grzbietach stoków dzięki czemu obecnie na terenie gminy Kołaczyce znajduje się wiele panoram widokowych. Pola uprawne wraz z występującymi lasami i zalesieniami śródpolnymi współgrają z naturalnym pejzażem tworząc istotne

walory widokowe. Pierwotne układy ruralistyczne wsi nadal są silnie czytelne w terenie mimo rozwoju rozproszonej zabudowy. Na obszarze wsi Sowina zauważyć można, że zabudowa mieszkaniowa, już na mapach archiwalnych z XVIII w. lokowana była wzdłuż kilku dróg co za tym idzie, była ona silnie rozproszona. Ze względu na to można określić układ przestrzenny miejscowości jako wieś wielodrożną z zabudową rozproszoną. Również Sieklówka i Lublica posiadały nieco rozproszoną zabudowę. Zabudowa Bieździedzy i Bieździadki była bardziej zwarta i w większości zlokalizowana wzdłuż rzeki w pobliżu jednej drogi.

Ważnymi elementami kształtującymi układ przestrzenny gminy były oraz nadal są kościoły. Stanowią one dominanty przestrzenne, szczególnie kościół w Kołaczycach, który znacznie góruje nad otaczającą go zabudową.

Kolejnym istotnym elementem kształtującym krajobraz kulturowy gminy są cmentarze, zarówno komunalne i parafialne oraz cmentarze pochodzące z czasów I wojny światowej jak też cmentarze choleryczne, których metryka sięga XIX w.

Ważną częścią krajobrazu kulturowego polskiej wsi od wieków są kapliczki oraz krzyże i figury przydrożne. Tadeusz Seweryn w pracy *„Kapliczki i krzyże przydrożne w Polsce”* napisał: *„Kapliczki na wsi są czymś tak naturalnym, że nawet nie docieka się przyczyny ich powstania. Są, gdyż były - tak jak drzewa, ziemia i obłoki na niebie”*. To samo stwierdzenie dotyczy krzyży oraz figur. Na obszarze Gminy Kołaczyce te małe formy architektury występują w każdej miejscowości i stanowią wyraz sztuki ludowej lokalnie występującej, jak również niekiedy są dokumentem historii. W krajobrazie gminy zauważyć można bogactwo form kapliczek, od kapliczek typu domkowego, poprzez kapliczki słupowe oraz figury świętych.

Układ przestrzenny wsi a co za tym idzie, również ich krajobraz kulturowy kształtowały także założenia dworskie wraz z towarzyszącymi im stawami i parkami, zakładanymi według konkretnej myśli przewodniej.

Wszystkie wyżej wymienione elementy krajobrazu kulturowego Gminy Kołaczyce stanowią przestrzeń historyczną, która od wieków kształtowana była poprzez działalność człowieka.

5.2.3. Zabytki o największym znaczeniu dla gminy.

Zabytek nieruchomy to zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Kwestia wartościowania dziedzictwa kulturowego i zabytków jest rozważana przez specjalistów od wielu lat. Zagadnieniu temu poświęcono niezliczoną liczbę wystąpień, artykułów i publikacji, nie dochodząc do wiążących wniosków. W trakcie dyskusji wypracowano kilka schematów wartościowania zabytków, które w dalszym ciągu są dyskutowane. Najszerzej do tematu nadawania wartości obiektom zabytkowym podszedł M. T. Witwicki⁵ proponując pięć kryteriów oceny: 1) ocena wartości historycznej - autentyczność substancji, funkcji i formy; materialne odzwierciedlenie historii; wartość dokumentu historii; 2) ocena wartości artystycznej - bogactwo form; wartości stylowe; wartości twórcze; rola w zespole; wartości estetyczne; 3) ocena wartości naukowej - wartość świadka/dokumentu dziejów; wartość obiektu jako przedmiotu badań; wartość edukacyjna (dydaktyczna); 4) ocena wartości niematerialnych - wartość emocjonalna przeżyć religijnych; wartość tradycji historycznej; wartość symbolu; wartość emocji estetycznych; 5)

⁵M. T. Witwicki, *Kryteria oceny wartości zabytkowej obiektów architektury jako podstawa wpisu do rejestru zabytków*, Ochrona Zabytków, 2007, Nr 1.

dodatkowe kryteria oceny - ocena stanu technicznego, ocena wartości użytkowej, wartość miejsca obiektu w regionie, wartości historyczne w świetle interesu społecznego. Przywołane kryteria jako jedne z nielicznych uwzględniają nie tylko materialne aspekty wartościowania dziedzictwa, ale także wartości ulotne, jak emocje mieszkańców łączące się z konkretnymi obiektami. Wartościowanie dziedzictwa i wskazywanie, które obiekty powinny zostać objęte ochroną prawną, a które przez pozbawienie tej ochrony mogą być skazane na unicestwienie jest kwestią niezwykle trudną.

Mając świadomość wymienionych wyżej problemów, przy braku innych przesłanek powszechnie przyjmuje się, że największe znaczenie dla miasta, wsi czy regionu mają zabytki objęte ochroną prawną – pomniki historii lub obiekty wpisane do rejestru zabytków. W Gminie Kołaczyce wyróżnić należy kościół parafialny w Bieździedzy, kościół parafialny w Kołaczycach, kapliczki św. Anny i MB Niepokalanej z Kołaczyc, ruiny zamku Goleśz znajdujące się w Krajowicach oraz zespoły dworsko-parkowe z Bieździedzy i Bieździadki. Mają one także ważny wpływ na kształtowanie tożsamości mieszkańców. W tym miejscu warto zaznaczyć, iż do najcenniejszych zabytków należy także kaplica grobowa hr. Prospera Zborowskiego z cmentarza rzymskokatolickiego, ob. komunalnego z Bieździedzy, która obecnie ujęta jest jedynie w GEZ Gminy Kołaczyce. Należy też pamiętać o tych zabytkach oraz obiektach nieobjętych ochroną prawną, które posiadają znaczną wartość o wymiarze regionalnym. Poniżej przedstawiono zasób zabytkowy Gminy Kołaczyce.

- Architektura sakralna

Budynki kościołów zwykle należą do najstarszych we wsi. Otoczone są murem lub ogrodzeniem, w obrębie którego znajdują się dawne lub czasem czynne jeszcze cmentarze. Ze względu na specyficzną funkcję i szczególną opiekę obiekty te reprezentują przekrój technik budowlanych stosowanych w czasie ich budowy. W Gminie Kołaczyce najciekawsze to:

Zespół kościoła parafialnego pw. św. Trójcy w Bieździedzy. Zespół usytuowany we wsch. części wsi, ok. 60 m na płd. od drogi lokalnej Lubla-Kołaczyce. Niezbyt obszerny teren zespołu ograniczony jest kamiennym murem z kubaturową, ceglana bramą od płd., wyznaczającym zasięg dawnego cmentarza przykościelnego. W centralnej części tego placu usytuowany jest kościół. Na zach. od kościoła do ogrodzenia przylega dzwonnica. W granicach muru, w części wschodniej terenu, rośnie dąb szypułkowy, który zasadzono niedługo po wybudowaniu kościoła. Znajduje się on na liście pomników przyrody.

Kościół. Parafia w Bieździedzy swoją metryką sięga początków XIV w. Obecny kościół, jak podaje Jan Długosz, wzniesiono ok. poł. XV w. staraniem Helwiga herbu Grzymała, a konsekracja miała miejsce w 1453 r. Dokonał jej biskup laodycejski Jerzy, sufragan kardynała Zbigniewa Oleśnickiego. W pierwszych latach XVII w., z fundacji Zofii z Chmielnickich Romerowej do płd. ściany nawy dostawiono kopułową kaplicę. W 1879 r. w wyniku groźnego pożaru zniszczeniu uległo wnętrze świątyni wraz z niezwykle bogatym wyposażeniem a także dach i strop nawy. Rozpoczęta z inicjatywy ówczesnego proboszcza ks. Tarnawskiego odbudowa, zakończona została w 1887 r. W trakcie tych prac, którymi kierował Sławomir Odrzywolski, obniżono dachy kościoła, które nakryto blachą. Wykonano nowy strop w nawie a także wprowadzono nowe, neogotyckie wyposażenie. Na pocz. XX w., do elewacji płd. dostawiono niewielką, murowaną kruchtę. Kościół był remontowany w l. 70. XX w. Ostatnie prace remontowo-konserwatorskie przy zespole prowadzone były na przeł. XX/XXI w. oraz w l. 2008-2011.

Kościół jest budowlą orientowaną, jednonawową. Zbudowany został na rzucie prostokąta, z węższym od nawy prezbiterium zamkniętym trójbocznie, do którego od płn. przylega prostokątna zakrystia z klatką schodową. Kościół wymurowany został z kamienia o nieregularnym wątku. Ściany opięte zostały schodkowymi przyporami z kamiennymi kapnikami. Do nawy od pld. dostawiona jest kaplica na planie zbliżonym do kwadratu oraz niewielka, prostokątna kruchta. Prezbiterium, nawa i klatka schodowa mają tę samą wysokość, ale przekryte są odrębnymi dachami dwuspadowymi o różnej wysokości kalenic (dach nad zamknięciem prezbiterium opada trzema połaciami). Gotycka bryła kościoła jest zwarta, z nieznaczną dominacją części nawowej, nakrytej wyższym dachem zwieńczonym pokaźną, neogotycką wieżyczką na sygnaturkę. Ściany dostawionej do prezbiterium zakrystii ze skarbcem na piętrze są tylko nieznacznie niższe od prezbiterium, a jej pulpitowy dach o dwóch połaciach stanowi przedłużenie dachu nad prezbiterium. Odrębnym elementem jest dostawiona do nawy zbliżona do sześcianu bryła barokowej kaplicy, znacznie niższej od kościoła i przekrytej ośmioboczną kopułą z latarnią. Poniżej podstawy okien niemal cały kościół obiega profilowany gzyms kapnikowy. W nawie znajduje się drewniany strop belkowy, w prezbiterium sklepienie kolebkowe z lunetami wsparte na przyściennych półfilarach, w kaplicy kopuła na trompach. W prezbiterium i nawie są okna ostrołukowe, w skarbcu niewielkie, prostokątne. W kaplicy okna prostokątne zamknięte półkoliście. Gotyckie portale kamienne, bogato profilowane zachowane zostały w zach. i pld. ścianie nawy oraz płn. ścianie prezbiterium (do zakrystii). W zakrystii znajduje się portal ostrołukowy. Dachy nawy i prezbiterium pokryte są blachą miedzianą. Ściany kaplicy oraz szczyt zach. są otynkowane. Wnętrze prezbiterium wydzielone jest od nawy ścianą tęczową o ostrołukowym wykroju arkady. Kaplica otwarta do nawy półkolistą arkadą. W zach. części nawy znajduje się obszerny, drewniany chór muzyczny z dekoracją neogotycką, wsparty na dwóch kolumnach (w roku 2009 przeprowadzono prace konserwatorskie przy chórze, które objęły wykonanie wzmacniającej konstrukcji żelbetowej). Wyposażenie wnętrza głównie neogotyckie, powstałe tuż po pożarze kościoła w 1879 r.: ołtarz główny, ołtarz w kaplicy, ambona, chrzcielnica (1885 r.), ołtarze boczne (1891 r.).

Dzwonnica. Usytuowana jest w linii kamiennego muru, na osi elewacji zach. kościoła. Stoi osobno nie przylegając do budynku świątyni. Dolna partia wybudowana została współcześnie z późnogotyckim kościołem ok. poł. XV w. staraniem Helwiga herbu Grzymała (być może w pierwotnej wersji posiadała wyższą, drewnianą kondygnację zwieńczoną izbicą), natomiast partie górne nadbudowane zostały w 1887 r. Nadbudowa ta związana była z uszkodzeniem obiektu wskutek pożaru całego zespołu kościelnego i przeprowadzona z inicjatywy ówczesnego proboszcza ks. Tarnawskiego.

Dzwonnica, założona na planie kwadratu, jest murowana z kamienia ciosanego i z cegły. Jej lico frontowe wpisane jest w przebieg muru. Na narożach najstarszej części znajdują się ukośne, wydatne szkarpy, sięgające połowy drugiej kondygnacji, pełniące funkcje podporowe dla całej konstrukcji. W dolnej kondygnacji od frontu znajduje się gotycki ostrołukowy portal kamienny o sfazowanych węgarach i archiwolcie. Elementy te pochodzą z czasu budowy pierwszych warstw wieży i stanowią ważny element dekoracyjny. Pierwsza i druga kondygnacja wyodrębniona jest gzymsem kordonowym. W zwieńczeniu dzwonnicy gzyms wieńczący przerwany jest czterema szczytami zakończonymi kamiennymi sterczynami z kwiatonami. Dzwonnice wieńczy wysoki hełm ostrosłupowy, kryty blachą. Od drugiej kondygnacji wznosi się wieża jest tynkowana i boniowana. Dodatkowo, naroża dzwonnicy powyżej drugiej kondygnacji są ścięte. Na fasadzie wschodniej znajduje się napis *A. D. 1976*, oznaczający datę renowacji wieży, powyżej umieszczony został napis: *REST: A: D: 1900* mówiący o wcześniejszej restauracji dzwonnicy. Wnętrze dzwonnicy jest

jednoprzestrzenne, podzielone drewnianymi stropami z takimiż schodami. We wnętrzu znajdują się trzy dzwony wykonane w odlewni braci Felczyńskich w Przemyślu.

Mur ogrodzeniowy z bramką. Kamienny mur ogrodzeniowy stanowi jeden z elementów zespołu kościelnego, który swoją metryką sięga połowy XV w. Mur został w latach 1930-1937 przebudowany z inicjatywy proboszcza ks. Stanisława Bałuka. W czasie ostatnich prac konserwatorskich prowadzonych w latach 2008-2011 w obrębie muru i bramy kościelnej także przy nim przeprowadzono szeroko zakrojone prace. Brama kościelna znajdująca się od strony płd. pochodzi z II poł. XVIII w. Mur posiada kształt nieregularnego wielokąta. Znajdują się w nim dwie bramy główne: jedna usytuowana w płn.-wsch. części a druga w płd. fragmencie muru. Dodatkowo, w płn.-zach. partii usytuowana jest niewielka furka. Mur zbudowany jest ze średnich rozmiarów kamieni łamanych układanych na zaprawie wapienno-piaskowej, o nagim wątku. Od strony kościoła lico jest jednolite natomiast po zewnętrznej stronie wzmocniony został on regularnie rozłożonymi, nieznacznie wyodrębnionymi z lica przyporami. Korona przykryta jest płytami piaskowca, które nieznacznie wystają poza lico muru. Mur posiada zróżnicowaną wysokość w różnych miejscach. Brama znajdująca się od strony płd. jest murowana z kamieni i cegieł. Jej ściany są tynkowane z arkadowym przejściem. Arkada ujęta została parą pilastrów, nad którymi centralnie ułożono półkuliście zamkniętą płycinę. Zadaszona jest dachem dwuspadowym krytym blachą. Posiada ona czterostopniowe schody wykonane z piaskowca, które zlokalizowane są od str. płd. W przejściu bramnym, po obu stronach arkady, znajdują się duże wnęki zamknięte płytami piaskowca. Zamontowane są w niej dwudzielne, stalowe ażurowe skrzydła. Elewacja płn. bramy nie posiada podziałów za wyjątkiem trójkątnego przyczółka. Bramka usytuowana od strony płn.-wsch. wyodrębniona jest jako przerwa w murze. Ujęta została w dwa kwadratowe słupy, nieco wyższe niż korona muru, z zamontowaną współczesną stalową bramką. Furka znajdująca się w płn.-zach. fragmencie muru stanowi niewielką przerwę w linii muru bez wyróżniających elementów z zamontowanym ażurowym skrzydłem.

Kościół parafialny pw. św. Anny w Kołaczycach położony w centrum miejscowości na płaskowyżu łagodnego wzniesienia, na południowy-wschód od rynku. Owalny teren wokół kościoła został otoczony kamiennym murem. Obecny kościół jest kolejną świątynią jaka powstała w miejscowości. Wzmianka o założeniu parafii i uposażeniu kościoła przez benedyktynów tynieckich, do których w tym czasie należały Kołaczyce, pochodzi z 1339 r. O kolejnym kościele wspomina ks. W. Sama powołując się na Schematyzm diecezjalny, który zawiera informację o zbudowaniu w 1542 r. drewnianej świątyni. Następnie w 1615 r. poświęcono kolejną drewnianą świątynię rozebraną przed 1903 r. ze względu na zły stan techniczny. Na miejscu tejże świątyni rozpoczęto w tym czasie budowę obecnego murowanego kościoła. Projekt świątyni wykonał Stanisław Majerski, architekt przemyski. Zbudowano go ze składek parafian i rodaków z zagranicy oraz ks. Józefa Wiejowskiego i ks. Franciszka Małka. Kościół poświęcono w 1906 r. pod wezwaniem św. Anny. W czasie działań wojennych został uszkodzony. Po wojnie naprawiono zniszczoną konstrukcję więźby dachowej oraz uzupełniono pokrycie dachu. W latach 1999-2002 przeprowadzono remont kościoła - m.in. wymieniono pokrycie dachowe z dachówki na blachę miedzianą oraz wykonano remont elewacji.

Kościół jest budowlą orientowaną zbudowaną na planie krzyża łacińskiego, jednonawowy. Jest to kościół pseudobazylikowy. Nawa, transept oraz przeszło prezbiterium posiadają równą wysokość korony murów i przekryte zostały dwuspadowymi dachami. Na skrzyżowaniu nawy i transeptu usytuowana jest smukła, wysoka sygnaturka. Niewiele niższe jest wieloboczne zakończenie prezbiterium przekryte dachem wielopołaciowym. Kościół wymurowany został z cegły, ściany wewnętrzne są otynkowane. Posadowiony jest na kamiennym cokole, który w niektórych miejscach wyprowadzony został do poziomu okapów okiennych. Bryła kościoła została oszkarpowana. Ściany

zewnątrznie starannie opracowano w cegle z użyciem kamiennych detali. Elewację frontową (zachodnią) tworzy wysoka wieża flankowana przez parę niższych półwieżyczek. Wieża ta jest trójkondygnacyjna a w dolnej, czterobocznej kondygnacji, posiada portal zwieńczony kamienną wimpergą. Boczne półwieżyczki mają czworoboczne, wysokie kamienne cokoły. Elewacje boczne nawy posiadają dekorację architektoniczną w postaci m.in. arkadowego fryzu podokapowego z ceramiczną dekoracją roślinną. Schodkowe szczyty transeptu są trójkątne i ozdobione zostały krenelażem z blendami. Podobnie rozwiązano dekorację szczytu kończącego przęsło prezbiterium. Wnętrza głównych przestrzeni świątyni przekryte zostały sklepieniami ostrołukowymi na gurtach, o bogatym rysunku (gwiazdziste, kryształowe), z żebrami spływającymi w służki. Chór murowany jest trójarkadowy.

- Historyczne zespoły rezydencjonalne.

Dwór oraz elementy z nim powiązane przestrzennie i historycznie m.in. oficyny, mała architektura i formy zaprojektowanej zieleni – ogród i park tworzą zespół zabudowy rezydencjonalnej. Formy zaprojektowanej zieleni, jako zabytek „żywy” – wymagają stałej, specjalistycznej opieki. Tereny parków i zespołów parkowo-dworskich, zwłaszcza wpisanych do rejestru zabytków, stanowią istotny element krajobrazu kulturowego.

Zespół dworsko-parkowy w Bieździadce. Założenie dworsko-parkowe znajduje się w centrum miejscowości i położone jest po prawej stronie drogi relacji Kołaczyce Frysztak. Budynek dworu usytuowany został niedaleko wjazdu, po płd. stronie dawnego podjazdu z gazonem i stoi na dość płasko ukształtowanym terenie mimo tego, że zbudowano go na wzniesieniu, które opada ku płd. Położony jest na osi wsch.-zach. fasadą skierowaną ku płn. W jego najbliższym otoczeniu, naprzeciwko elewacji frontowej, usytuowany jest budynek wozowni i kuźnia powstała po 1945 r.

Ruiny dworu. Założenie dworsko-parkowe swoją historią związane jest z rodem Romerów. Budynek dworu swoją metryką sięga k. XVIII w. a jego budowę należy wiązać z Cyprianem Paulinem Romerem (1770 – 1850), który był synem Aleksandra Romera i Apolonii z Olszewskich. Murowany dwór usytuowany w pobliżu drewnianego dworu alkierzowego, który spłonął końcem XVIII w. Prawdopodobnie spalony dwór powstał z inicjatywy Aleksandra Romera, który był kasztelanem zawichojskim i założycielem we dworze bieździadzkim fabryki gobelinów. Po Cyprianie, na mocy dekretu pochodzącego z 1831 r., majątek otrzymał jeden z jego synów, Nikodem hr. Romer, a po nim w 1833 r. właścicielem dominium został kolejny syn, Tomasz. Z kolei od Tomasza hr. Romera Bieździadkę nabył jego synowiec, Stanisław (1810-1902), syn Nikodema, ożeniony z Marią hr. Bobrowską (1830-1899). Po śmierci Stanisława majątek przeszedł na jego syna, Stefana Jana hr. Romera (1860-1917), który był m.in. radcą w ministerstwie kolei państwowych. Ożeniony był on z Austriaczką Désirée hr. z Castell-Rüdenhausen hr. Stefanową Romerową. W 1908 r. odkupił on od Antoniego Lisowieckiego dawny majątek Romerów w Bieździadzie i po przeprowadzeniu modernizacji budynku dworu przeniósł się do pierwotnej siedziby rodu Romerów. W 1926 r., po śmierci Stefanowej Romerowej spadkobiercami obu majątków zostały ich dzieci, Wilhelm i Elżbieta Maria. W okresie międzywojennym Wilhelm przeniósł klasycystyczny kominek z czarnego marmuru z Bieździadki, do sali balowej dworu w Bieździadzie.

W czasie II wojny światowej dwór nie uległ zniszczeniu i był schronieniem dla ludzi walczących w podziemiu oraz uciekinierów wojennych. W 1945 r. cały majątek, który należał wówczas do Wilhelma przejął Skarb Państwa. Wilhelm był ostatnim męskim potomkiem tej linii Romerów. Zmarł bezdzietnie na obczyźnie w 1977 r. natomiast Elżbieta, po parcelacji majątków,

zmarła w Krakowie. Po II wojnie dwór przejęła w użytkowanie Gminna Spółdzielnia „SCH”, a następnie w 1953 r. w jego pomieszczeniach mieściło się Koło Rolnicze, Urząd Gminy, Urząd Pocztowy, punkt skupu jaj i jabłek, sklep GS oraz wykorzystywany był na mieszkania. Pod koniec lat 60. XX w. dwór planowano adaptować na wiejski dom kultury. Od 1976 r. jest on opuszczony i systematycznie popada w ruinę. Na początku lat 90. XX w. doprowadzono go do stanu kompletnego zniszczenia. Mapa katastralna z 1849 r. pokazuje obrys murowanego dworu założonego na planie prostokąta z ryzalitem-portykiem od strony pld., również od tej strony znajdował się duży staw. Najprawdopodobniej ok. 1860 r. murowany dwór powiększono przy elewacji wsch. prostokątną przybudówką, mniejszych rozmiarów. Dokumentacja z lat. 60. XX w. prezentuje stan dworu jeszcze o strukturze z k. XIX -w. Był on w całości murowany z cegły i gładko tynkowany, parterowy. Jego korpus o planie wydłużonego prostokąta był częściowo podpiwniczony pod wsch. częścią. Dach miał łamany z naczólkami i kryty był dachówką ceramiczną. Nastawy kominowe posiadały prostopadłościenną formę, poniżej nastawy zdobione były gzymsem. We dworze były belkowane stropy, drewniane oparte na murach obwodowych. Cokół dworu częściowo był kamienny. Układ wnętrza był dwutraktowy. Elewacje pierwotnie były siedmioosiowe, symetryczne z prostokątnymi otworami okiennymi i wejściowymi. Dwór miał oszczędną dekorację architektoniczną w postaci profilowanego gzymesu wieńczącego poniżej okapu, skrajne osie ujęte były boniowaniem pasowym, przy wejściach znajdowały się kamienne ościeża z półkolumnami pseudotoskańskimi, natomiast elewacja ogrodowa była gładka. Na osi budynku znajdował się okazały prostokątny portyk o dwóch traktach, z trzema arkadami na sześciu zdwojonych, ceglanych kolumnach zbudowany w stylu neogotyckim. Pomędzy arkadami znajdowała się ażurowa dekoracja z herbów Jelita i Jastrzębiec. Od strony ogrodu znajdował się niewielki ryzalit z portykiem. Do elewacji wsch. przylegała dobudówka. Obecnie dwór jest w stanie bardzo daleko zaawansowanej ruiny – zachowane są jedynie jego fundamenty na całym obwodzie korpusu wraz z przybudówką oraz niektóre fragmenty murów obwodowych.

Wozownia. Zlokalizowana jest na północ od dworu, po pln. stronie dawnego gazonu. Zbudowana została z cegły ceramicznej na planie prostokąta, ze ścianami obustronnie tynkowanymi. Jest to budynek parterowy bez podpiwniczenia. Nakryta dachem dwuspadowym z naczólkami krytym dachówką. Ściany posiadają słabo profilowanym gzymsem wieńczący. W ścianie szczytowej elewacji zach. umieszczono okno strychowe. Na elewacjach zach. i pld. znajdują się prostokątne otwory okienne, natomiast elewacja pln. ma rozmyty podział przez otwory drzwiowe. Wnętrze budynku jest jednotraktowe. Przyuszczalnie zbudowana została w II poł. XIX w.

Zespół dworko-parkowy w Bieździedzy położony jest w zach. skraju wsi, przy drodze relacji Kołaczyce-Fryszak, po jej pld. stronie, w pobliżu bocznej drogi prowadzącej z Bieździedzy do Nawsia Kołaczyckiego. Usytuowany na tarasowo ukształtowanym terenie. Od drogi głównej prowadzi ścieżka znajdująca się pomiędzy dwoma stawami położonymi na północ od budynku dworu. W całym zespole dworsko-parkowym można wyróżnić następujące części o różnej funkcji i charakterze: wschodnią mieszczącą zabudowania gospodarcze, centralną mieszczącą dwór i budynek dawnej oficyny (oranżerii) oraz zachodnią obejmującą park.

Dwór. Budynek dworu położony po zach. stronie ścieżki prowadzącej do założenia usytuowany jest na pln.-zach. od zabudowań gospodarczych, na wzniesieniu opadającym ku stronie zach. Tradycja miejsca, na którym obecnie położony jest dwór sięga poprzednich stuleci i związana jest ze znanymi rodami m.in. Helwigów hr. Grzymała i Romerów hr. Jelita. Aleksander Romer odziedziczył po ojcu stary, drewniany alkierzowy dwór, który rozbudował, otynkował i wyposażył wnętrza m.in. w gdańskie krzesła, kolbuszowskie biurka i stołu, zwierciadła kanapy, kredensy, obrazy i wiele innych. Za dworem mieścił się duży włoski ogród z „ulicą szpalerową” oraz z różnymi

drzewami i kwaterami kwiatowymi. Poniżej budynku, po stronie północnej, rozlokowane były obiekty gospodarcze takie jak lamus, stodoła, wozownia, stajnia. W tym czasie w pobliżu znajdował się jeszcze Dwór Średni, kryty gontem. Ów dwór alkierzowy przetrwał do końca XVIII w. Po Aleksandrze dwór przejął jego syn Cyprian, który mieszkał w nim jeszcze w końcu XVIII w. Cyprian na przełomie XVIII i XIX wieku zbudował nowy dwór.

Na podstawie zachowanych kamiennych fundamentów w płn. części budynku dworu można przypuszczać, iż obecny budynek zbudowany został na miejscu starszego dworu (Dwór Średni ?), który mógł być zbudowany w XVI w. ze względu na to, że pierwsza wzmianka o Romerach w Bieździedzy pochodzi z lat 1596-1598. Za sprawą Stanisława Romera, najdłużej żyjącego właściciela dóbr, budynek dworu został rozbudowany. Dobudowano wówczas jednotraktowy aneks mieszkalny w części wschodniej. Ściana frontowa aneksu posiadała dwa prostokątne wejścia wsparte na tokańskich kolumnach, pomiędzy którymi wkomponowane było okienko. Po pewnym czasie do ściany frontowej dodano nowy element: wsparte filarami ganki poprzedzające wejście do dworu. Tylne elewacja wzbogacona została w balkonik.

Dwór ten mógł być siedzibą rodziny Jerzego Romera ze Skrzyszowa, który w 1600 roku zakupił od Piotra Bobrowskiego wszystkie położone w Bieździedzy dobra dziedziczne. W 1824 r. wieś należała do Antoniego Romera następnie do jego córki Teofili Romerówny Słotwińskiej. Od 1828 r. Romerowie nosili tytuł hrabiów. Kolejno od 1845 r. właścicielami dóbr byli Henryk i Rozalia Romerowie, po nich dzieci, Władysław, Edmund, Teofila, Maria, Helena i Franciszek.

Przed rokiem 1868 pierwszymi dzierżawcami Bieździedzy byli Kryspin i Emilia z Riegerów Baszewiczowie. W następnych latach stali się właścicielami 5/12 części majątku kolejni dzierżawcy, Prosper i Barbara z hrabiów Bobrowskich Zborowscy. Po śmierci Prospera w 1875 r. właścicielami całego majątku stali się Jadwiga, Izabela, Zofia, Jan, Stefan i Stanisław Zborowscy z kolei po śmierci Stanisława hrabiego Zborowskiego w 1904 r. Jan i Izabela Zborowscy sprzedali posiadłość doktorowi Antoniemu Lisowieckiemu herbu Lis z pobliskich Niegłowic. Informacje o ponownym nabyciu majątku przez Romerów pochodzą od ostatniej właścicielki wsi Elżbiety Romer. Jej ojciec, Stefan Jan Romer odkupił dobra od doktora Lisowieckiego w 1908 r. Przypuszczalnie ok. 1910 r. przeprowadzono remont dworu, w trakcie którego m.in. w sieni i holu położono płytki betonowe barwione w masie i zamontowano instalację wodno-kanalizacyjną, która wykonała wiedeńska firma. Przedostatnią właścicielką dworu była Désirée hr. z Castell-Rüdenhausen Stefanowa hrabina Romerowa, Austriaczka, a po jej śmierci w 1926 r. jej córka Elżbieta Romerówna i syn Wilhelm, który od 1939 roku brał udział w działaniach wojennych. W czasie wojny we dworze przebywała Elżbieta, która za opiekę nad rodzinami aresztowanych i poległych została aresztowana i więziona w Tarnowie. Przewieziona do obozu w Oświęcimiu została zwolniona po interwencji wpływowych osobistości z Wiednia. Po rozpoczęciu parcelacji w 1945 roku Elżbieta opuściła Bieździedzę i wyjechała do Krakowa. W latach powojennych do 1964 r. we dworze znajdowało się Kołko Rolnicze. Kolejnym użytkownikiem była spółdzielnia rolnicza a od 1998 roku, na drodze zakupu, nowym właścicielem została osoba prywatna.

Zauważyć można, że w ścianie zach. obecnego budynku dworu, w obrębie parteru, zachował się mur o wążku kamiennym z piaskowca łamanego w układzie przypominającym wążek murów późnogotyckiego kościoła z Bieździedzy. Dwór rozbudowano zapewne pod k. XVIII w. i wówczas otrzymał on cechy klasycystyczne.

Dwór zbudowany został na planie zbliżonym do prostokąta. Złożony jest on z części głównej i dobudówki. Część główna ma na osi fasady, wysunięty ma nieco przed lico muru, ryzalit, który poprzedzony został parterowym portykiem kolumnowym. Portyk ten posiada 3 przęsła z tarasem i dostępny jest z pomieszczeń pierwszego piętra. Od strony elewacji ogrodowej, w płn. narożu, posiada

on mały kwadratowy aneks, który obejmuje 2 kondygnacje. Pozostałą część elewacji stanowi wewnętrzny portyk kolumnowy, który także obejmuje 2 kondygnacje. Ma on szerokość 5 przęseł. Budynek posadowiony jest na kamiennym fundamencie, który przy ścianie pñ. wzmocniono betonową ławą fundamentową. Mury wyższej kondygnacji wzniesione zostały z cegły ceramicznej; wewnątrz i z zewnątrz są otynkowane. W elewacji zach. zachowały się relikty murów z piaskowca łamanego. Dekoracje architektoniczne wykonano również w tynku. Stropy w całym budynku są drewniane na belkach z podsufitką obite matą trzcinową i obrzucone tynkiem. Otwory okienne posiadają kształt prostokąta i sklepione są łukiem pełnym od wewnątrz rozglifione. Otwory drzwiowe także są prostokątne i sklepione łukiem pełnym. Elewacje budynku są gładko otynkowane z licznymi warstwami malarskimi. Elewacje, poza portykiem od strony ogrodu, obiega prosty profilowany gzyms kordonowy oraz bardzo wydatny profilowany gzyms wieńczący. Elewacja frontowa, w części głównej, jest symetryczna i posiada 7 osi z pseudoryzalitem środkowym, który ma 3 osie i poprzedzony jest portykiem wspartym na 4 kolumnach. Elewacja pñ. jest trzyosiowa i posiada płaski ryzalit w obrębie parteru, jest to ślad dawnych przekształceń architektonicznych. Elewacja zach., od strony ogrodu, posiada 5 osi z portykiem wewnętrznym rozpiętym między dobudówką a ryzalitem narożnym. Portyk ten wsparty jest na 4 kolumnach w wielkim porządku. Elewacja pñd. jest trzyosiowa. Dobudówka posiada gzyms wieńczący. We wnętrzu nie zachowały się dekoracje architektoniczne. Zwrócić uwagę należy na hol ze schodami o miękkiej płynnej linii z drzwiami i kominkiem o archaicznych formach.

Zabudowania gospodarcze. Budynki gospodarcze można podzielić na dwie grupy z których pierwsza usytuowana jest najbliżej dworu (d. oficyna (oranżeria) i kurnik) a druga na wschód od niego (dwie oficyny mieszczące spichlerz, oborę i stajnie cugowe). Zabudowania te przypuszczalnie pochodzą z przełomu XVIII i XIX w.

Oficyna pñ. (spichlerz) – położony na wsch. od dworu ze ścianą szczytową skierowany ku jego frontowi. Jest to budynek parterowy zbudowany z cegły o tynkowanych ścianach, zbudowany na planie wydłużonego prostokąta. Nakryty został dachem dwuspadowym krytym dachówkami ceramicznymi. Dach jest znacznie wysunięty przed lico muru i tworzy rodzaj okapu. Posiada on pięć osi od frontu, z których dwie pierwsze tworzą okna osadzone w gładkich odcinkowo zamkniętych. Oś środkowa wyznaczona została przez dwuskrzydłowe drzwi. Oś czwartą tworzy okno a piątą kolejne drzwi. Od wsch. do budynku przylega dostawiona w l. 50 XX w. szopa. W elewacji zach. znajduje się wejście dostępne po kamiennych schodach. Elewacja pñ. jest czteroosiowa.

Oficyna pñd. (obora) – położona na pñd.-wsch. od budynku dworu, w pobliżu kurnika. Budynek również zbudowany z cegły na rzucie wydłużonego prostokąta, kryty dachem dwuspadowym nakrytym dachówkami. Od frontu ma 9 osi.

Oficyna (oranżeria) – budynek oficyny położony jest w pobliżu dworu, od strony pñd.; pochodzi przypuszczalnie z przełomu XVIII i XIX w. a jego powstanie związane jest z rodziną Romerów. Mapa katastralna z 1851 r. pokazuje od str. pñd. dworu murowany budynek na planie prostokąta, który w ogólnym zarysie prezentował wygląd zbliżony do obecnego. Od strony pñd., w części środkowej znajdowała się loggia, obecnie zamurowana. Po II wojnie światowej w oficynie znajdowała się stołówka i kuchnia szkoły rolniczej. Po 1964 r. szkoła została zlikwidowana, i w oficynie mieściły się mieszkania dla pracowników spółdzielni rolnej. Wówczas przekształceniu uległy pomieszczenia, zabudowano loggie oraz od strony wsch. dobudowano przybudówkę.

Budynek oficyny prezentuje cechy klasycyzmu prowincjonalnego. Usytuowany jest w pobliżu dworu, po jego pñd. stronie. Frontem skierowany w kierunku dworu. Położony jest na lekko opadającym terenie w stronę pñd.-zach. Jest to budynek wolnostojący, parterowy zbudowany na planie prostokąta z późniejszą przybudówką od str. wsch. oraz podpiwniczony od str. pñ.-zach. Jego

bryła jest zwarta i przysadzista, nie posiada dekoracji architektonicznej. Nakryty jest dachem czterospadowym, dosyć wysokim, krytym dachówkami ceramicznymi. Posadowiony został on na kamiennych fundamentach i posiada mury obwodowe z cegły, pierwotnie otynkowane obustronnie. Układ osi okien i drzwi pierwotnie był symetryczny, w późniejszym czasie został przekształcony. Fasada jest trzyosiowa, elewacja pld. (tylna) czteroosiowa, elewacje zach. i wsch. posiadają po jednej osi. Obecnie rozpoczęto przy oficynie prace związane z adaptacją budynku do funkcji mieszkalnej.

Kurnik. Jest to budynek parterowy, ceglany nakryty dachem jednonospadowym krytym dachówką. Od frontu posiada trzy osie, z wejściem w osi środkowej. Elewacja zach. i pld. są ślepe. Od wsch. usytuowane jest dodatkowe wejście.

- Zielen komponowana.

Parki dworskie podlegają szczególnej ochronie. Są świadectwem świadomego uporządkowania i zagospodarowania przestrzeni, podnoszą walory estetyczne i kulturowe danego obszaru. Mogą stać się dla mieszkańców miejscem rekreacji i odpoczynku. Na terenie Gminy Kołaczyce funkcjonują założenia parkowe powiązane z zespołami dworskimi, tworząc wraz z nimi kompozycje architektoniczno-krajobrazowe. Na terenie gminy położone są dwa parki wpisane do rejestru zabytków.

Założenie parkowe w Bieździadce. Park ze starodrzewiem pochodzi z I poł. XVIII w. Obecnie obszar parku jest zarośnięty przez zakrzaczenia i samosiewy, mimo tego nadal można dostrzec elementy kompozycyjne takie jak aleję prowadzącą do ruin dworu, gazon znajdujący się przed nieistniejącym starszym dworem, położonym na wsch. od dworu oraz ślad po stawie usytuowanym po str. pld., u podnóża wzniesienia na którym zbudowany został dwór. Pomimo systematycznego zarastania przez samosiewy i zakrzaczenia zachowuje on swoje walory krajobrazowe.

Założenie parkowe w Bieździedzy widoczne na planie katastralnym z 1850 r. prezentuje czytelne rozplanowanie parku, który otaczał budynek dworu od strony zach. i pld. Drzewa nasadzone były na obrzeżach założenia oraz wzdłuż drogi dojazdowej tworząc aleje. Po stronie pln. znajdowały się dwa stawy rozdzielone przez aleję dojazdową zakończoną gazonem. Obecnie jeden ze stawów zarośnięty jest przez samosiewy. Pomimo tego, iż na obszarze parku rośnie wiele samosiewów to układ pochodzący z poł. XIX w. nadal jest czytelny.

- Cmentarze.

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego. Zabytkowe nagrobki, grobowce, kaplice stanowią wyraz materialnego dziedzictwa. Są swego rodzaju kartą historii miejscowości, przechowują pamięć o minionych latach i osobach z nimi związanymi. Łączą to co przeszłe z tym co teraźniejsze. W tym kontekście dbałość o miejsce spoczynku jest konieczna, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości.

Na terenie Gminy Kołaczyce znajdują się trzy cmentarze wyznaniowe, pięć cmentarzy z czasów I wojny światowej, dwa cmentarze choleryczne, cztery mogiły poległych z czasów II wojny światowej, które figurują w GEZ oraz jeden cmentarz przykościelny wpisany do rejestru zabytków.

Cmentarz przykościelny w Bieździedzy - plac wokół kościoła parafialnego pw. św. Trójcy w Bieździedzy, otoczony kamiennym murem, stanowi obszar dawnego cmentarza parafialnego, na

którym chowano zmarłych, aż do początków XIX w. Obecnie wokół świątyni nie zachowało się zbyt wiele śladów dawnej nekropolii - przy głównej bramie w murze umieszczona została prosta tablica epitafijna (bez ozdób zawiera wyryty napis) poświęcona Katarzynie Dubiel oraz z lewej strony wejścia do dzwonnicy piaskowcowy obelisk w stylistyce klasycystycznej dedykowany Józefowi Nowakowskiemu, który powstał w 1839 r. Prace konserwatorskie prowadzone wokół kościoła w 2011 i 2012 r. potwierdziły obecność cmentarza na tym terenie.

Obelisk Józefa Nowakowskiego wzniesiony został z piaskowca w stylu klasycystycznym. Ma on 3,10 m wysokości, 0,86 m szerokości i 0,88 m długości. Obelisk ustawiony jest na gzymsowanym cokole. W dole frontowej części obelisku znajduje się niewyraźny kartusz herbowy, poniżej, na cokole widnieją ryty napis.

Cmentarz rzymskokatolicki, ob. komunalny w Bieździedzy założony został na planie zbliżony do kwadratu, otoczony jest współczesnym ogrodzeniem oraz współczesnym nasadzeniem tui. Położony na lekko opadającym stoku. Trudno jest określić czas jego powstania ze względu na to, iż nie został oznaczony na mapach archiwalnych z czasów XVIII w. Jego obszar przecinają trzy główne alejki z których jedna biegnie ze wschodu na zachód natomiast dwie z północy na południe porządkując tym samym jego przestrzeń. Zachowało się na nim kilka zabytkowych nagrobków.

Najcenniejszym zabytkiem znajdującym się na obszarze nekropolii jest kaplica grobowa hrabiego Prospera Zborowskiego. Kaplica zlokalizowana jest w centralnej części cmentarza komunalnego (dawniej rzymskokatolicki), który położony jest przy drodze prowadzącej do Sowiny. Kaplica frontem skierowana jest na południe. Została wzniesiona z fundacji Barbary z hr. Bobrowskich Zborowskiej, ku czci pamięci męża Prospera hrabiego Zborowskiego, właściciela majątku w Bieździedzy.

Kaplica grobowa Hrabiego Prospera Zborowskiego datowana jest na poł. XIX w. Założona na rzucie kwadratu obecnie posiada tynkowane ściany z kamiennym detalem architektonicznym w postaci pilastrów z kompozytowymi głowicami. Dźwigają one belkowanie w którego polu od frontu widoczny jest napis „PAMIĘCI – PROSPERA / Hr. ZBOROWSKIEGO”. Elewacje obiega kostkowy gzyms koronujący. Ponadto elewacja frontowa dekorowana jest uskokowym ryzalitem, w którym usytuowane jest wejście. Ryzalit zwieńczony jest trójkątnym naczółkiem w polu którego widoczna jest płaskorzeźba z roślinnym motywem. Naczółek ten również posiada dekorację w postaci obiegającego go profilowanego oraz kostkowego gzymsu. Do wnętrza kaplicy prowadzą kamienne schody usytuowane od frontu. Prostokątny otwór drzwiowy zakończony jest łukiem pełnym ujętym kluczem. Drzwi wejściowe są dwuskrzydłowe z nadświetlem. W elewacjach bocznych umieszczono prostokątne otwory okienne zakończone łukiem pełnym z mocno wysuniętymi przed lico muru gzymsami podokiennymi. Kaplica nakryta jest daszkami pulpitowymi krytymi blachą a w centralnej części znajduje się kopuła, również kryta blachą. Kaplica ta posiada niezwykle interesującą eklektyczną formę łączącą elementy klasycyzujące i barokizujące; natomiast kamienny krzyż umiejscowiony nad tympanonem posiada cechy secesji.

Cmentarz rzymskokatolicki, ob. komunalny w Kołaczycach – położony jest na północny-wschód od rynku miejskiego. Założony na planie wydłużonego prostokąta, obecnie otoczony współczesnym ogrodzeniem. Przypuszczalnie jego powstanie związane jest z zakazem grzebania zmarłych na cmentarzach przykościelnych jaki władze austriackie wydały w 1784 r. Cmentarz ten widoczny jest na mapach archiwalnych pochodzących z poł. XIX w. dlatego przypuszczać można, że jego założenie miało miejsce w I poł. XIX w. Mapy archiwalne również obrazują kształt nekropolii zbliżony do obecnej. Głównym elementem porządkującym przestrzeń cmentarza jest murowana kaplica cmentarna datowana na 1910 r. założona na planie prostokąta, nakryta dachem dwuspadowym krytym dachówką. Ciekawym elementem są uskokowe przypory. Przez cmentarz przechodzą dwie

alejki. Na obszarze cmentarza zachowało się kilkanaście nagrobków pochodzących z XIX w. Są to głównie piaskowcowe stele, nagrobki cokołowe z krzyżem oraz z rzeźbiarskimi przedstawieniami. Rozproszone są po całym terenie cmentarza, jednak zauważyć należy, że spora ich część znajduje się przed kaplicą cmentarną.

- Cmentarze wojenne i mogiły wojenne.

Cmentarze wojenne stanowią jedną z pozostałości pierwszej wojny światowej w Gminie Kołaczyce. Przetaczając się przez teren Galicji, zniszczyła wszystko co stało na drodze pozostawiając po sobie setki ciał poległych żołnierzy. Taki stan rzeczy groził wybuchem straszliwej epidemii. W 1915 roku w wiedeńskim Ministerstwie Wojny utworzony został pod numerem IX Wydział Grobów Wojennych posiadający szerokie uprawnienia. Równocześnie powołano jego terenowe odpowiedniki, powiązane z dowództwami korpusów armii. Zadaniem Wydziału i jego terenowych filii było ewidencjonowanie poległych, ekshumowanie i komasowanie zwłok na wybranych miejscach, a także projektowanie, budowa i dekoracja cmentarzy wojennych. Cmentarze wojenne znajdujące się na obszarze gminy Kołaczyce należały do II Okręgu cmentarnego Jasło i zaprojektowane zostały przez por. Johanna Jägera, rzeźbiarza z Drezna.

Cmentarz wojenny nr 38 w Kołaczycach. Cmentarz zlokalizowany jest w pld.-zach. części miejscowości, w pobliżu niewielkiej rzeczki oraz ok. 400 m na wsch. od drogi krajowej relacji Jasło-Pilzno. Nekropolia ma kształt prostokąta z kamiennym ogrodzeniem w którym znajduje się wysoka, również kamienna brama ze stromym szczytem. W głębi cmentarza usytuowany jest drewniany krzyż wkomponowany w linie ogrodzenia, który pełni rolę pomnika centralnego. Mogiły, położone w rzędach, oznaczone są żeliwnymi krzyżami osadzonymi na przysadzistych, betonowych cokółkach.

Cmentarz wojenny nr 39 w Kołaczycach. Znajduje się ona na cmentarzu komunalnym (dawniej parafialnym). Wojskowa kwatera w kształcie prostokąta otoczona jest płotem z żeliwnych prętów z motywem krzyży. Pomnik centralny, który znajduje się pośrodku wschodniej linii ogrodzenia, ma kształt kamiennego obelisku. Na jego froncie zamontowano ażurowy, żeliwny krzyż jednoramienny z gałązką liści dębu. Groby ułożone w rzędach oznaczone są niskimi jedno- i dwuramiennymi krzyżami z listew oraz żeliwnymi krzyżami łacińskimi z okrągłymi, ząbkowanymi tarczami na przecięciu ramion.

Cmentarz wojenny nr 40 w Bieździedzy znajduje się on na cmentarzu parafialnym, jako odrębna kwatera. Założony został na planie zbliżonym do kwadratu. Obecnie otoczony jest drewnianym ogrodzeniem z kamiennymi słupkami. Pomnik centralny znajduje się w linii ogrodzenia. Jest to drewniany krzyż z glorią, osadzony na kamiennym cokole. Krzyż ten posiada daszek oraz dekoracyjne zdobienie belek z karbowanym motywem. W cokół wmurowano marmurową tablicę z inskrypcją: „UNS KAM DER FRIEDE / ELIEGER ALS EUCH. / DO NAS POKÓJ PRZYSZEDŁ / PRĘDZEJ NIŻ DO WAS”. Groby ułożono rzędowo, prostopadle do założenia. Znajdują się na nich żeliwne, ażurowe krzyże jedno- i dwuramienne oraz betonowe stele z żeliwnymi tabliczkami.

Cmentarz wojenny nr 41 w Bieździadce. Położony jest w połowie wzniesienia przy drodze relacji Kołaczyce-Sieklówka. Ma on kształt prostokąta z półkolistym, płytkim wybrzuszeniem widocznym w linii ogrodzenia na jego dłuższym boku. Otoczony został kamiennym ogrodzeniem, które w pobliżu wejścia złożone jest z żeliwnych sztachet osadzonych na podmurówce. Wejście poprzedzone jest rodzajem kamiennego mostu. Pomnik centralny usytuowany został na osi wejścia. Przybrał on kształt zadaszonej kapliczki zwieńczonej żelaznym krzyżem z ażurową glorią. Na cokole pomnika znajduje się tablica z inskrypcją w języku niemieckim i polskim „Z DALEKIEJ

OJCZYNY PRZYBYLIŚMY / TU WZIĘŁA NAS W RAMIONA ŚMIERĆ / I NIOSŁA PRZEZ ODURZAJĄCĄ NOC / AŻ OBUDZILIŚMY SIĘ W OJCZYŹNIE / WSZYSTKICH". Groby oznaczono żeliwnymi krzyżami dwuramiennymi, krzyżem łacińskim z glorią oraz krzyżami z płaskowników z tabliczkami na przecięciu ramion.

Cmentarz wojenny nr 42 w Sieklówce. Cmentarz położony jest obok cmentarza parafialnego, przy drodze prowadzącej do Warzyc. Prostokątne pole cmentarne otoczone jest sztachetowym płotem. Wyróżnia się on drewnianymi krzyżami o ramionach w formie mieczy skrzyżowanych pod kątem 90 stopni i wpisanych w rombowe obramowanie. Krzyże nakryte są dwuspadowymi, drewnianymi daszkami. Pomnik centralny stanowi drewniany, równoramienny krzyż osadzony na wysokim cokole. Krzyż ten nakryty jest daszkiem. Pod krzyżem umiejscowiona jest tabliczka inskrypcyjna w języku niemieckim i polskim: „MIT SEINES FRIEDENS ZAUBER / DER WALD UNS MILD UMWEBT. / DIE WIR IM KAMPF GEFALLEN, / WIE WIR IM KAMPF GELEBT. / W SWOIM CZASIE POKOJU / LAS ŁAGODNIE OTACZA NAS. / KTÓRZY POLEGLIŚMY W BOJU, / TAK JAK W WALCE ŻYLIŚMY". Dodać należy, iż cmentarz ten został zrekonstruowany w 1993 r. a koszty pokryła kadra 54. Pułku Obrony Terytorialnej z Grazu w Austrii.

Mogiła poległych za Ojczyznę w 1944 r. w Bieździadce położona jest na działce nr 415/11 przy drodze prowadzącej z Kołaczyc do Lubli, obok kapliczki z wizerunkiem Pana Jezusa na Krzyżu. Odnowiona została w 2011 r. Jest to betonowa płyta otoczona stalowymi prętami połączonymi łańcuchem. Na niej znajduje się napis „1939 –1945 / POLEGLYM / ZA / OJCZYZNĘ / 1944". Nad napisem umiejscowiony został krzyż, na przecięciu ramion którego znajduje się orzeł biały.

Mogiła rozstrzelanych Żydów w Kołaczycach. Mogiła ta zlokalizowana jest w pobliżu skrzyżowania DK73 relacji Jasło-Pilzno z ulicą Bohaterów Monte Casino. 2 sierpnia 1942 r. na Błoniach w Kołaczycach naziszi zapędzili wszystkich żydowskich mieszkańców Kołaczyc i okolic. Obiecując im wolność, nakazali wykupić się z transportu śmierci posiadanymi kosztownościami. Na Błoniach znalazła się również rodzina Salomei Korzennik z Sowiny oraz Racheli Pacher. Żydzi koczowali w okolicy targu na Błoniach parę dni. Ojciec Salomei, Edmund Korzennik, wysłał dziewczynę do domu w Sowinie po okup. Salomea wyszła z placu targowego na Błoniach, w towarzystwie koleżanki Racheli Pacher. Obie udały się do oddalonej o 7 km Sowiny, gdzie w stodole u najbliższego sąsiada ukryte były rodzinne „kosztowności” Korzenników. Wracając, u wejścia na plac na Błoniach, gdzie przebywali zapędzeni Żydzi, na ich drodze stanął policjant, kolaborant pochodzący ze Śląska, niejaki Teodor Drzyzga (przedwojenny oficer WP, w cywilu górnik). Drzyzga najpierw okradł, potem zgwałcił i zastrzelił dziewczynki. Niemal cała rodzina Salomei i Racheli została zamordowana i pochowana w zbiorowej mogile w Krajowicach 12 sierpnia 1942. Przeżył ojciec Salomei, Edmund, który w miejscu mordu i jednocześnie pochówku dziewczynek zobowiązał znajomych sąsiadów do wykonania pamiątkowej tablicy. Słowa dotrzymali. Pamięć o zamordowanych dziewczynkach przetrwała wśród lokalnej społeczności. Grób odwiedzała rodzina najbliższych sąsiadów i przyjaciół dziewczynek. Dzięki staraniom ludzi dobrej woli miejsce pochówku dziewczynek zostało wpisane do rejestru grobów wojennych jako ważne dla historii miejsce pamięci. Jednak ze względu na zakup działki przez prywatną osobę, która ogrodziła to miejsce bez możliwości dojścia do grobu i oddania należnej czci pomordowanym dziewczynkom podjęto decyzję o ekshumacji szczątków i przeniesieniu ich na inne miejsce. W 2021 r. ekshumowano jedną z dziewczynek i złożono na cmentarzu żydowskim w Tarnowie.

Mogiła zamordowanych Żydów w Krajowicach. Zlokalizowana jest w pobliżu drogi relacji Jasło-Pilzno, po jej prawej stronie, w odległości ok. 300 m od szosy. Miejsce to obecnie oznaczone jest przez kwadratowe pole grobowe wyłożone kamiennymi płytami i otoczone metalowym ogrodzeniem osadzonym na betonowym obramieniu. W ciągu ogrodzenia osadzona jest czarna

granitowa płyta, która zawiera inskrypcję w języku hebrajskim i polskim: „Pamięci 260 Żydów, mężczyzn, kobiet i dzieci z Brzostku, Kołaczyc oraz okolicznych wsi, wypędzonych ze swoich domów przez Niemców do tego odosobnionego miejsca, brutalnie zamordowanych, pochowanych w zbiorowej mogile 12 sierpnia 1942 roku”. Pod koniec XVII wieku do Kołaczyc przybyli pierwsi Żydzi natomiast w II poł. XIX w. powstał w Kołaczycach, liczący się ośrodek chasydyzmu. Do wybuchu I wojny światowej lokalna społeczność żydowska liczyła ok. 300 osób. W 1921 r. na ogólną liczbę 1348 mieszkańców, społeczność żydowska liczyła 104 osoby. Miejscowi Żydzi należeli do frysztackiej gminy wyznaniowej, ale mieli swojego rabina, którym był Cwi Elimelech Teitelbaum. Znaczną grupę stanowili chasydzi. Przed wybuchem II wojny światowej mieszkało w Kołaczycach 190 Żydów. W czasie II wojny światowej w 1941 r. w Kołaczycach utworzono getto, które już w sierpniu 1942 r. zostało zlikwidowane. 12 sierpnia do Kołaczyc sprowadzono Żydów z okolicznych miejscowości, w tym z Brzostka. Po selekcji część Żydów skierowano do obozu pracy w Jaśle. Kilku Żydów zabito w czasie akcji, a pozostałych (260) Niemcy przewieźli do lasu Podzamecze, w pobliżu wsi Krajowice gdzie ich rozstrzelano.

Mogila zamordowanych przez hitlerowców w 1940 r. w Sieklówce. Usytuowana jest w niewielkiej odległości od cmentarza nr 42 z I wojny światowej, który położony jest przy cmentarzu parafialnym, przy drodze z Sieklówki do Warzyc. W tamtym czasie wieś była jednym z najaktywniejszych ośrodków konspiracyjnego ruchu oporu AK w okolicy. Wojna pochłonęła wiele ofiar. 6 lipca 1940 roku w lesie na pograniczu Sieklówki i Warzyc rozstrzelano 87 polskich żołnierzy i oficerów oraz kilku przewodników. Dwóm osobom udało się zbiec w trakcie transportu, a jednej z miejsca egzekucji. Powyżej miejsca egzekucji wybudowano pomnik odsłonięty w 1971 roku. Pomnik ten ma formę prostopadłościennej, pionowej tablicy zwieńczonej krzyżem, na której froncie znajduje się orzeł w polu herbowym. Otoczony jest on drewnianym płotkiem.

- Cmentarze choleryczne.

Wiek XIX Galicji zapisał się w historii pod znakiem chorób epidemiologicznych, cholery, tyfusu, gruźlicy, które również nie ominęły obszaru gminy Kołaczycy. W kulturze ludowej niezwykle groźne były miejsca pochówków zbiorowych, zwłaszcza ofiar „morowego powietrza”. Zgodnie z reformami sanitarnymi wprowadzonymi przez władze austriackie pod k. XVIII w. cmentarze, ze względów bezpieczeństwa, należało zakładać poza obszarami zaludnionymi. Cmentarze dla zmarłych w wyniku nakazu władz austriackich oraz ze strachu przed rozprzestrzenianiem „zarazy morowego powietrza” lokowano z dala od wsi, a zmarłych chowano w zbiorowych mogiłach, bez obrzędów, dlatego też po ustaniu epidemii na mogiłach wznoszono kapliczki lub krzyże. W gminie Kołaczycy znajdują się dwa cmentarze choleryczne. Cmentarz choleryczny w Bieździedzy w miejscu zwanym Łazy, który zlokalizowany jest w południowej części miejscowości; w Nawsiu Kołaczycy, położony na dz. ewid. nr 1324/6 w części miejscowości zwanej Szkotnia, który oznaczony jest przez żeliwny krzyż oraz kamienną płytę.

- Domy mieszkalne.

Gmina Kołaczycy włączyła go Gminnej Ewidencji Zabytków kilka domów mieszkalnych znajdujących się przy rynku w Kołaczycach. Są to obiekty stanowiące element układu małomiasteczkowego.

Najcenniejszym z nich jest dom podcieniowy położony przy Rynku 15 w Kołaczycach, który wpisany jest także do rejestru zabytków. Stanowi niezwykle ciekawy przykład przyrynkowego domu podcieniowego o formie, która odwołuje się do drewnianej architektury małomiasteczkowej z XVIII w. Budynek powstał prawdopodobnie w pierwszej ćwierci XIX w. W II poł. XX w. pełnił funkcję poczty.

Dom położony jest w płd. części wsch. pierzei rynkowej. Ścianą szczytową skierowany w kierunku placu rynkowego. Zbudowany został z drewna w konstrukcji zrębowej. Posiada rzut prostokąta o proporcjach, które zbliżone są do kwadratu. Układ wnętrza złożony jest z trzech traktów podłużnych, z sienią przelotową w środkowym trakcie, która jednak nieco przesunięta jest w stosunku do osi budynku. Dom jest parterowy z podpiwniczeniem i charakteryzuje się prostą bryłą, która urozmaicona jest od frontu podcieniem wspartym na czterech tokańskich kolumnach. Nakryty został dachem polskim łamanym, z przyczółkiem od frontu i półszczytem od podwórza. Połączenie dachowe budynku kryte są drewnianym gontem. Ściany zewnętrzne szalowane są pionowo z listwowaniem, podobnie oszalowany jest przyczółek i półszczyt. Elewacje frontowa (zach.) oraz płd. są czteroosiowe. Okna są dwukwaterowe z również dwukwaterowym nadświetlem. Posiadają one dekorację w postaci profilowanych drewnianych opasek.

Dom położony przy Rynku 10 w Kołaczycach. Dom przypuszczalnie pochodzi z ostatniej ćw. XVIII w. lub pocz. XIX w. Położony jest we wschodniej pierzei palcu rynkowego, z którego wychodzi ul. Władysława Jagiełły, frontem skierowany w kierunku zachodnim. Od południa sąsiaduje bezpośrednio z budynkiem nr 11. Dom murowany z cegły, posiada tynkowane elewacje. Zbudowany został na planie zbliżonym do wydłużonego prostokąta, bokiem krótszym zwrócony jest ku ulicy i nakryty dachem dwuspadowym krytym blachą. Jest to budynek parterowy, podpiwniczony, z wysokim strychem. Elewacja frontowa (zach.) posiada cztery osie, a oś skrajna od płd. stanowi otwór drzwiowy. Okna prostokątne bez obramień. Pod gzymsem wieńczącym umiejscowione zostały dość duże okrągłe okna strychowe. Elewacja wsch. (tylna) jest trójosiowa, jedna ze ścian bocznych ślepa, w drugiej (płn.) znajdują się dwie osie. Dom poza profilowanym gzymsem wieńczącym oraz ażurowej – arkadkowej nastawy komina nie posiada dekoracji architektonicznej. Rodzaj widocznego na zewnętrznych elewacjach tynku może wskazywać, że został on wykonany w latach 80. XX w. Przypuszczalnie wówczas mogło dojść do skucia detalu. Cały budynek jest podpiwniczony.

Dom położony przy Rynku 18 w Kołaczycach. Dom przypuszczalnie pochodzi z ostatniej ćw. XVIII w. lub pocz. XIX w. Położony jest w południowej pierzei palcu rynkowego. Sąsiaduje bezpośrednio z budynkami nr 17 i 19. Elewacją frontową skierowany jest w stronę rynku. Dom murowany z cegły, posiada tynkowane ściany zewnętrzne oraz podpiwniczenie. Zbudowany został na planie wydłużonego prostokąta, bokiem krótszym zwrócony do Rynku. Parter jest czteroosiowy (pierwotnie był pięcioosiowy), po zamianie drugiego z okien na prawo od wejścia na jedno okno. Otwór wejściowy znajduje się na osi. Otwór drzwiowy i otwory okienne są prostokątne. W kondygnacji strychu znajdują się okna strychowe zamknięte łukiem odcinkowym. Dom nakryty jest dachem dwuspadowym krytym współczesną blachą. Układ wnętrza pierwotnie symetryczny, jednotraktowy, z sienią przelotową na osi. Obecnie przebudowany. Dom poza profilowanym gzymsem wieńczącym nie posiada dekoracji architektonicznej. Rodzaj widocznego na zewnętrznych elewacjach tynku, może wskazywać, że został on wykonany w latach 80. XX w. Przypuszczalnie wówczas mogło dojść do skucia detalu.

- Mała architektura – kapliczki i figury przydrożne.

Przydrożne kapliczki i krzyże już od schyłku XVIII wieku stanowiły nieodłączny element pejzażu polskiej wsi. Wznoszone były w miejscach istotnych dla lokalnej społeczności. Kapliczki i krzyże przydrożne stawiano z powodu różnych intencji. Budowano je jako podziękowanie za otrzymane łaski, jako obronę przed klęskami żywiołowymi, w celu oddania mieszkańców wsi pod boską opiekę, jako upamiętnienie ważnych wydarzeń lub w miejscach związanych z lokalnymi legendami oraz cudownymi objawieniami. W Gminie Kołaczyce najliczniejsze są kapliczki powstałe na przestrzeni XIX w. Zauważyć należy, że popularne są również figury św. Jana Nepomucena, kanonizowanego w 1729 r., którego kult rozwijali głównie jezuici, który to kult rozprzestrzenił się z Czech na Śląsk.

Bieżdziadka - kapliczka w parku dworskim. Kapliczka, którą datuje się na XIX w. znajduje się na obszarze parku dworskiego. Zlokalizowana jest na zboczu wzniesienia, na którym stoją ruiny dworu, na płd. od budynku dworu. Według lokalnych podań powstanie kapliczki wiązać można z dwoma wydarzeniami. Powstanie kapliczki miało być związane z hrabią Wilhelmem Romerem, który nie wrócił z wojny, a dla którego upamiętnienia hrabiostwo ufundowali kapliczkę. Natomiast drugie wydarzenie związane jest z ówczesnym właścicielem posiadłości Aleksandrem Romerem, który miał ufundować kapliczkę ze względu na prośby mieszkańców, którzy twierdzili, że w stawie na miejscu którego stoi kapliczka (obecnie nie istnieje) miał kąpać się topielec, który straszył ludzi. Mieszkańcy nie mogli tego wytrzymać i prosili hrabiego Romera, by ten wybudował kapliczkę. Od tego czasu mieszkańcy przestali go widywać. Kapliczka ta w typie słupowym zbudowana została na rzucie kwadratu. Wzniesiona z kamienia i cegły, obecnie na podbudowie betonowej. Posiada ona trzy kondygnacje, które oddzielone są od siebie profilowanymi, gierowanymi gzymсами kordonowymi. Ostatnia kondygnacja zakończona jest analogicznym do pozostałych kondygnacji gzymsem. Kapliczka zwieńczona jest ścianą szczytową i nakryta dachem dwuspadowym, krytym dachówkami. Ponadto, elewacje dekorowane są przez płyciny oraz pilastry natomiast w górnej kondygnacji posiada wnękę otwartą z każdej strony kapliczki. Od południowej strony we wnęce znajduje się figurka Chrystusa Frasobliwego wykonana w odlewie żeliwnym.

Bieżdziadka - Kapliczka św. Jana Nepomucena położona jest w Przysiółku Kosiówka na działce ewid. nr 1150, która zlokalizowana jest w płd.-zach. części Bieżdziadki, na płd. od drogi relacji Sieklówka-Kołaczyce, opodal zespołu dworsko-parkowego. Zbudowana została w 1894 r. przez właściciela posiadłości, Jana Hendzla. W 1947 r. Michał Wójcik przeprowadził generalny remont, zabezpieczając wszystkie pęknięcia ścian oraz uszkodzony dach, na skutek działań wojennych. Po raz drugi kapliczka remontowana była w 1982 r. Kapliczka, w typie domkowym, zbudowana jest z cegły i posiada tynkowane ściany. Założona została na planie prostokąta i nakryta dachem dwuspadowym krytym dachówkami, który zwieńczony jest metalowym krzyżem. Elewacja frontowa zwieńczona jest trójkątną ścianą szczytową, oddzieloną od kondygnacji kapliczki profilowanym gzymsem, który nad drzwiami załamuje się przyjmując kształt łuku odcinkowego. Gzymś ten obiega kapliczkę i dodatkowo od frontu nakryty jest pasem dachówek, który w elewacjach bocznych płynnie przechodzi w połąc dachową. Ponadto, elewacje dekorowane są na narożach boniowaniem. W elewacji frontowej usytuowany jest prostokątny otwór wejściowy z drzwiami. W bocznych elewacjach znajdują się okna wypełnione witrażami. W środku znajduje się odnowiona figura św. Jana Nepomucena. Oryginalna rzeźba pochodziła z 1842 r. i została zniszczona przez Niemców w czasie II wojny światowej. Po wojnie odnaleziona w stawie.

Bieżdziadka – kapliczka z wizerunkiem Pana Jezusa na Krzyżu. Położona jest na działce nr 415/11 przy drodze prowadzącej z Kołaczyc do Lubli. Wybudowana została przez hrabiego Stefana Romera (1860-1917), jednak brak jest dokładnych danych co do czasu powstania. Kapliczka ta, była znakiem granicznym oddzielającym posiadłości hrabiowskie od plebańskich. Przymuszcza

zbudowana została z cegły pochodzącej z cegielni, którą wówczas uruchomiono. Kapliczka, w środku której znajduje się wizerunek Pana Jezusa na krzyżu, założona jest na planie zbliżonym do kwadratu i posiada tynkowane ściany. Nakryta jest dachem dwuspadowym krytym blachą, który zwieńczony został krzyżem. Drzwi metalowe, oszklone do połowy. Cokół kapliczki obłożony jest brązowymi płytkami. Grunt dookoła kapliczki wyłożony jest kostką brukową. Front kapliczki zdobią podwójne pary półkolumn, a jej ściany obiega profilowany gzyms wieńczący. Ściana frontowa zakończona jest trójkątnym szczytem o złamanych bocznych ramionach, w polu którego znajduje się trójkątna płycina. Po prawej stronie, na ścianie tablica z napisem: „Bogu niech będą dzięki za 100 lat obecności ss. Serafitek w parafii Bieździedza. 1910 –2010 Wdzięczni parafianie. Bieździedza 15.IX. 2010 r.”

Kołaczyce - słupowa kapliczka Jezusa Frasobliwego. Kapliczka położona jest na ul. Mickiewicza, datowana na 1873 r. Posadowiona jest na stopniowej podstawie, na której stoi prostopadłościenny cokół. Jest ona dwukondygnacyjna – na dolnej kondygnacji, zakończonej profilowanym gzymsem oraz kimationem jońskim, od frontu widoczny jest napis fundacyjny; natomiast górna kondygnacja zakończona została formą dwuspadowego daszku dekorowanego od frontu odwróconym spływem wolutowym, na którym osadzony jest krzyż. W tejże kondygnacji znajduje się wnęka z kamienną rzeźbą Jezusa Frasobliwego. Kapliczka położona jest przy drodze krajowej relacji Jasło-Pilzno, po jej płn. stronie, w pobliżu budynku ośrodka zdrowia.

Kołaczyce - kapliczka Matki Bożej, położona przy ul. Mickiewicza, datowana jest na 1907 r. Prezentuje ona typ słupowy, zwieńczony rzeźbą Matki Bożej Niepokalanie Poczętej. Posadowiona została na prostopadłościennym cokole z profilowanymi górnymi krawędziami, na którym stoi również prostopadłościenny, znacznie wyższy postument. Na nich usytuowana została kolumna w porządku jońskim. Całość zwieńczona jest figurą MB Niepokalanie Poczętej. Pełnoplastyczna figura Matki Bożej ukazana została w typie *en pied* w lekkim kontrapoście ze złożonymi w geście modlitwy dłońmi. Odziana jest w długą suknię oraz płaszcz spływający z ramion. Nad jej głową znajduje się wieniec z gwiazd dwunastu. Kapliczka stanowi wartościowy przykład kamiennej rzeźby z pocz. XX wieku, o silnych wpływach prowincjonalnej sztuki ludowej z elementami klasycystycznymi.

Krajowice - kapliczka Matki Bożej. Położona jest ona w płn.-zach. części miejscowości przy DK73 prowadzącej z Jasła do Pilzna. Kamienna kapliczka posiada trzy kondygnacje. Kondygnacje rozczłonkowane są bogato profilowanymi gzymсами znacznie wysuniętymi przed lico. Kondygnacja ostania przybrała kształt *aediculi* z półkolistym naczółkiem obwiedzionym gzymsem z dwuspadowym daszkiem, na którym osadzony jest ażurowy krzyż kowalskiej roboty. Ściany kapliczki dekorowane są płycinami ze ścietymi półokrągłymi narożami. W górnej kondygnacji znajduje się od frontu przeszklona wnęka przeznaczona do eksponowania rzeźb. Ze względu na eklektyczną formę kapliczki przypuszczać można że powstała ona w 3 lub 4 ćw. XIX w.

Nawsie Kołaczyckie - murowana kapliczka. Usytuowana jest ona przy drodze prowadzącej z Kołaczyc do Bieździedzy. Zbudowana pod k. XIX w. reprezentuje typ kapliczki domkowej. Wzniesiona została na rzucie zbliżonym do kwadratu. Nakryta jest dachem dwuspadowym krytym blachą. Od frontu zakończona jest trójkątną ścianą szczytową z profilowanym gzymsem. Takież gzyms obiega również ściany kapliczki. Od frontu widoczne są podwójne półkolumny zdobiące fasadę. We wnętrzu znajduje się figura św. Jana Nepomucena.

Nawsie Kołaczyckie - kapliczka św. Franciszka. Została ona ufundowana przez ks. Franciszka Małeckiego, proboszcza parafii Kołaczyce. Pochodzi ona z końca XIX w. Położona jest we wsch. części miejscowości przy drodze krajowej relacji Jasło-Pilzno. Kamienna figura świętego przedstawiona w lekkim kontrapoście stoi na wysokim prostopadłościennym postumencie zakończonym daszkiem o ścietych krawędziach z wydatnym okapem. Święty odziany w habit

przewiązany w pasie trzyma, w zgiętych ramionach, krzyż z pasyjką. Głowę ma pochyloną a twarz skierowaną ku krzyżowi.

Lublica - kapliczka Matki Bożej. Kapliczka pochodzi z 1912 r., zlokalizowana jest przy drodze relacji Kołaczyce-Lubla, na działce ewid. nr 473/7. Murowana kapliczka prezentuje typ domkowy, zbudowana jest na planie prostokąta. Posiada tynkowane ściany i nakryta jest dachem dwuspadowym, krytym blachą. Posiada ciekawą formę architektoniczną z trójkątnym szczytem w elewacji frontowej, który ujęty jest przez prostopadłościenną formę sterczyn na których osadzone są ostrosłupowe obeliski. Szczyt, ponadto, dekorowany jest płycinami i zakończony krzyżem osadzonym na podstawie o formie analogicznej jak sterczyny. Front zdobią narożne pilastry o trzonach zdobionymi płycinami. Dodatkowo kapliczkę obiega bogato profilowany gzyms koronujący, który nad otworem wejściowym, zakończonym łukiem ostrym, jest przerwany. W kapliczce zachowały się drewniane drzwi dwuskrzydłowe, przeszklone w górnej części.

Sieklówka - kapliczka św. Judy Tadeusza. Kapliczka jest obiektem murowanym, w typie domkowym, położona przy drodze relacji Kołaczyce – Lubli, po płn. stronie wsi, w pobliżu granicy z Lublią. Przypuszczalnie zbudowana została poł. XIX w. Wzniesiona na planie prostokąta, posiada tynkowane ściany. Nakryta jest dachem dwuspadowym krytym dachówką. Naroża kapliczki zdobione są podwójną parą pilastrów a jej ściany obiega silnie profilowany, wydatny gzyms koronujący. W elewacjach bocznych usytuowane są duże prostokątne wnęki natomiast w elewacji frontowej znajduje się półokrągło zakończone wejście, nad którym jest niewielki okap z dachówek ułożonych na gzymsie. We wnętrzu ustawiona jest ludowa rzeźba św. Judy Tadeusza.

Sieklówka - kapliczka Matki Bożej. Położona jest na działce ewid. 541/2, w części miejscowości określanej jako Działy, znajdującej się na płn. od drogi prowadzącej z Kołaczyc do Lubli. Murowana kapliczka zbudowana została przypuszczalnie po poł. XIX w. Założona na planie zbliżonym do prostokąta, posiada tynkowane ściany i nakryta jest dachem dwuspadowym krytym dachówkami. Jej front dekorowany jest parą półkolumn, które znajdują się we wnękach. Zakończona jest trójkątną ścianą szczytową, która od dolnej kondygnacji oddzielona została wydatnym okapem. W ścianie frontowej znajduje się wejście do wnętrza kapliczki posiadające zakończenie o trapezowym wykroju. W bocznych elewacjach umiejscowione są niewielkie otwory okienne. We wnętrzu ustawiona jest ludowa rzeźba Matki Bożej trzymającej Dzieciątko. Wewnątrz na przyściennym ołtarzyku ustawione jest popiersie świętego, który w lewej uniesionej ręce trzyma topór, a w prawej płaskorzeźbę głowy. Na bocznej ścianie modlitwa do św. Tadeusza.

Sowina - kapliczka Matki Bożej. Położona jest na działce ewid. nr 1268. Murowana kapliczka przydrożna typu domkowego zbudowana na rzucie prostokąta z trójbocznym zamknięciem, nakryta jest dachem dwuspadowym krytym dachówkami ceramicznymi. Kapliczka datowana jest na k. XIX w.

Sowina - kapliczka Matki Bożej Różańcowej. Kapliczka, w typie domkowych, pochodzi z lat 60. XX w. Murowana kapliczka zbudowana na planie prostokąta z trójkątnie zamkniętą absydą posiada tynkowane ściany i nakryta jest dachem dwuspadowym krytym blachą. Elewacja frontowa zakończona jest trójkątnym szczytem. W tejże elewacji znajduje się prostokątne wejście do wnętrza. Elewacje boczne dekorowane są lizenami, które tworzą rodzaj płyciny na powierzchni niemal całej ściany. W elewacjach bocznych umiejscowiono otwory okienne zakończone trójkątnie.

- Zespół małomiasteczkowy Kołaczyce

Układ przestrzenny Kołaczyc jest typowym przykładem układu średniowiecznego miasta. Założone zostało ono na prawym, dość wysokim brzegu Wisłoki. Od wschodu do Wisłoki dopływa niewielki potok Bieździada prowadzący swe wody w głębokim jarze. Dokonując analizy tzw. mapy Miega pochodzącej z 1779-1783 r. oraz mapy katastralnej z 1850 r. zauważyć można nakładający się na siebie układ dwóch „siatek” przestrzennych. Jedna pochodzi z czasów średniowiecza natomiast druga przedstawia projektowane przez władze austriackie zmiany w prowadzeniu ciągów komunikacyjnych.

W średniowieczu z narożników rynku wychodziły drogi w najważniejszych kierunkach i taki też układ można dostrzec w zagospodarowaniu miasta. W średniowieczu z płn.-zach. narożnika placu rynkowego prowadziła droga w kierunku Pilzna i była ona częścią ważnego traktu łączącego południe państwa z północą. Na tę strukturę komunikacyjną został nałożony projekt drogi galicyjskiej jako inwestycji regulacyjnej, porządkującej tradycyjny układ komunikacyjny miasta. Droga ta prowadzi z południa, wzdłuż doliny Wisłoki do miasta, trafiając w płd.- zach. narożnik rynku. Prowadzona dalej wzdłuż pierzei zachodniej rynku połączyła się z historycznym traktem wiodącym do Pilzna. Nowy przebieg drogi został wytyczony linią prostą co spowodowało zasadnicze zmiany w zagospodarowaniu bloku północnego miasta - likwidację istniejącej tutaj zabudowy średniowiecznej oraz drewnianego kościoła pw. św. Anny. Przepuszczalnie do miasta prowadziły trzy bramy: brama północna, usytuowana pomiędzy kościołem św. Anny a przydrożną kapliczką, stanowiła początek traktu pilzneńskiego; brama płd.-zach., od której wychodził trakt w kierunku Jasła; brama płn.-wsch. z drogą prowadzącą w kierunku Frysztaka.

Układ przestrzenny ukształtowany w średniowieczu jest nadal dobrze czytelny w strukturze miasta. Centrum Kołaczyc stanowi układ urbanistyczny z czterema pierzejami oraz ośmioma ulicami wychodzącymi po dwie w narożnikach prostokątnego rynku (w proporcjach zbliżonych do kwadratu). Rynek otoczony jest zwartą zabudową jak również najbliższe jego otoczenie. Zabudowa ta pierwotnie była jednopiętrowa. Zauważalny jest także średniowieczny układ parceli. Istotne jest także istnienie domów mieszkańskich z XVIII-XIX w., wśród nich drewniany dom z k. XVIII w. W Kołaczycach do tej pory zachowała się również drewniana zabudowa mieszkalna o układzie szerokofrontowym z dachami dwuspadowymi i kalenicami biegnącymi równoległe z ulicami miasta.

- Zabytki ruchome.

W świetle obowiązujących przepisów zabytek ruchomy to przedmiot, jego części lub zespół, będący dziełem człowieka lub związany z jego działalnością i stanowiący świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Do rejestru zabytków zabytek ruchomy wpisuje się na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Na terenie gminy zasoby zabytków ruchomych są stosunkowo skromne, dotyczą głównie wystroju i wyposażenia wnętrz sakralnych oraz kapliczek.

Niewątpliwie najcenniejszy zespół zabytków ruchomych stanowi wyposażenie kościoła parafialnego w Bieździedzy. Z wyposażenia zachował się portal główny oraz portal i drzwi do zakrystii pochodzące z II poł. XV w., które wiązane są z krakowskim środowiskiem artystycznym. Same drzwi do zakrystii posiadają bogaty program zdobniczy i reprezentują cenne dzieło sztuki kowalsko – ślusarskiej. Kolejnym elementem wyposażenia świątyni są drzwi skarbcza również

datowane na II poł. XV w., i stanowiące niezwykle ciekawy przykład gotyckiego kowalstwa artystycznego. Inną ważną częścią wyposażenia jest gotycka płyta nagrobna pochodząca z pocz. XVI w., w której dolnej części widoczna jest odwrócona gotycka tarcza herbowa z krzyżem w formie greckiej litery tau (T). Herbowe płyty nagrobne stanowią bardzo nieliczną ilościowo grupę zabytków polskiej sztuki gotyckiej. Toteż płyta nagrobna z Bieździedzy jest zabytkiem o szczególnym znaczeniu dla regionu. Następnym ważnym elementem jest ołtarz pw. Matki Bożej Częstochowskiej w kaplicy Zwiastowania, datowany na 1887 r. Jego powstanie związane jest z pożarem, który zniszczył w 1879 r. wnętrze kościoła wraz z jego bogatym wyposażeniem. Odbudowę świątyni zakończono w 1887 roku, wówczas także wyposażono wnętrze w nowe neogotyckie zabytki ruchome. Z tego czasu pochodzi również ołtarz pw. Matki Bożej Częstochowskiej ustawiony w bocznej kaplicy. Obiekt prezentuje estetykę historyzującą, eklektycznie łącząc w sobie elementy stylowe typowe dla różnych stylów. Struktura w ogólnej formie zdaje się nawiązywać do neogotyku, stylistyka detalu snycerskiego oscyluje natomiast pomiędzy neoromanizmem i neogotykiem. W 1910 roku ołtarz został uzupełniony o obraz z przedstawieniem Matki Bożej Częstochowskiej, namalowany przez artystę malarza Juliana Kruczkowskiego ze Lwowa. Ołtarz pw. Matki Bożej Częstochowskiej jest obecnie dominującym elementem wystroju kaplicy pw. Zwiastowania NMP, a jednocześnie odróżnia się od jednorodnej neogotyckiej estetyki wyposażenia wnętrza kościoła. Po pożarze wyposażono kościół w retabula ołtarzowe i monumentalny prospekt organowy wykonany w stylistyce neogotyckiej. Wnętrze było sukcesywnie wypełniane wyposażeniem dostosowanym do gotyckiego charakteru budowli. Szczególne znaczenie ma zachowany do dzisiaj bogaty zespół marmurowych epitafiów kolejnych kolatorów świątyni pochodzących z rodu Romerów.

Cenny zespół zabytków ruchomych znajduje się również w kościelnie parafialnym w Kołaczycach. Z najstarszego wyposażenia świątyni, pochodzącego ze starszego, rozebranego kościoła, pochodzą: krucyfiks z pocz. XVII w., (z rzeźbą Chrystusa o smukłych, wrzecionowatych kształtach, z głową przechyloną na lewo, z długimi włosami i zarostem, która otoczona jest przez grubo plecioną koronę cierniową, twarz Chrystusa posiada mocny wyraz cierpienia, stopy rzeźby są nieproporcjonalnie duże, skrzyżowane); kielich z I poł. XVII w. z bogatym programem ikonograficznym, który stanowi cenny zabytek barokowej sztuki złotniczej oraz późnorenesansowa kropielnica z 1633 r., pierwotnie używana jako chrzcielnica, będąca zabytkiem sztuki ludowej z motywami, które nawiązują do gotyku. Pozostałe wyposażenie kościoła otrzymał po wybudowaniu i nawiązuje ono do jego neogotyckiej stylistyki. Były to wówczas ołtarze, stalle, ławki, konfesjonały, stolarka drzwiowa i przeszklenia witrażowe. W trakcie kompletowania wystroju kościoła w latach 1905-1906 zamówiono także całość wyposażenia empory organowej w fabryce organów Rudolfa Hasse we Lwowie. Umieszczone na murowanej emporze założenie organowe dostosowano do architektury kościoła, wykonując organy z podziałem na dwie sekcje, między którymi pozostawiono odsłonięte duże okno z witrażem św. Cecylii. Główne wejście do kościoła ujęte jest w kamienne odrzwia z ciosów piaskowca, w których są osadzone masywne, dwuskrzydłowe drzwi okute blachą miedzianą. Wrota z 1906 r. stylizowane na średniowieczne, są wyjątkowym dziełem rzemiosła ślusarskiego i kowalskiego.

Kapliczki. Na terenie gminy Kołaczyce zewidencjonowanych jest 15 kapliczek. W ten skład wchodzi kapliczki słupowe, kapliczki domkowe oraz figury przydrożne. Najwięcej tego typu zabytków zlokalizowanych jest w samym Kołaczycach; natomiast wszystkie te obiekty przypuszczalnie są dziełami artystów ludowych. Cechuje je swobodna interpretacja elementów stylów historycznych, przy czym wykazują wiele przejawów samorodnej twórczości. Większość z nich datowana jest na XIX w. a kilka na pierwszą połowę XX wieku.

Do najcenniejszych z nich należą kapliczka Matki Bożej Niepokalanej z Rynku w Kołaczycach i kapliczka św. Anny zlokalizowana przy pl. św. Anny, również w Kołaczycach.

Kapliczka Matki Bożej Niepokalanej usytuowana jest na kołaczyckim placu rynkowym i położona w jego południowo-wschodniej części. Kamienna rzeźba Matki Bożej Niepokalanej w typie Assunty umieszczona jest na filarze i ma związek z historią miejscowości. Zwycięska walka Maryi utożsamiana była w odczuciu mieszkańców miasta z gwarancją skutecznej obrony przed złem. Była ratunkiem i zabezpieczeniem przed śmiertelnymi zagrożeniami takimi jak głód, pożoga wojenna czy epidemie. Kapliczka przypuszczalnie powstała w 1803 r. (data widoczna na filarze). Jak głosi podanie ludowe figurę zbudował pewien mieszczanin, któremu ścięto jedyne go syna. Głowa jego miała potoczyć się na miejsce, w którym obecnie stoi kapliczka. Kapliczka założona jest na rzucie kwadratu. Posiada namiotowy daszek o wklęsłych połaciach, który wspiera się na czterech kamiennych filarach ustawionych na bazach i wysokich cokołach. Do tychże cokołów zamontowane są żeliwne balustrady międzyfilarowe z motywem ostrołuku. Trzony filarów są zdobione płycinami, a w miejscu głowic posiadają uskokowe imposty. Na licu cokołów filarowych od strony południowej widnieją ryte majuskułowe napisy: „BOJOWNIKOM NA CHWALE. RP 1830-1831 1863 1914- 1920 1939” oraz „KROLOWO KORONY POLSKIEJ BRON NAS”. Lico trzonów filarowych od południa zdobi rytowany ornament ze stylizowanej esownicowo litery M oraz monogramy: IHS oraz AMR. Kamienna rzeźba Matki Bożej ustawiona jest na centralnie usytuowanym filarze. W kwadratowej płycinie o ściętych narożach, na licu frontowym filara wyryta jest data: 1803. Figura stoi na symbolicznie przedstawionej kuli ziemskiej, którą oplata wąż. Pełnoplastyczna rzeźba przedstawiająca Matkę Bożą wzrok ma uniesiony w górę. Prawa dłoń przyciśnięta jest do serca, a lewa opuszczona lekko w bok. W dłoni tej trzyma białą lilię. Postać ustawiona w kontrapoście, ubrana jest w długą spódnicę, gorset (stanik) z lamówką oraz futrzany kubraczek z długim rękawem. Na figurze udrapowany jest szal przewieszony przez lewe ramię. Włosy okalające twarz spływają łagodnie na ramiona. Nad głową Madonny widnieje polichromowany nieboskłon z uskrzydłonymi główkami aniołków w narożach i monogramem maryjnym pośrodku. Monogram otacza liściasty wieniec z krzyżowo zakomponowanymi kampanulami.

Kapliczka św. Anny jest położona przy placu św. Anny 1 w Kołaczycach, znajdującym się w centrum miejscowości. Usytuowana została na północ od rynku miasta i skierowana frontem do drogi krajowej relacji Jasło-Pilzno, po jej wschodniej stronie. Położona na prywatnej posesji w lekkim zagłębieniu terenu w stosunku do drogi.

Na obszarze miasta w XVII w. znajdowały się dwa kościoły. Kościół św. Anny, na miejscu, którego stoi kapliczka wzmiankowany był w aktach miejskich w 1612 r. Ksiądz Władysław Sarna w swoim *Opisie Powiatu Jasielskiego* z 1908 r. podaje, że świątynia ta była bardzo lubiana przez mieszczan kołaczyckich a św. Anna cieszyła się wielkim nabożeństwem. Świątynia ta została rozebrana na skutek akcji budowy dróg bitych jaką od 1774 r. prowadził rząd austriacki. Jak wynika z analizy map topograficznych Galicji pochodzących z czasów 1779-1783, tzw. map Miega na północ od rynku miasta znajdowała się drewniana świątynia, która położona była w miejscu późniejszej drogi rządowej zbudowanej wskutek wspomnianej akcji budowy dróg. Mapa z lat 1861-1864 (tzw. drugie zdjęcie franciszkańskie) obrazuje przebieg nowej drogi dokładnie w miejscu drewnianego kościoła, który już w tym czasie nie istniał. Mapa z czasów 1869-1887 (tzw. trzecie zdjęcie franciszkańskie) ukazuje w miejscu drewnianego kościoła sakralny obiekt małej architektury,

kapliczkę. Na podstawie poruszonych wyżej aspektów związanych z analizą józefińskich i franciszkańskich map Galicji można wiązać czas powstania kapliczki św. Anny na I poł. XIX wieku.

Kapliczka św. Anny reprezentuje typ kapliczek słupowych. Zbudowana została w formie słupa o kształcie prostopadłościennego filara z latarnią. Latarnia, szersza od słupa, zakończona u góry jest daszkiem namiotowym o wklęsłych narożach, który wieńczy ażurowy krzyż. Słup, z głowicą konsolową, stoi na dwustopniowym stylobacie i osadzony jest na kostkowym cokole od frontu, którego widoczna jest ryta data „1873”. Trzon słupa zdobiony jest płycinami o wklęsło – ściętych narożach; pole tychże płycin dekoruje groszkowe opracowanie powierzchni oraz płaskorzeźbione, sześcioramienne gwiazdy. Przecięcie ramion gwiazd dekorowane jest płaskorzeźbionymi kwiatami. Na słupie zamontowano współczesną, granitową tablicę z informacją historyczną „W TYM MIEJSCU / STAŁ KOŚCIÓŁ / MIESZCZAŃSKI pw. / św. Anny / WYSTAWIONY W XVI WIEKU / ROZEBRANY Z POLECENIA / WŁADZ AUSTRIACKICH / W DRUGIEJ POŁ. XIX w. / Z POWODU BUDOWY / DROGI JASŁO- PILZNO”. Latarnia złożona jest z czterech filarów oraz betonowej płyty, umiejscowionej od tyłu, które dźwigają belkowanie nakryte daszkiem. Dwa filary, od frontu latarni, posiadają podobną formę jak słup główny natomiast dwa filary betonowe umiejscowione od tyłu (współczesne) mają prostopadłościenny kształt. We wnętrzu latarni umieszczono dwie współczesne figurki.

- Zabytki archeologiczne.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za art. 3 ust. 4 zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Zabytkiem archeologicznym jest zatem każdy ślad pozostawiony przez człowieka, mający wartość historyczną, naukową, jak i kulturową. Z definicji tej wynika, że można wyróżnić dwa główne typy zabytków archeologicznych: nieruchome i ruchome. Zabytkami nieruchomymi nazywane są wszelkiego rodzaju pozostałości po działalności człowieka, które znajdują się w jednym miejscu. Do tej grupy należą m.in. obiekty mieszkalne, obronne czy sakralne. Zabytki ruchome to z kolei te, które w naturalny lub celowy sposób mogą zmienić miejsce swojego położenia. Zaliczyć do nich można numizmaty, instrumenty muzyczne, pamiątki historyczne, rękodzieła, przedmioty metalowe, wyroby gliniane, dzieła sztuki plastycznej itp. Kolejnym ważnym pojęciem jest termin stanowisko archeologiczne, nazywane nieruchomym zabytkiem archeologicznym. Jest to zwarty przestrzennie obszar, w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi. Te ostatnie są warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości. Dodać należy, że wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece (art. 6). Odkryte przypadkowo lub pozyskane w wyniku badań archeologicznych należą do Skarbu Państwa (art. 35). Każdy znalazca jest zobowiązany do zgłoszenia znaleziska do właściwej jednostki administracji (gmina) i do wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Gmina Kołaczyce to gmina położona w północno - wschodniej części powiatu jasielskiego, na zachodnim krańcu województwa podkarpackiego. Kołaczyce oraz inne miejscowości gminy położone są na terenie Pogórza Ciężkowicko - Strzyżowskiego. Całe Karpaty i Pogórze, zbudowane są z fliszu karpackiego. Stanowią go na przemian ułożone piaskowce ciężkowickie, łupki i margle krzemionkowe.

Pogórze Ciężkowskie (obszar AZP: 107-70 i 108-70), które jedynie w niewielkiej części obejmuje w Gminie Kołaczyce dolinę Wisłoki, jest silnie rozczłonkowane głębokimi dolinkami, małych ale licznych cieków wodnych. Na płaskim dnie doliny Wisłoki zewidencjonowana jest niewielka liczba stanowisk archeologicznych, znacznie więcej znajduje się na zboczach rzeki, w części obszaru, który nie należy administracyjnie do Gminy Kołaczyce.

Pogórze Strzyżowskie (obszar AZP: 107-71, 108-71, 108-71, 108-72), na obszarze którego położona jest znaczna część Gminy Kołaczyce, rozciąga się pomiędzy dolinami Wisłoki i Wisłoka. Od zachodu sąsiaduje z Pogorzem Ciężkowickim, a od wschodu z Dynowskim. Północną granicą jest pradolina Podkarpacka, a południową - Kotlina Jasielsko-Sanocka.

Najstarszą i najdłuższą trwającą epoką była epoka kamienia, która podzielona została na paleolit, mezolit i neolit. Paleolit, pierwszy etap dziejowy epoki kamienia, rozpoczął się na ziemiach dzisiejszej Polski ok. 500 tys. lat temu. Był on okresem, w którym zależność ludzi od środowiska naturalnego była największa. Przemiany społeczne, kulturowe, technologiczne i gospodarcze następowały powoli. Mezolit to okres trwający od około 8 000–4 800 p.n.e. Stanowił on stopniowe przejście od paleolitu do neolitu. Jego wyróżnienie związane jest z postępującymi przemianami klimatycznymi związanymi z końcem zlodowaceń.

Neolit, czyli ostatni okres epoki kamienia, rozpoczął się na obszarze ziem polskich około 5,5 tys. lat p.n.e. Wówczas nastąpił istotny przełom wśród ówczesnych społeczności. Przemieszczające się z południa grupy ludzkie przyniosły ze sobą nieznanne wcześniej metody zarządzania zasobami. W tym czasie upowszechniła się hodowla i uprawa a grupy ludzkie zaczęły prowadzić bardziej osiadły tryb życia. Opracowano nowe dziedziny wytwórczości, w tym garncarstwo i tkactwo. Powstały też metody gładzenia kamiennych narzędzi. Pierwsze ślady zasiedlania gminy Kołaczyce pochodzą z epoki neolitu, jednak zaznaczyć należy również iż według chronologii podanej w KEZA kilka stanowisk archeologicznych posiada ogólne datowanie na prehistorię. Wówczas na tych terenach pojawiły się grupy ludzkie prowadzące osiadły, kopieniacko-hodowlany tryb życia. Jako daty ramowe tego zjawiska przyjęć można czas pomiędzy 3500-2500 lat p.n.e. Wydaje się, że dużą rolę w tej kolonizacji dorzecza Wisłoki odegrały plemiona dwu wielkich neolitycznych jednostek kulturowych, a mianowicie kultury pucharów lejkowatych oraz ceramiki sznurowej. Świadczą o tym znaleziska archeologiczne pochodzące z Sowiny, Sieklówki (Sieklówka Górna, Sieklówka Dolna), Kołaczyc i Krajowic.

Po neolicie nastąpiła epoka brązu, która w Polsce rozpoczęła się 2300 lat p.n.e. i trwała przez ok. 1600 lat. W tym czasie na naszych ziemiach pojawiło się wiele ludów, które reprezentowały różne kręgi kulturowe i co się z tym wiąże – także różny poziom rozwoju społecznego i gospodarczego. Epoka brązu posiada dwa systemy periodyzacji: wg Monteliusa (okres wczesny, starszy, środkowy, młodszy i późny) oraz wg Reineckeego (fazy B2(A2), B2(B); B2(C1), B2(C2); B2(D), H(A1); H(A2), H(B1); H(B2)). Kilkanaście stuleci trwania epoki brązu to okres bytowania na ziemiach polskich wielu ludów o zróżnicowanym pochodzeniu, stopniu rozwoju gospodarczego i społecznego. Z nurtem ogólnoeuropejskich przemian związane jest wykształcenie się ok. 1350 lat p.n.e. na ziemiach polskich i przyległych terenach rozległej kultury łużyckiej. W gminie Kołaczyce jedynie jedno stanowisko archeologiczne dokładnie sklasyfikowano na występowanie na jego obszarze kultury łużyckiej – 1 AZP 108-71/2 w Kołaczycach. Dokonując analizy stanowisk archeologicznych z obszaru gminy zauważyć można, że znaczną większość z nich, pochodzących z tego okresu to punkty osadnicze i ślady osadnicze chronologicznie datowane na epokę brązu i/lub okres halsztacki, który bywa także określany jako wczesna epoka żelaza.

Epoka żelaza na ziemiach polskich rozpoczęła się w 700 r. p.n.e. W tym czasie na mieszkańców obszaru dzisiejszej Polski wywierały silny wpływ sąsiadujące z nimi kultury. Ze

względu na to epokę żelaza dzieli się na okres halsztacki (C i D), okres lateński (nazywany przed rzymskim), okres rzymski, okres wędrówki ludów, który dobiegł końca na początku średniowiecza, gdy nastąpiła stabilizacja osadnictwa słowiańskiego. W okolicy Kołaczyc istniało już wówczas osadnictwo a ludność miała kontakty z imperium rzymskim, o czym świadczą znaleziska w postaci monet rzymskich. Na obszarze Gminy Kołaczyce zlokalizowanych jest jedynie kilka stanowisk archeologicznych, które sklasyfikowano chronologicznie na okres wpływów rzymskich i późny okres wpływów rzymskich. Występują one w Bieździadce, Bieździedzy, Kołaczycach i Nawsiu Kołaczyckim. Wspomnieć tutaj można o interesującym, wielokulturowym stanowisku z Kołaczyc (nr 2 AZP 108-71/34). Funkcjonuje ono jako osada i ślad osadnictwa, na którego obszarze w czasie badań powierzchniowych znaleziono 10 fragmentów ceramiki późnego okresu wpływów rzymskich, jeden odłupkę krzemienią i jeden huszczeń (?) krzemienią z neolitu oraz dwa fragmenty ceramiki z wczesnego średniowiecza.

Na obszarze Gminy Kołaczyce zewidencjonowanych jest także kilka stanowisk archeologicznych związanych ze średniowieczem, w tym cmentarzysko kurhanowe z Kołaczyc (nr 4 AZP 108-71/30).

W czasie początków kształtowania się państwowości polskiej w dolinie Wisłoki istniały już liczne osady, a szlaki biegnące z południa na północ nabierały coraz większego znaczenia. Powstałe z osad miasteczka rozłożyły się wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych, które przebiegały niemal równoległe do Wisłoki. W tym miejscu biegł jeden z najważniejszych szlaków łączących się z Węgrami, który zarazem na pewnym odcinku łączył się z drogą, która biegła z Sanoka na Ruś. Szlak ten w wyraźny sposób wpłynął na układ przestrzenny miast, które dostosowały się do dróg przelotowych. Ważnym czynnikiem kształtowania się organizacji życia miejskiego Kołaczyc była także gęsta sieć osad wiejskich położonych w pobliżu. Stwierdzić można, iż obszar Gminy Kołaczyce był gęsto zasiedlony przez człowieka już od czasów najdawniejszych o czym świadczą liczne znaleziska archeologiczne pochodzące z neolitu, przez epokę brązu, wczesnego żelaza aż po średniowiecze.

Opierając się na Gminnej Ewidencji Zabytków można mówić, że 58 kart ewidencyjnych zabytków archeologicznych ujętych zostało w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Kołaczyce. Zaznaczyć należy, iż stanowisko nr 6 AZP 108-70/51 z Krajowic wyznaczono już po przyjęciu Zarządzenia o utworzeniu Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Kołaczyce, która nie została zaktualizowana od czasu uchwalenia. Wykaz stanowisk archeologicznych prezentuje Aneks nr 4.

Obszar Gminy Kołaczyce znajduje się na sześciu obszarach AZP: 107-70, 108-70, 107-71, 108-71, 107-72, 108-71. Przeważająca większość stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych na obszarze gminy Kołaczyce została rozpoznana metodą AZP, tj. Archeologicznego Zdjęcia Polski. Program ten prowadzony jest od 1978 r. i swoim zasięgiem objął całe terytorium kraju. Metoda ta polega na inwentaryzowaniu stanowisk archeologicznych według jednolitych zasad penetracji terenowej i dokumentacji dla całego obszaru Polski. Cały kraj został podzielony na obszary AZP o powierzchni około 37,5 km², stworzono również obowiązujący wzór Karty Ewidencji Stanowiska Archeologicznego, na której znajdują się podstawowe dane o charakterze i lokalizacji konkretnego stanowiska archeologicznego. Badania te prowadzone były przez Jana Gancarskiego w 1985 r., 1987, r. 1991 r., 1992 r., 1993 r. Nieliczne stanowiska archeologiczne z terenu gminy zostały odkryte w trakcie wcześniejszych misji badawczych, a także na skutek przypadkowych odkryć, np. odnaleziony w 2019 r. w trakcie prac związanych z eksploatacją kruszywa na terenie żwirowni w Krajowicach, żelazny kord pochodzący ze średniowiecza. Tzw. koci zamek w Bieździadce został odkryty w 2014 r. przez Joannę Pilszyk i Piotra Szmyda. Dwa stanowiska z miejscowości Sieklówka (Sieklówka Dolna) ponownie przebadano pod kierownictwem Roberta Szweda w czasie badań archeologicznych

poprzedzających budowę gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Strachocina – Podgórska Wola (6 AZP 108-72/7, 7 AZP 108-72/8). W roku 2017, ze względu na budowę linii kablowej przeprowadzono badania archeologiczne na stanowiskach nr 4 AZP 107-71/2 i nr 5 AZP 107-71/4 w Sowinie. Niezwykle istotne są również badania przy zamku „Golesz” w Krajowicach trwające od 2010 r. Prowadzone są one przez Muzeum Okręgowe w Rzeszowie pod kierownictwem Antoniego Lubelczyka we współpracy z Joanną Pilszyk i Piotrem Szymdem. Stanowisko nr 3 AZP 108-71/13 przebadano w 2014 r. oraz 2019 r. pod kierownictwem Macieja Dębca oraz Moniki Dębiec a konieczność ich wykonania związana była z planowaną inwestycją w postaci budowy odcinka sieci gazowej.

Obszar AZP 107-70 obejmuje jedynie niewielki fragment Kołaczyc od strony północno-zachodniej. Na terenie, który administracyjnie należy do Gminy Kołaczyce, nie zostały, jak do tej pory, zewidencjonowane stanowiska archeologiczne.

Następny obszar AZP 108-70 zajmuje zachodnią część Gminy. W trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w 1991 r. nie zostały na obszarze, który należy do gminy, odnalezione żadne zabytki archeologiczne. W roku 2019 r. w trakcie prac eksploatacyjnych kruszywa w żwirowni w Krajowicach odnaleziono kord żelazny. Ze względu na to znalezisko, w 2022 r. Tomasz Leszczyński wykonał KEZA nr 6 AZP 108-70/51. Dodać należy, iż teren na którym dokonano znaleziska zlokalizowany jest w zakolu Wisłoki, które obecnie jest czynnie eksploatowane przez Przedsiębiorstwo Produkcji Kruszywa i Usług Geologicznych Kruszgeo S.A. Kolejny obszar AZP 107-71 obejmuje północną część gminy, miejscowość Sowinę. Cały ten obszar AZP nosi ślady licznej działalności i bytowania człowieka. Miejscowość położona jest po prawej stronie Wisłoki, na wysoczyźnie. Przez wieś przepływa potok Bieździada, który zasilany jest licznymi ciekami wodnymi. Obszar wsi w dużej części stanowią pola uprawne.

Następny obszar AZP 108-71 zajmuje największy teren Gminy i położony jest w jej południowej i środkowej części. Osadnictwo na tym terenie rozwinęło się głównie wzdłuż mniejszych cieków wodnych, na wysokich kulminacjach garbów i cypli terenowych. Intensywnie zasiedlano również stoki, łagodnie nachylone. Znacznie rzadziej osiedlano się w dolinach rzecznych. Na obszarze tym znajduje się znaczna ilość śladów osadnictwa i osad, które chronologicznie datowano na epokę kamienia, wczesną epokę brązu oraz późny okres wpływów rzymskich. Na obszarze tym znajdują się również dwa kurhany kultury ceramiki sznurowej (nr 5 AZP 108-71/29) zlokalizowane w Krajowicach. Zwrócić także należy uwagę na stanowisko nr 13 AZP 108-71/39 w Bieździadce, które wpisane jest do rejestru zabytków decyzją C-32 (A-648) z 7.05.1971 r. Interesujące jest także w Bieździadce stanowisko nr 40 AZP 108-71/14 (funkcjonujące w literaturze jako stanowisko nr 13), któremu przypisano funkcję średniowiecznego (?) założenia obronnego, tzw. koci zamek. Stanowisko to zostało odkryte w 2014 r. dzięki zastosowaniu skaningu laserowego (ASL) przez Joannę Pilszyk oraz Piotra Szymda. Przypuszczalnie założenie to związane jest z nieznanym średniowiecznym epizodem obecności czeskich husytów w Bieździadce. Miejscowe legendy opowiadają również o konfederatach barskich pochowanych w miejscu zwanym Kocim Zamkiem. Umocnienia odkryto na wąskiej odnodze cypla, opadającego ku potokowi Bieździadka. Miejsce z trzech stron bronione było naturalną stromizną stoków. Natomiast od strony wysoczyzny, od strony najłatwiejszego dostępu, wjazd zabezpieczono za pomocą dwóch linii wałów i poprzedzających je fos.

Obszar AZP 108-72 obejmuje wschodnią i południowo-wschodnią część gminy, miejscowość Sieklówkę. Główna część wsi położona jest na wysoczyźnie i przepływa przez nią potok Lublica. Południowa część miejscowości porośnięta jest przez las natomiast pozostały obszar to pola uprawne oraz zalesienia, głównie występujące na północy. Stanowiska archeologiczne rozmieszczone są na obszarze AZP administracyjnie należącym do gminy Kołaczyce w układzie północ-południe, na

wypłaszczeniach grzbietów stoków. Dominują tutaj punkty osadnicze i ślady osadnicze z neolitu związane z kulturą pucharów lejkowatych oraz z epoki brązu i okresu halsztackiego. Materiał archeologiczny pozyskany w trakcie badań powierzchniowych stanowią głównie fragmenty ceramiki, jednak liczne są również fragmenty wiór i łuszczków z krzemienia jurajskiego. W Sieklówce (Sieklówka Dolna) na stanowisku nr 4 AZP 108-72/5 odkryta została siekierka o przekroju soczewkowatym z kamienia świciechowskiego.

Na obszarze AZP 107-72, który obejmuje niewielki skrawek północno-wschodni Sieklówki, w roku 1992 zewidencjonowano stanowisko nr 1, które pełniło funkcję punktu osadniczego z neolitu. Odnaleziono na nim w czasie badań powierzchniowych fragmenty ceramiki, które przypuszczalnie związane są z kulturą pucharów lejkowatych.

Na obszarze Gminy Kołaczyce znajdują się cztery stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków:

1. Bieżdziadka – stanowisko archeologiczne nr 13 AZP 108-71/39, które wpisano do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora w Rzeszowie z dnia 7 maja 1971 r., nr C-32 (d. A-648). Stanowisko to pełni funkcję XVII -wiecznych umocnień obronnych, które przypuszczalnie wiązać należy z wojnami szwedzkimi, jakie przetoczyły się przez ziemie Rzeczypospolitej w tymże wieku.

2. Nawsie Kołaczyckie – stanowisko archeologiczne nr 1 AZP 108-71/35, które wpisano do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora w Rzeszowie z dnia 22 grudnia 1971 r., numer A-688. Chronologicznie związane jest ono z okresem wpływów rzymskich z przypisaną funkcją osady. W czasie badań powierzchniowych z 1987 r. odnaleziono 18 fragmentów ceramiki, jeden brzeg naczynia oraz jeden fragment ceramiki z ornamentem.

3. Krajowice – stanowisko archeologiczne nr 4 AZP 108-71/30, które wpisano do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora w Rzeszowie z dnia 22 grudnia 1969 r., numer A-539. Zostało ono zewidencjonowane jako cmentarzysko kurhanowe z wczesnego średniowiecza.

4. Krajowice – stanowisko archeologiczne nr 1 AZP 108-71/31 wpis do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Rzeszowie z dnia 22.12. 1969 r., numer A-538. Na stanowisku tym znajdują się ruiny średniowiecznego zamku „Golesz”, o którym pierwsze wzmianki pojawiają się 1319-1320 r. Zamek był wówczas przedmiotem sporu pomiędzy klasztorem bernardynów tynieckich, który rościł sobie prawa do Kołaczyce i przynależnych dóbr, a rycerskim rodem Bogoriów, którzy również uważali się za właścicieli tego majątku. Władysław Łokietek w 1319 r. przysądził zamek klasztorowi jednak już w roku następnym, przejmuje go na okres trzech lat Jakub Bogoria dzięki ugodzie zawartej z klasztorem. Uгода ta zawarta została z zastrzeżeniem, iż ma on wybudować warownię, na podstawie czego wysnuto przypuszczenie, iż pierwszy zamek był drewniany a dopiero wspomniana warownia miała być murowana. Czy Jakub Bogoria zrealizował warunki ugody nie wiadomo. Przypuszczalnie po tym czasie zamek wrócił w posiadanie opatów tynieckich a klasztor prawdopodobnie użytkował go aż do końca egzystencji budowli. W 1474 r. podczas konfliktu Kazimierza Jagiellończyka z królem Węgier, Maciejem Korwinem, oddziały węgierskie pod dowództwem Tomasza Tarczaya zdobyły, a następnie spaliły zamek, o czym świadczą odkryte na jego dziedzińcu podczas badań archeologicznych, warstwy destruktu pożarowego i relikty spalonego pomieszczenia domu zamkowego. Zdewastowany zamek już w 4. ćw. XV w. został odbudowany staraniem opata Andrzeja Ozgi sprawującego swoją funkcję w latach 1477-1487, a w pierwszej poł. XVI w. warownia była rozbudowywana i modernizowana. W 1657 r., w okresie potopu szwedzkiego, warownia została całkowicie zniszczona przez oddziały siedmiogrodzkie księcia Jerzego II Rakocznego i od tego czasu pozostawała w stanie postępującej ruiny. W pierwszej poł. XIX w. z inicjatywy francuskiego przedsiębiorcy z branży włókienniczej z pobliskiego Jasła Achillesa

Johannot'a na terenie wzgórza zamkowego założono park krajobrazowy. U schyłku XIX stulecia z dawnego założenia zamkowego zachowały się w pld. jego części jedynie pozostałości bramy wjazdowej oraz relikt baszty okrągłej i murów obronnych. Dzięki badaniom archeologicznym prowadzonym od 2010 r., struktura zamku jest systematycznie odsłaniania i rozczytywana.

Ponadto, w dniu 17 marca 1962 r. uznano za zabytek, na mocy decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Rzeszowie, sygn.: Kl.II-453/13/62, siekierkę z krzemienia pasiastego datowaną na czas młodszej epoki brązu. Siekierka została odnaleziona w żwirowisku dawnego koryta Wisłoki w Krajowicach. Wpisana została do rejestru zabytków ówczesnego województwa rzeszowskiego pod numerem ZA/14/62.

Należy szczególnie podkreślić, iż spośród stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w granicach gminy Kołaczyce nie wszystkie posiadają jednaką wartość poznawczą. Część zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych należy określić, jako posiadającą dużą wartość poznawczą, są to zwłaszcza rozległe osady wielokulturowe czy cmentarzyska kurhanowe. Natomiast ślady osadnictwa, gdzie wystąpiły pojedyncze znaleziska archeologicznych zabytków ruchomych klasyfikuje się, jako stanowiska o mniejszej wartości poznawczej. Należy przy tym pamiętać, iż rzeczywista wartość poznawcza danego stanowiska archeologicznego może być miarodajnie określona jedynie na podstawie badań wykopaliskowych. Zasobu archeologicznego dziedzictwa kulturowego gminy nie należy uważać za zbiór zamknięty. Zasób ten powinien podlegać cyklicznej weryfikacji poprzez badania powierzchniowe, jak i rozpoznawcze badania wykopaliskowe, które najpewniej potrafią udzielić odpowiedzi w kwestii rzeczywistej wartości danego obiektu archeologicznego.

Zgodnie z zapisem art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami jedną z form ochrony zabytków jest ustalenie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego. W przypadku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego stanowiska archeologiczne winny być objęte ochroną konserwatorską zapisaną w tekście planu, która zapewni nakaz uzgadniania zamierzeń inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Z kolei na załączniku graficznym planu powinny być one dokładnie oznaczone i odpowiednio opisane. Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, wydawanych przez Urząd Gminy dla terenów, na których zlokalizowano stanowiska archeologiczne (rozpoznanie powinno się opierać na gminnej ewidencji zabytków), każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną.

Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach rozpoznanych jako stanowisko archeologiczne wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, o czym mówi art. 31 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ponadto na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

5.2.4. Dziedzictwo niematerialne.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest jedną z podstaw kształtowania tożsamości społeczeństwa, społeczności regionalnych i lokalnych oraz jednostek. Przetrawanie dziedzictwa niematerialnego jest warunkiem zachowania zróżnicowania kulturowego, szczególnie we współczesnym, globalizującym się społeczeństwie. Wartość niematerialnego dziedzictwa

kulturowego dostrzeżona została przez UNESCO, które w 2003 r. uchwaliło Konwencję w sprawie ochrony tego dziedzictwa, opracowując jednocześnie jego spójną definicję:

„Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami, oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, w rozumieniu Konwencji UNESCO, przejawia się między innymi w następujących dziedzinach:

- a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne;
- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Wyodrębnione przez UNESCO dziedziny zostały po wejściu w życie Konwencji w naszym kraju w dniu 16 sierpnia 2011 r. przeformułowane przez działający przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Zespole ds. Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, definiując polskie dziedzictwo niematerialne jako:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- praktyki społeczno-kulturowe, - wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata,
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest z jednej strony tradycyjne, z drugiej zaś współczesne i żywe, stanowiąc połączenie odziedziczonych tradycji przeszłości, ale także współcześnie, twórczo przekształcanych praktyk, w których uczestniczymy jako przedstawiciele różnych grup społecznych i kulturowych. Zjawiska niematerialnego dziedzictwa kulturowego ewoluują w odpowiedzi na zmieniające się otoczenie stanowiąc ogniwo łączące naszą teraźniejszość z przeszłością naszych przodków i przyszłością naszych dzieci. Obowiązkiem władz samorządowych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie, które może być prowadzone na wiele różnych sposobów. Tak długo jak w żywych, zmieniających się przejawach dziedzictwa niematerialnego pozostanie ten sam rdzeń znaczeniowy kodujący nasz system wartości, tak długo przetrwa nasza tożsamość.

Podstawowymi instytucjami działającymi w sferze kultury, w tym dziedzictwa niematerialnego są te prowadzone przez samorząd gminny – Gminny Ośrodek Kultury w Kołaczycach (z siedzibą w Bieździedzy) oraz Gminna Biblioteka Publiczna w Kołaczycach.

We współpracy z GOK działa kilka zespołów, grup nieformalnych oraz stowarzyszeń prowadzących działalność wokół szeroko pojętej kultury. Warto tutaj wspomnieć o Kołach Gospodyń Wiejskich z Sieklówki, Sowiny i Bieździedzy. Koła te czynnie uczestniczą w życiu kulturalnym wsi oraz całej Gminy. Dzięki swojej działalności promują kulturę gminy zarówno w regionie jak i poza

granicami kraju. KGW w Sielkówe Górnjej powstało zaraz po zakończeniu II wojny światowej, w 1945 r. Od początku działało bardzo prężnie, organizując kursy kroju i szycia oraz gotowania. Zajęcia odbywały się w domach prywatnych, gdyż nie było innego miejsca. Prowadziła je instruktorka z Przysiek. Kobiety prowadziły także kółko teatralne, angażując do współpracy mężczyzn. Przygotowywano różne przedstawienia, jedno z nich o tematyce partyzanckiej, zatytułowane „Znajdziesz w polu mój grób”, zostało wystawione przed większą widownią Przysiekach, a później w Dom Kultury w Jaśle, zespół wystąpił tam również przedstawiając „Wesele siekłowskie” autorstwa ówczesnego nauczyciela Stefana Stoegera. W Sieklówce Dolnej KGW powstało nieco później, w latach 50. XX. Dopiero w roku 1992, gdy zlikwidowano podział administracyjny Sieklówki, złączono również działające koła w jedno. KGW bierze udział w uroczystościach gminnych, powiatowych jak np. powiatowe dożynki, na które przygotowuje wieńce dożynkowe oraz występy artystyczne. KGW brało także udział w Podkarpackim Miodobraniu przygotowując staropolskie jadło i pierniki konkursowe oraz w Przeglądzie Kolęd organizowanym przez Gminę.

Kolejnym KGW działającym na polu łączącym współczesne wydarzenia z tradycyjnymi obrzędami jest Koło Gospodyń Wiejskich w Sowinie założone w 1946 r. Koło to zorganizowało m.in. spotkanie „*Bądźmy razem - wielopokoleniowy wieczór wigilijny dla mieszkańców Gminy Kołaczyce*”. Spotkanie to miało na celu integrację międzypokoleniową. Dzięki tej inicjatywie przybliżone zostały tradycje związane z obchodami Świąt Bożego Narodzenia.

Koło Gospodyń Wiejskich w Bieżdziej powstało w grudniu 1945 r. Należały wówczas do niego prawie wszystkie kobiety zamieszkałe we wsi. Działalność koła wynikała z potrzeby członkiń, ich rodzin oraz wsi w zakresie unowocześniania gospodarstw rolnych, domowych a także działalności kulturalno-oświatowej. Z inicjatywy Koła Gospodyń Wiejskich w 2004 r. powstał zespół „Pogórzanie”. Zespół tworzy grupa pań i panów, którzy lubią śpiewać, tańczyć kultywować tradycję regionalną. Występowali oni m.in. na imprezie gmin partnerskich Kołaczyce – Risce na Węgrzech oraz na Słowacji w miejscowości Zborov. „Pogórzanie” pielęgnują także zwyczaj Drobów. „Droby” to kawalerowie poprzebierani w kożuchy odwrócone futrem na wierzch, pookręceni słomianymi powróslami w wysokich czapach ze słomy, które były ozdobione kolorowymi wstążkami, i twarzach zasłoniętych maską lub uczerzonymi sadzą. Chodzili oni od domu do domu i składali życzenia: „Na szczęście, na zdrowie, na ten Nowy Rok. Żeby się wam urodziła kapusta i groch, żyto jak koryto, pszenica jak rękawica. Żeby na drugi rok była jeszcze większa kukielnica”.

Na tym polu działalności kulturalnej wyróżnia się także Stowarzyszenie Miłośników Kołaczyce. Stowarzyszenie Miłośników Kołaczyce powstało w 1979 roku. Inicjatorami powołania towarzystwa była grupa entuzjastów i działaczy społecznych z Kołaczyce i Nawsia Kołaczyckiego. Pierwszoplanowym zadaniem, jakie wybrany zarząd postawił przed sobą, było założenie „izby pamięci”. Władze samorządowe przekazały budynek po starym przedszkolu na siedzibę Stowarzyszenia. Zgromadzono tu ginący sprzęt z dawnych i obecnych gospodarstw domowych, narzędzia i wyroby warsztatów rzemieślniczych, stroje i ubiory mieszczan, wojska, straży, instrumenty muzyczne, obrazy, zdjęcia, książki i inne unikalne eksponaty. W ciągu lat istnienia Stowarzyszenia zbiory te wzbogacane są o coraz to nowe okazy. Izba pamięci jest często zwiedzana przez wycieczki szkolne i pojedyncze osoby.

Kolejnym stowarzyszeniem, którego jednym z celów działalności jest pobudzenie aktywności społeczności lokalnych jest Lokalna Grupa Działania „Nowa Galicja”. Stowarzyszenie to powstało w 2008 r. w wyniku wspólnego działania środowisk z trzech gmin powiatu jasielskiego: Gminy Kołaczyce, Tarnowiec oraz Jasło. Obecnie swoim działaniem obejmuje obszar siedmiu gmin powiatu jasielskiego tj. gmina Dębowiec, Jasło, Krempana, Kołaczyce, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski oraz Tarnowiec. LGD zrzesza przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego, społecznego, w tym

mieszkańców obszaru objętego strategią rozwoju. Siedzibą Stowarzyszenia jest miejscowość Kołaczyce. Dzięki LGD na terenie został utworzony szlak Nordic Walking Park „Gmina Kołaczyce”. Stowarzyszenie to organizuje również Galicyjskie Lato z Koniem.

W tym miejscu nie sposób pominąć także oddziału „Kosynierów” z Bieździedzy. Oddział Kosynierów powstał ok. 1816 roku i jest ewenementem na Podkarpaciu. Powołany został „przez chłopów żołnierzy – powstańców kościuszkowskich”, do podtrzymania tradycji insurekcji kościuszkowskiej. Legenda głosi, że uczestnicy powstania kościuszkowskiego pochodzili z Bieździedzy i Bieździadki. A historia mówi, że powstańcy kościuszkowscy uciekając przed wojskami carskimi stanęli przy Grobie Jezusa, i dlatego ocaleli. W ten sposób została zainicjowana straż przy Grobie Pańskim podczas Wielkanocy na wzór kosynierów kościuszkowskich. Do dnia dzisiejszego ta tradycja jest kontynuowana. Kosynierzy czynnie uczestniczą w życiu gminy. Podczas uroczystości 3 Maja, udają się do Kołaczyc, aby tam swoją obecnością uczcić obchody tego wielkiego święta narodowego; niosą baldachim w czasie procesji rezurekcyjnej oraz na Boże Ciało; asystują wieńcom dożynkowym podczas uroczystości Święta Matki Bożej Zielnej, biorą udział także w obchodach Święta Niepodległości 11 listopada w Kołaczycach.

Elementem dziedzictwa niematerialnego Gminy Kołaczyce jest także herb. Przedstawia on skrzyżowany klucz barwy żółtej z mieczem barwy srebrnej na niebieskiej tarczy herbowej. Kołaczyce jako miasto otrzymało go prawdopodobnie po nadaniu praw miejskich. Jest to umniejszony herb klasztoru benedyktynów w Tyńcu. Miasto należało do klasztoru od nadania praw miejskich do pierwszego rozbioru Polski.

Kolejnymi przykładami niematerialnego dziedzictwa Gminy są legenda o mieczu w dębie z Bieździedzy. Pierwsza z wersji, mówi o dwóch mieczach wbitych w drzewo rosnące w pobliżu kościoła, w 1683 r., gdy po udanej odsieczy wiedeńskiej, gdzie klęskę zadano potężnej tureckiej, powracający do ojczyzny oddziały polskie. Jeden z powracających oddziałów zatrzymał się w Bieździedzy, aby dać odpocząć koniom. Dowódca wraz z kilkoma podkomendnymi udał się do miejscowego proboszcza w gościnę. Opowiedzieli mu o bitwie, o tryumfie, o dziwach, które tam widzieli. Dziękowali też Najświętszej Pani, za to, że mogli powrócić do kraju. Wzruszył się proboszcz bardzo i z tej radości odprawił mszę. Po mszy wszyscy udali się przed kościół i tam na pamiątkę tego pobytu dwóch żołnierzy miało wbić miecze w drzewo, które rosło w pobliżu kościoła. Następną wersją legendy związana ma być ze sporem o rękę pewnej dziewczyny. By nie dopuścić do przelewu krwi, przyszła panna młoda zaproponowała, by konkurenci zmierzyli się w próbie wbicia swych mieczy w dąb przy kościele. Wygrywa ten, który znalazł się wyżej. Trzecia wersja mówi o potwierdzeniu w ten sposób ugody między dwoma zwaśnionymi wodzami, którzy przypieczętowali w ten oryginalny sposób zawarte porozumienie.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.

To, w jaki sposób poszczególne zabytki są chronione, wynika przed wszystkim z form ochrony, które wskazuje ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Określa je w sposób następujący:

1. wpis do rejestru zabytków – podstawowa forma polegająca na objęciu ochroną prawną zabytku, poprzez wydanie przez wojewódzkiego konserwatora zabytków decyzji administracyjnej;

1a. wpis na listę Skarbów Dziedzictwa;

2. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy (...) – szczególną

ochroną muszą być objęte zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków oraz ich otoczenia, inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków;

3. utworzenie parku kulturowego;

4. uznanie za pomnik historii dotyczy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury.

W zasadzie podstawowym instrumentem ochronnym jest wpis do rejestru zabytków – pozostałe formy ochrony konserwatorskiej są w niewielkim stopniu wykorzystywane. Wpis do rejestru jest jedyną pozostającą w dyspozycji wojewódzkiego konserwatora zabytków formą ochrony, uchwalenie planu miejscowego oraz powołanie parku kulturowego pozostaje w kompetencjach gminy, zaś pomniki historii w drodze rozporządzenia ustanawia Prezydent RP. Natomiast Lista Skarbów Dziedzictwa jest nową formą ochrony konserwatorskiej zarezerwowaną dla zabytków ruchomych, prowadzoną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

5.3.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków (art. 8 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Rejestr ten prowadzi się w formie odrębnych ksiąg dla zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych. Wpisanie zabytku do rejestru zabytków nakłada na właściciela bądź posiadacza obowiązki wynikające m.in. z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zabytki nieruchome.

Wpis do rejestru zabytku nieruchomego może nastąpić z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy (art. 9 ust. 1). Przedmiotowego wpisu dokonuje wojewódzki konserwator zabytków wydając decyzję administracyjną. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku (art. 9 ust. 2). Informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru oraz o ostatecznym zakończeniu tego postępowania wojewódzki konserwator zabytków przekazuje niezwłocznie właściwemu staroście. Jednocześnie informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru do czasu ostatecznego zakończenia tego postępowania podaje się do publicznej wiadomości na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego znajduje się zabytek, a ponadto w siedzibie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub w sposób zwyczajowo przyjęty w miejscowości, w której znajduje się zabytek. Wynika to z faktu, iż od momentu rozpoczęcia procedury wpisu do rejestru zabytek podlega ochronie prawnej (art. 9 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

W tabeli przedstawiono wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa podkarpackiego położonych w granicach administracyjnych gminy. Aneks nr 2.

Zabytki ruchome.

Zgodnie z art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź

zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru tylko w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zestawienie zabytków wpisanych do rejestru zabytków ruchomych przedstawiono w Aneksie nr 3.

Zabytki archeologiczne.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazuje, iż zabytki archeologiczne to zabytki nieruchome, będące powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytki ruchome, będące tym wytworem. Są to w szczególności: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Zestawienie stanowisk archeologicznych przedstawiono w Aneksie nr 4.

Pomniki historii.

Pomnik historii to miejsce, które ze względu na szczególną wartość i znaczenie dla kultury narodowej, z uwagi na swoją historię, klasę architektury oraz piękno otaczającego je krajobrazu, zasługują na szczególną uwagę i ochronę. Lista Pomników Historii została zapoczątkowana w 1994 r., teraz liczy 123 zespołów i obiektów położonych na obszarze całego kraju. Na terenie Gminy Kołaczyce nie jest zlokalizowany żaden pomnik historii.

Park kulturowy.

Parki kulturowe są tworzone w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Zgodnie z art. 16 ust. 1 park tworzy rada gminy na podstawie uchwały po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego,;
- 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
- 4) składowania lub magazynowania odpadów.

Tego typu forma ochrony jest szczególnie polecana dla form krajobrazowych. Na chwilę obecną na obszarze gminy Kołaczyce nie uchwalono parku kulturowego.

Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy,....

Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego są formą ochrony zabytków realizowaną przez samorząd gminny. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 18 i 19 wskazuje niezbędne elementy przy sporządzaniu i aktualizacji planów ogólnych oraz planów miejscowych, są to:

1. krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określenie rozwiązań niezbędnych do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3. ustalenia przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Zaznaczyć należy, że w dniu 24 sierpnia 2023 r. w dzienniku urzędowym została opublikowana Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw. Część przepisów wejdzie w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia ustawy, ale część, zgodnie z art. 78, wejdzie w życie z początkiem 2025 i 2026 roku.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków. Zgodnie z art. 22 ust 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków, prowadzonej przez organy samorządu terytorialnego, powinny być ujęte zabytki nieruchomości: wpisane do rejestru zabytków, znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji oraz inne zabytki wyznaczone przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Ustawa stanowi zatem możliwość wyznaczenia przez organ samorządu zabytku nieruchomego przewidzianego do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, jednakże nakazuje aby dokonać tego w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W czasie opracowywania Programu... Trybunał Konstytucyjny orzekł, że forma i treść ewidencji zabytków ust. 1 pkt 3 - w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia jest niezgodny z Konstytucją RP wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2023 r. r. (sygn. akt P 12/18) i z dniem 18 maja 2023 r. utracił moc w tym zakresie (Dz. U. z 2023 r. poz.951.)

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające ww. rozporządzenie.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane).

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto, burmistrz (wójt, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Karty adresowe Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Kołaczyce zostały opracowane w 2017 r. Natomiast GEZ został przyjęty Zarządzeniem nr 42/2018 Burmistrza Kołaczyc z dnia 25 kwietnia 2018 r. Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

6. Ocena Stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej, w tabeli, została przedstawiona analiza SWOT, która skoncentrowana jest wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego Gminy Kołaczyce. Obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe gminy.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • przebiegające przez gminę ścieżki turystyczne i edukacyjne – „Na Plastrach Miodu”, „Karpackie Podkowy”, Nordic Walking Park „Gmina Kołaczyce” • aktywna działalność Gminnego Ośrodka Kultury; • aktywna działalność Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych oraz Stowarzyszenia Miłośników Kołaczyc; • funkcjonowanie Izby Muzealnej; • wydarzenia kulturalne organizowane na terenie gminy; • przynależność do Lokalnej Grupy Działania „Nowa Galicja”; • malownicze położenie w paśmie Pogórza Strzyżowskiego oraz Doliny Wisłoki; • występowanie formy ochrony przyrody - Rezerwat Przyrody „Golesz”; • położenie siedziby gminy przy drodze krajowej nr 73 relacji Jasło-Pilzno, która jest jednym ze szlaków prowadzących w kierunku Beskidu Niskiego i Bieszczadów; • bliskość miasta powiatowego – istotnego środka administracyjnego i usługowego; • lokalizacja na terenie gminy zabytków o wysokich walorach historycznych i kulturowych (ruiny zamku Golesz, kościół pw. św. Anny w Kołaczycach, kościół pw. Świętej Trójcy w Bieździedzy); • obecność na terenie gminy zabytków małej architektury (kapliczki) oraz ich 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewielka ilość miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz znikoma ilość mpzp w których określono zasady ochrony zabytkowych obiektów; • brak aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego pod względem zasobu zabytkowego; • słaba baza noclegowa; • zły stan zachowania niektórych obiektów zabytkowych (dwory) oraz ich postępujący proces degradacji; • niewystarczające środki pochodzące z budżetu gminy na ochronę zabytków; • brak w gminie wyspecjalizowanej kadry zajmującej się dziedzictwem kulturowym; • brak dostatecznego rozpoznania zasobu zabytkowego – brak ujęcia w gminnej ewidencji zabytków dawnego ratusza z Kołaczyc, starej plebanii z Bieździedzy, elementów infrastruktury ujęcia wody pochodzącego z pocz. XX w.; • zanikanie z krajobrazu kulturowego tradycyjnego budownictwa drewnianego;

<p>dobry stan zachowania;</p> <ul style="list-style-type: none"> • żywe praktykowanie lokalnych tradycji i zwyczajów, np. Kosynierzy; • położenie cmentarzy z czasów I wojny światowej i pomników z czasów II wojny światowej oraz silna tradycja związana z kultywowaniem pamięci o wydarzeniach z czasów I i II wojny światowej; • zachowany układ zespołu małomiasteczkowego w Kołaczycach; 	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • udział gminy w strukturze Lokalnej Grupy Działania „Nowa Galicja”; • dynamicznie rozwijająca się działalność kulturowa; • malowniczy krajobraz z dużą powierzchnią zalesioną sprzyjający rozwojowi turystyki tzw. weekendowej; • rozwój szlaków edukacyjnych opartych na dziedzictwie kulturowym; • rozwój współpracy między władzami gminy a władzami sąsiednich gmin; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł; • moda na aktywny i zdrowy styl życia; • promocja produktów regionalnych; • rosnąca rola samorządu włączającego się w strefę ochrony dziedzictwa kulturowego; • upowszechnienie edukacji nastawionej na poszanowanie dziedzictwa kulturowego; 	<ul style="list-style-type: none"> • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych spowodowany brakiem funkcji lub niewłaściwym użytkowaniem; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • wzrost kosztów zachowania i utrzymania odrestaurowanych obiektów zabytkowych; • zacieranie walorów tradycyjnej zabudowy drewnianej poprzez niewłaściwe przebudowy i modernizację; • degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązującej do historycznego charakteru; • brak specjalistycznych opracowań mających na celu ochronę krajobrazu kulturowego przed degradacją; • wzmocnienie się tendencji migracji do większych ośrodków miejskich co może doprowadzić do stopniowego zamierania lokalnych zwyczajów i tradycji;

7. Założenia programowe.

Celem niniejszego Programu, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Kołaczyce.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPONZ, do których należą:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego. Założenia programowe formułowane są na okres czterech lat. Umownie przyjmuje się taki okres na ich realizację, jednak zaznaczyć należy, że czas realizacji niektórych z postulatów wymagać może dłuższego czasu przez co nie ma możliwości zrealizowania ich w takim przedziale czasowym.

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami

Sprawowanie opieki nad zabytkami przez władze samorządowe różni się od działań podejmowanych przez indywidualnych właścicieli zabytków lub społecznych opiekunów zabytków. Przede wszystkim istniejące uwarunkowania prawne dają możliwość kreowania polityki gminnej w stosunku do obiektów zabytkowych i uprawniają organy samorządowe do podejmowania działań o odmiennym charakterze niż typowa dla właścicieli troska o utrzymanie obiektów zabytkowych w jak najlepszym stanie. Na potrzeby Programu poniżej zamieszczono zestawienie priorytetów, kierunków działań i zadań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kołaczyce.

Priorytety są wobec siebie równoważne, co oznacza że poszczególne zadania w ramach różnych priorytetów można realizować równolegle. Poszczególne zadania w ramach danych kierunków działań powinny być realizowane w kolejności, która przyniesie jak najlepsze efekty. Określenie takiej kolejności wiąże się z wieloma zmiennymi czynnikami takimi jak; zasoby kadrowe, zasoby finansowe, nastroje społeczne, polityka gospodarcza itd.

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu zachowania	<ul style="list-style-type: none"> ⑩ prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach stanowiących własność Gminy Kołaczyce; ⑩ prowadzenie prac konserwatorskich przy

	<p>zabytkowych założeniach zieleni;</p> <ul style="list-style-type: none"> ⑩ stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację zabytków i dziedzictwa kulturowego; ⑩ dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych niebędących własnością Gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach nieruchomości i ruchomych; ⑩ adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych do nowych funkcji; ⑩ opracowanie planu systematycznych kontroli stanu zachowania obiektów ujętych w GEZ; ⑩ uzgodnienie wszelkich działań prowadzonych przy zabytkach znajdujących się GEZ z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków; ⑩ wspieranie działań zmierzających do poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych
<p>Podjęmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⑩ współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalania potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów Gminy; ⑩ utworzenie szlaku turystycznego omawiającego zasób małej architektury Gminy (kapliczki) oraz działań wojennych z czasów I i II wojny światowej (bunkry, cmentarze, miejsca pamięci); ⑩ merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytków z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych
<p>Podjęmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⑩ współpraca z Urzędem Pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną; ⑩ szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i ciesielską; ⑩ wspieranie rozwoju Izby Muzealnej
<p>Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków Gminy Kolaczyce</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⑩ opracowanie sprawozdań z realizacji GPOnZ, zgodnie z przepisami co 2 lata i przedstawienie na Sesji Rady Miejskiej; ⑩ aktualizacja GEZ poprzez włączenie nowych kart adresowych zabytków (np. stara plebania w

	<p>Bieżdziedzy, dawny ratusz w Kołaczycach, bunkry, farbiarnia w Nawsiu Kołaczyckim);</p> <ul style="list-style-type: none"> ⑩ aktualizacja kart adresowych zabytków o uzyskane nowe dane i aktualizacja w przypadku zmian w wyniku remontów i rozbiórki; ⑩ ujęcie w GEZ stanowiska archeologicznego odkrytego w 2019 r. w Krajowicach (nr 6 AZP 108-70/51); ⑩ objęcie ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów, np. kaplica grobowa hr. Prosper Zborowskiego
--	---

PRIORYTET II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Kierunki działań	Zadania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> ⑩ opracowanie planu ogólnego zgodnie ze znowelizowaną ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennych; ⑩ opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów gdzie zlokalizowane są zabytki; ⑩ kreowanie poprawnej polityki przestrzennej w odniesieniu do obiektów zabytkowych i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego; ⑩ realizowanie poprawnej ochrony stanowisk archeologicznych w opracowywanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego; ⑩ realizowanie poprawnej ochrony kapliczek w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego; ⑩ ochrona panoram i przedpoli widokowych oraz kreowanie wnętrz krajobrazowych zgodnie z historycznym charakterem miejsca (np. widok z cmentarza komunalnego w Bieżdziedzy na kościół parafialny); ⑩ informowanie potencjalnych inwestorów o realizacji na terenie objętym ochroną

	<p>konserwatorską oraz w obrębie stanowisk archeologicznych;</p> <ul style="list-style-type: none"> ⑩ wyznaczanie w planach ogólnych nowy terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk; ⑩ ochrona w planach ogólnych i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego historycznie ukształtowanych układów komunikacyjnych
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> ⑩ wspieranie działań zmierzających do wpisania do rejestru zabytków województwa podkarpackiego obiektów o szczególnych wartościach; ⑩ włączenie do GEZ nowych kart adresowych zabytków

PRIORYTET III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości	
Kierunki działań	Zadania
Edukacja i popularyzowanie wiedzy o regionie i dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> ⑩ wydawanie i wspieranie publikacji i folderów promujących poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy; ⑩ opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego; mapa ta również może być wykonana w formie aplikacji; ⑩ Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć; ⑩ współpraca przy działaniach edukacyjnych skierowanych do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy, jej zabytki oraz dziedzictwo kulturowe; ⑩ wspieranie i współpraca ze stowarzyszeniami lokalnymi (np. koła gospodyń wiejskich) mającymi na celu zachowanie tradycji i kultury regionu; ⑩ organizacja imprez plenerowych promujących dziedzictwo kulturowe regionu; ⑩ organizacja szkoleń dla pracowników gminy odpowiedzialnych za opiekę i ochronę dziedzictwa kulturowego

<p style="text-align: center;">Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów zabytkowych oraz stanowisk archeologicznych</p>	<ul style="list-style-type: none">⑩ opracowanie studium ochrony wartości kulturowych dla obszaru całej Gminy Kołaczyce – postulat nie jest obligatoryjny jednak warty realizacji w miarę możliwości finansowych;⑩ systematyczne wykonywanie inwentaryzacji kapliczek;⑩ systematyczne wykonywanie inwentaryzacji zabytkowych nagrobków;⑩ monitoring stanu zachowania zabytków znajdujących się w GEZ;⑩ rozpoznanie historii obiektów o cechach zabytkowych, które nie zostały ujęte w GEZ;⑩ wspieranie działań zmierzających do realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych, szczególnie w obrębie stanowisk, które narażone są na zniszczenie;⑩ wspieranie badań prowadzących do rozpoznania istotnych zagadnień związanych z pradziejami regionu
--	--

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podmiotem powołującym Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest samorząd gminy. GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy (Rady Miejskiej), np. dotyczących uchwalania i zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących

własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;

instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich (konieczne jest bieżące śledzenie możliwości pozyskiwania środków na zachowanie dziedzictwa kulturowego);

instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania;

instrumenty koordynacji – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego, współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;

instrumenty społeczne – prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Kołaczyce.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o opiece nad zabytkami i ochronie zabytków nakłada na burmistrza obowiązek sporządzania sprawozdań z realizacji programu co 2 lata. Sprawozdanie jest następnie przedkładane Radzie Miejskiej. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji GPOnZ uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji GPOnZ Gminy Kołaczyce winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych;
- monitoring zmian ilości obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ich stan zachowania;

- ocenę zaawansowania prac remontowo-konserwatorskich obiektów zabytkowych;
- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych;
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności;
- ocenę aktywności placówek kulturalnych;
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych;
- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków finansowych na zadania związane z prawidłowym utrzymaniem obiektów zabytkowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków

przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

1. źródła krajowe:

- ⑩ dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;
- ⑩ dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków na prace, zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- ⑩ dotacje jednostek samorządu terytorialnego (wszystkich szczebli);
- ⑩ Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej - na działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- ⑩ fundusze od fundacji, np. fundacja most the most, fundacja ORLEN, Fundacja Polska Miedź – KGHM, Fundacja PGNiG;
- ⑩ Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie;
- ⑩ Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków;
- ⑩ Fundusz Kościelny (szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji);
- ⑩ Fundusz Instytutu Pamięci Narodowej na rzecz opieki nad grobem weterana walk o niepodległość (ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o grobach weteranów walk o wolność i niepodległość Polski);

2. źródła pozostałe:

- ⑩ źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- ⑩ źródła poza unijne – np. Norweski Mechanizm Finansowania.

ANEKS NR 1 - WYKAZ OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW GMINY KOŁACZYCE

lp.	miejsowość	obiekt	adres	datowanie	materiał	wpis do rejestru zabytków
1	Bieżdziadka	Dwór	Zespół dworsko-parkowy	1775-1799	murowany	A-382 z 03.09.1968 r.
2		wozownia		1775-1799	murowany	
3		kapliczka		1800-1899	murowany	
4		Park dworski		1775-1800		
5		Cmentarz wojenny nr 41 z I wojny światowej	droga Kołaczyce-Lubla	1914-1918	murowany	

6		Kapliczka z wizerunkiem Pana Jezusa na Krzyżu	droga Kołaczyce-Lubla	1800-1850	murowany	
7		Mogiła poległych za Ojczyznę w 1944 r.	Droga Kołaczyce-Lubla	1945	murowany	
8		Kapliczka św. Jana Nepomucena	Kosiówka	1894	murowany	
9	Bieżdiedza	Kościół parafialny pw. Świętej Trójcy	zespół kościoła parafialnego	1450	murowany	A-79 z 25.05.1954 r.
10		Dzwonnica kościelna		1450	murowany	
11		Cmentarz przykościelny				
12		Ogrodzenie kościelne		1887	murowany	
13		Brama kościelna		1750-1779	murowany	
14		dwór		1776-1799	murowany	A-352 z 06.05.1996
15		Zabudowania gospodarcze	Zespół dworsko-parkowy	1800-1850	murowany	
16		oranżeria		1790-1810	murowany	
17		Oficyna I południowa		1790-1810	murowany	
18		Oficyna II północna		1790-1810	murowany	
19		Park dworski		1790-1810		
20		Cmentarz wojenny nr 40 z I wojny światowej	kwatery na cmentarzu komunalnym	1914-1918		
21		Cmentarz rzymskokatolicki, ob. komunalny	droga Bieżdiedza - Januszkowice			
22		kaplica cmentarna hr. Prospera Zborowskiego	na cmentarzu komunalnym	1800-1850	murowany	
23		Cmentarz choleryczny	Łazy Kaletówka	XIX w.		
24	Kołaczyce	Zespół małomiasteczkowy				
25		Kościół parafialny pw. św. Anny	ul. Kościelna 5	1890-1910	murowany	A-229 z 26.11.1990
26		Cmentarz wojenny nr 38 z I wojny światowej	ul. frontowa	1914-1918	kamienny	
27		Cmentarz wojenny nr 39 z I wojny światowej	Kwatera na cmentarzu komunalnym	1914-1918		
28		Cmentarz rzymskokatolicki, ob. komunalny	ul. cmentarna			
29		Kaplica cmentarna	ul. cmentarna	1910	murowany	
30		mogiła rozstrzelanych	ul. 17 stycznia	1942	kamienna	

		Żydów				
31		dom murowany	Rynek 10	1775-1825	murowany	
32		dom murowany	Rynek 15	1800-1825	drewniany	A-222 z 09.10.1959 r.
33		dom murowany	Rynek 18	1775-1825	murowany	
34		kapliczka Matki Bożej Niepokalanej	Rynek	1803	kamienna	B-258 z 20.10.2008 r.
35		figura przydrożna Matki Bożej	ul. Mickiewicza	1907	kamienna	
36		kapliczka św. Anny	pl. św. Anny	I poł. XIX w.	kamienna	B-1065 z 22.08.2023 r.
37		kapliczka Jezusa Frasobliwego	ul. Mickiewicza	1873	kamienna	
38		ruiny zamku Golesz	Las Krajowice	XIV-XV w.	kamienny	A-156 z 27.09.1934 r.
39	Krajowice	mogiła rozstrzelanych żydów	Las Krajowice	12.08.1942 r.	kamienna	
40		kapliczka Matki Bożej	droga Jasło-Pilzno		kamienna	
41	Lublica	kapliczka Matki Bożej	droga Kołaczyce-Luba	1912 r.	murowana	
42		cmentarz choleryczny	Szkotnia	XIX w.		
43	Nawsie Kolaczyckie	figura św. Franciszka	droga Jasło-Pilzno	1885 r.	kamienna	
44		kapliczka św. Jana Nepomucena	Droga Kołaczyce-Luba	1885-1899	kamienna	
45		mogiła zamordowanych przez hitlerowców w 1940 r.	droga Sieklówka-Warzyce	1940 r.	kamienna	
46		cmentarz rzymskokatolicki, ob. komunalny	Droga Sieklówka-Warzyce			
47	Sieklówka	cmentarz wojenny nr 42 z I wojny światowej	droga Sieklówka-Warzyce – kwatera na cmentarzu komunalnym		drewniany	1914-1918
48		kapliczka Matki Bożej	droga na przysiółku Dziury		murowana	1800-1850
49		kapliczka św. Judy Tadeusza	droga Kołaczyce-Lubla		murowana	1800-1850
50	Sowina	kapliczka Matki Bożej Różańcowej	droga Boeździedza – Januszkowice (skrzyżowanie)		murowana	1960

51		kapliczka Matki Bożej	Przysiółek Rzym	murowana	1892 r.	
----	--	-----------------------	-----------------	----------	---------	--

ANEKS NR 2 - WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW

lp.	miejsowość	obiekt	adres	datowanie	materiał	wpis do rejestru zabytków
1	Bieżdziadka	dwór	zespół dworsko-parkowy	1775-1799	murowany	A-382 z 03.09.1968 r.
2		wozownia		1775-1799	murowany	
3		kapliczka		1800-1899	murowany	
4		park dworski		1775-1800		
5	Bieżdziedza	kościół parafialny pw. Świętej Trójcy	zespół kościoła parafialnego	1450	murowany	A-79 z 25.05.1954 r.
6		dzwonnica kościelna		1450	murowany	

7		cmentarz przykościelny				
8		dwór	zespół dworsko-parkowy	1776-1799	murowany	A-352 z 06.05.1996 r.
9		zabudowania gospodarcze		1800-1850	murowany	
10		oranżeria		1790-1810	murowany	
11		oficyna I południowa		1790-1810	murowany	
12		oficyna II północna		1790-1810	murowany	
13		park dworski		1790-1810		
14	Kołaczyce	kościół parafialny pw. św. Anny	ul. Kościelna 5	1890-1910	murowany	A-229 z 26.11.1990 r.
15		dom murowany	Rynek 15	1800-1825	drewniany	A-222 z 09.10.1959 r.
16	Krajowice	ruiny zamku Golesz	las Krajowice	XIV-XV w.	kamienny	A-156 z 27.09.1934 r.

ANEKS NR 3 - WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW

lp.	miejsowość	miejsce przechowywania	obiekt	datowanie	wpis do rejestru zabytków
1	Bieżdzedza	kościół parafialny	portal główny	II poł. XV w.	B-73 z 22.05.1971 r.
2		kościół parafialny	drzwi skarbcza	II poł. XV w.	B-74 z 22.05.1971 r.
3		kościół parafialny	portal zakrystii	II poł. XV w.	B-75 z 22.05.1971 r.
4		kościół parafialny	drzwi do zakrystii	II poł. XV w.	B-75 z 22.05.1971 r.
5		kościół parafialny	ołtarz główny św. Trójcy	1885	B-260 z 28.10.2008 r.
6		kościół parafialny	chrzcielnica	1885	B-260 z 28.10.2008 r.
7		kościół parafialny	świecznik	1885	B-260 z 28.10.2008 r.
8		kościół parafialny	ambona	1885	B-260 z 28.10.2008 r.

9	kościół parafialny	epitafium Rozalii ze Słowińskich Romerowej	1856	B-260 z 28.10.2008 r.
10	kościół parafialny	para witraży okiennych w południowej ścianie prezbiterium	lata międzywojenne XX w.	B-260 z 28.10.2008 r.
11	kościół parafialny	lampa wieczna	Pocz. XX w.	B-260 z 28.10.2008 r.
12	kościół parafialny	chorągiew procesyjna - obrazy: św. Katarzyna, święty Biskup	II poł. XX w.	B-260 z 28.10.2008 r.
13	kościół parafialny	zworniki gotyckie	pocz. XVII w.,	B-260 z 28.10.2008 r.
14	kościół parafialny	rzeźba Ukrzyżowanie z Aniołem Stróżem	1781	B-260 z 28.10.2008 r.
15	kościół parafialny	stacje drogi krzyżowej w liczbie 14	1885-1890	B-260 z 28.10.2008 r.
16	kościół parafialny	ołtarze boczne: Serca Pana Jezusa i św. Józefa	1891	B-260 z 28.10.2008 r.
17	kościół parafialny	prospekt organowy wraz z emporą muzyczną	1887-1888	B-260 z 28.10.2008 r.
18	kościół parafialny	feretron św. Anna nauczająca Marie	XVIII w.	B-260 z 28.10.2008 r.
19	kościół parafialny	feretron snycerski Trójca Święta	XVIII w.	B-260 z 28.10.2008 r.
20	kościół parafialny	pomnik epitafijny ks. Stanisława Tarnowskiego	1887	B-260 z 28.10.2008 r.
21	kościół parafialny	portal gotycki w kruhcie południowej wraz z kropielnica	1409-1453	B-260 z 28.10.2008 r.
22	kościół parafialny	epitafium Joanny z Ankwiczów Romerowej	1737	B-260 z 28.10.2008 r.
23	kościół parafialny	epitafium Kazimierza	k. XVIII w.	B-260 z 28.10.2008 r.

			Słotwińskiego i Franciszki z Duninów Brzezińskiej		
24	kościół parafialny	tablica konsekracyjna z czerwonego marmuru	1615	B-260 z 28.10.2008 r.	
25	kościół parafialny	epitafium Stanisława Romera	k. XIX w.	B-260 z 28.10.2008 r.	
26	kościół parafialny	epitafium Marii z Bobrowskich Romerowej	1899	B-260 z 28.10.2008 r.	
27	kościół parafialny	epitafium Celiny z Romerów	1898	B-260 z 28.10.2008 r.	
28	kościół parafialny	epitafium w formie pary medalionów	1837	B-260 z 28.10.2008 r.	
29	kościół parafialny	epitafium Edmunda z Chyszowa Romera	1851	B-260 z 28.10.2008 r.	
30	kościół parafialny	epitafium Michała z Chyszowa Romera	1786	B-260 z 28.10.2008 r.	
31	kościół parafialny	epitafium ks. Walentego Swirzewicza	1812	B-260 z 28.10.2008 r.	
32	kościół parafialny	obelisk Nowakowskiego	XIX w.	B-260 z 28.10.2008 r.	
33	kościół parafialny	tarcze herbowe	1615	B-260 z 28.10.2008 r.	
34	kościół parafialny	płyta nagrobna gotycka	ok. 1504 r.	B-538 z 17.07.2012 r.	
35	kościół parafialny	ołtarz pw. Matki Bożej Częstochowskiej w kaplicy Zwiastowania	1887	B-638 z 07.02.2014 r.	
36	Kołaczyce	kościół parafialny	krucyfiks	pocz. XVII w.	B-457 z 12.10.1972 r.
37		kościół parafialny	kielich	1 poł. XVII w	B-457 z 30.04.1970 r.
38		kościół parafialny	kropielnica (dawna chrzcielnica)	1633	B-457 z 25.09.1971r.
39		kościół parafialny	instrument organowy	1905-1906	B-339 z 24.02.2010 r.

40		kościół parafialny	balustrada empory organowej	1905-1906	B-339 z 24.02.2010 r.
41		kościół parafialny	główne drzwi wejściowe	1906	B-339 z 24.02.2010 r.
42		kościół parafialny	prospekt organowy	1905-1906	B-339 z 24.02.2010 r.
43		pl. św. Anny 1	kapliczka św. Anny	I poł. XIX w.	B-1065 z 22.08.2023 r.
44		Rynek	kapliczka Matki Bożej Niepokalanej	1803	B-258 z 20.10.2008 r.

ANEKS NR 4 - WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

lp.	miejsowość	obszar AZP	nr stanowiska w miejscowości	numer stanowiska na obszarze	chronologia	funkcja	wpis do rejestru zabytków
1	Bieździadka	180-71	1	12	p. okr. wpływ. rzym., śred.	Ślad. Osadn.	C-32 z 05.05.1971 r. (d. 648)
2		180-71	3	13	neolit ?, ep. brązu ?, wcz. Śred.	Ślad. Osadn.	
3		180-71	2	14	ep. brązu, okr. halszt., śred.	osada	
4		180-71	4	15	ep. brązu, okr.	osada	

					halszt.		
5		180-71	5	16	p. okr. wpływ. rzym.	osada	
6		180-71	6	17	wcz. śred.	osada	
7		180-71	7	18	neolit	obozowisko	
8		180-71	12	20	neolit, wcz. brązu?, ep. brązu, okr. halszt.	osada, ślad. osadn.	
9		180-71	9	25	neolit, wcz. brązu?	ślad. osadn.	
10		180-71	10	26	ep. brązu, okr. halszt.	obozowisko	
11		180-71	8	27	ep. brązu, okr. halszt.	ślad. osadn.	
12		180-71	2	8	neolit, ep. brązu	ślad. osadn.	
13		180-71	3	9	neolit, p. okr. wpływ. rzym., wcz. śred.	osada, ślad. osadn.	
14	Bieżdziejka	180-71	4	10	p. okr. wpływ. rzym.	ślad. osadn.	
15		180-71	1	11	p. okr. wpływ. rzym., wcz. śred.	osada	
16		180-71	5	36	neolit?, ep. brązu?	osada	
17	Bieżdziejka Łazy	108-71	6	28	prahistoria	osada	
18		108-71	3	1	neolit?, ep. brązu?	ślad. osadn.	
19		108-71	1	2	ep. brązu, okr. halszt.	osada	
20	Kołaczyce	108-71	5	3	neolit, kultura ceramiki sznurowej	ślad. osadn.	
21		108-71	6	4	neolit, kultura ceramiki sznurowej	ślad. osadn.	
22		108-71	7	5	okr. wpływ. rzym.	ślad. osadn.	
23		108-71	8	6	neolit	ślad. osadn.	

24		108-71	2	34	neolit, p. okr. wpływ. rzym., wcz. śred.	osada, ślad. osadn.	
25		108-71	9	37	epoka brązu	ślad. osadn.	
26		107-71	4	6	wcz. ep. brązu	punkt osadniczy	
27	Krajowice	108-71	5	29	neolit, kultura ceramiki sznurowej	cmentarzysk o kurhanowe	
28		108-71	4	30	wcz. śred.	cmentarzysk o kurhanowe	A-539 z 22.12.1969 r.
29		108-71	1	31	xii-xiv w.	zamek	A-538 z 22.12.1969 r.
30		108-71	2	32	wcz. śred.	ślad. osadn.	
31		108-71	3	33	neolit, kultura pucharów lejkowatych	ślad. osadn.	
32	Lublica	108-71	3	21	neolt, wcz. brąz?	obozowisko	
33		108-71	4	22	prehistoria	osada	
34		108-71	1	23	ep. brązu, okr. halszt.	ślad. osadn.	
35		108-71	2	24	neolt, wcz. brąz?	ślad. osadn.	
36		108-71	5	38	neolt, wcz. brąz?	ślad. osadn.	
37	Nawsie Kołaczyckie	108-71	2	7	p. okr. wpływ. rzym.	osada	
38		108-71	1	35	p. okr. wpływ. rzym., wcz. śred.	osada	A-688 z 22.12.1971 r.
39	Sieklówka (Dolna)	108-72	2	1	neolit, epoka brązu, ok. halszt.	punkt osadniczy	
40		108-72	2	3	neolit lub epoka brązu ok. halszt.	punkt osadniczy	
41		108-72	3	4	neolit lub epoka brązu ok. halszt., wcz. epoka brązu	punkt osadniczy	
42		108-72	4	5	wcz. epoka	ślad. osadn.	

					brązu		
43		108-72	5	6	neolit lub epoka brązu okr. halszt., wcz. epoka brązu	punkt osadniczy	
44		108-72	6	7	neolit, wcz. epoka brązu, neolit lub epoka brązu okr. halszt.	śląd. osadn., punkt osadniczy	
45		108-72	7	8	neolit, wcz. epoka brązu, neolit lub epoka brązu okr. halszt.	punkt osadniczy	
46		108-72	8	9	neolit	punkt osadniczy	
47		108-72	9	10	neolit lub epoka brązu okr. halszt.	punkt osadniczy	
48		108-72	10	11	wcz. epoka brązu	punkt osadniczy	
49		108-72	11	63	neolit lub epoka brązu okr. halszt.	punkt osadniczy	
50		108-72	12	64	epoka brązu	punkt osadniczy	
51	Sieklówka (Górna)	108-72	1	2	prahistoria	śląd. osadn.	
52		107-72	1	10	neolit	punkt osadniczy	
53	Sowina	107-71	1	1	neolit	śląd. osadn.	
54		107-71	4	2	epoka brązu okr. halszt.	punkt osadniczy	
55		107-71	2	3	neolit, epoka brązu, okr. halszt.	punkt osadniczy	
56		107-71	5	4	neolit, wcz. brąz?	śląd. osadn.	
57		107-71	3	5	neolit	śląd. osadn.	
58		107-71	6	14	neolit, wcz. brąz	śląd. osadn.	

**ANEKS 5 - WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH NIEUJĘTYCH
W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW**

lp.	miejsowość	Obszar AZP	nr stanowiska w miejsowości	numer stanowiska na obszarze	chronologia	Wpis do rejestru zabytków
1	Krajowice	108-70	6	51	śred., żelazny kord	